

Foglalkoztatásba ágyazott képzés 4.

Felkészülés az érettségire

Foglalkoztatásba ágyazott képzés

4.

Felkészülés az érettségire

Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet
Budapest, 2008

A könyv megjelenését a Szociális és Munkaügyi Minisztérium támogatta

A kötetet szerkesztette: Mayer József

©Kőpatakiné Mészáros Mária, Mayer József, 2008

Szerkesztés © Mayer József, 2008

© Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2008

Olvasószerkesztő: Hernádi Katalin

ISSN 1786-4879

ISBN 978-963-682-612-3

Kiadja az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet

Felelős kiadó: Farkas Katalin főigazgató

Nyomdai előkészítés: Kiss Tamás

Nyomás és kötés: Érdi Rózsa Nyomda

Felelős vezető: Juhász László

Tartalom

Bevezetés	7
<i>Mayer József:</i> A mentorokról, a mentorálásról és a mentorképzésről	9
<i>Mayer József:</i> Felkészülés a történelemérettségire	15
<i>Mayer József:</i> Otthoni tanulást támogató stratégiák (történelem).	85
<i>Kőpatakiné Mészáros Mária:</i> Felkészülés az érettségire (matematika)	105

Bevezetés

A Foglalkoztatásba Ágyazott Képzés program harmadik módszertani kötetét tartja kézben az olvasó. E kötet célja az, hogy segítséget nyújtson a mentorok (és mentoráltak) számára ahhoz, hogy hatékonyan és eredményesen tudjanak felkészülni az érettségi vizsgára. A cél e pilotprogram keretei között nem lehet más, mint a középszintű érettségi vizsga követelményeinek sikeres teljesítése. A nem tantermi körülmények között történt tanításra (mentorálásra) és tanulásra kidolgozott modell kiállta a gyakorlat próbáját. A jelöltek túlnyomó többsége sikerrel megállta a helyét az érettségi vizsgákon, de azok sem vallottak végérvényesen kudarcot, akiknek az első alkalommal nem sikerült mindegyik tantárgyból eredményt felmutatni. Ennek ellenére szükségesnek tartjuk azt, hogy jelen kötet megjelenítésével támogatást adjunk azoknak, akik a későbbiekben hasonló rendszerben fognak tantárványokat felkészíteni az érettségi vizsgákra. Az érettségi folyton változó világában nehéz időtálló tartalmakat közvetíteni. Ezért arra törekedtünk, hogy az egyes fejezetekben összefoglaljuk azt, amit

- a mentorálásról gondolunk. Ez azért fontos a számunkra, mert e fogalom jelentésének tisztázása és az e programhoz nélkülözhetetlen specifikálása nélkül megfoghatatlanná válna mindaz, amit a mentoroktól itt – és nem általában – elvárunk.
- Azt is lényegesnek tartjuk, hogy az érettségi vizsgák kapcsán elmondjuk (sokszor megismételjük) azokat a módszertani tanácsainkat, amelyek alkalmazása megnövelheti a siker(es vizsga) esélyét.
- Arra is törekszünk, hogy útmutatást adjunk az otthoni tanulás támogatásához annak érdekében, hogy a csekély időtartamú mentori foglalkozások még hasznosabbakká váljanak.

A felkészülés támogatásához két tantárgyat választottunk ki, amelyeknek a jellege eltér egymástól. A cél az volt, hogy az anyag mind a humán, mind pedig a reál tantárgyakat mentoráló pedagógusok számára hasznosítható legyen.

Budapest, 2008. május 20.

Mayer József

A mentorokról, a mentorálásról és a mentorképzésről

Bevezetés

Aligha vitatható, hogy az egyik legnépszerűbb és legtöbbet használt fogalom pár ma az oktatás területén a mentor és a mentorálás. Nincs olyan számottevő program, amelyben nem jelenik meg a mentor személye és a mentorálás tevékenysége. Miért vált népszerűvé ez a tevékenység? Mi lehet a magyarázata annak, hogy tömeges igény mutatkozik az új professzió alkalmazására és igénybevételére? Mielőtt válaszolnánk ezekre kérdésekre, felteszünk néhány újabb alapkérdést.

Tulajdonképpen ki is az a „mentor”? Vajon mindenből (bárkiből) lehet mentor? Miféle tevékenység a mentorálás? Vajon kit kell a mentornak „mentorálnia”? Vagy másképpen: ki szorul rá a „mentorálásra”? Úgy véljük, hogy azokban az esetekben, amikor a dolgok (jelenségek) kezdenek tömeges méretűvé válni, célszerű még egyszer számot vetni a dolgok eredetével, jellegével („mibenlétével”) a későbbi siker érdekében. E törekvés mögött az „eltömegesedés” jelenségétől való aggodás és félelem áll, ami – s ez közismert – óhatatlanul is „leegyszerűsíti” a szóban forgó dolgokat és jelenségeket. Másképpen mondva azt állítjuk, hogy a „mentorrá válás” csak részben jelentheti egy új pedagógiai jellegű szakmaiság megszerzését, más részben olyan „azonosulásokat” kíván, amelyeknek az akkumulációját nem lehet egy 30-60 órás tanfolyam eredményeként garantálni. Folytatva ezt a gondolatmenetet, azt is állítjuk, hogy a „mentorálás” képessége csak részint szerzhető meg kívülről, részint pedig belső (lelki és gondolati) fejlődésnek az eredménye. Ez utóbbi tényezőnek tulajdonítunk nagyobb fontosságot. Ezért gondoljuk azt, hogy a mentorrá válást nem a tanfolyam (és az esetleg sikeresen teljesített vizsga), hanem a valóságos, az emberek közötti együttműködés minőségét megmutatni képes folyamatok garantálják.

Amikor 2003-ban elindult a Foglalkoztatásba Ágyazott Képzés (FÁK) elnevezést viselő program, akkor a roma koordinátorok sikerességét közel

nyolcvan, a programhoz szerződtetett és felkészített mentor-pedagógus volt hivatott biztosítani. A program befejezéséhez közeledve úgy látjuk, hogy ha most kellene számot adnunk arról, kiknek a mentorálási tevékenységét tartjuk szakmailag és emberileg sikeresnek, jó esetben a résztvevők tíz százalékát sorolhatnánk e kategóriába. Még mielőtt bárkiben is az merülne fel, hogy akkor a program e tekintetben sikertelen volt, azt mondjuk, hogy még véletlenül sem! Csak a résztvevők tíz százaléka tudta megvalósítani azt, ami a mentor-ságnak hitünk szerint a lényegét alkotja. Azért, hogy e lényegi jegyekre rá tudjunk mutatni, kanyarodjunk vissza a mitológiához, Homéroszhoz!

Ki volt valójában Mentor?

Mentorról valójában keveset tudunk. A mitológia (és Homérosz) szerint ithakai nemes, Alkimosz fia volt. Apjáról nincs információnk, mint ahogy szinte semmit sem tudunk Mentor fiatalkoráról, élete eseményeiről. Az bizonyos, hogy Odüsszeusz idősebb barátja volt, és valószínű, hogy élete során számos olyan tulajdonságot mutatott fel, számos olyan cselekedett hajtott végre, amelyekkel kiérdemelte azt, hogy végül Odüsszeusz rábízta fiát, Télemakhoszt akkor, amikor elindult a trójai háborúba. Mentor jól végezte a rábízott feladatot, mert ahogy a történetből kiolvashatjuk, felnevelte a fiút, de legalábbis komoly támogatást nyújtott ahhoz.

Azon nem lehet csodálkozni, hogy Mentor nem tudta pótolni Odüsszeuszt. Noha Télemakhosz tisztelte, szerette, de nem tudott rá apjaként tekinteni. Bizonyosan meghallgatta tanácsait, de érdekes, hogy a legfontosabb tanácsokat mégsem közvetlenül ő adta a fiúnak! Ennek számos oka lehetett, például az, hogy amikor erre lett volna szükség, akkor már nem élt. (Az biztos, hogy később a kérők legyőzésében nincsen szerepe, sőt, nem is tudjuk, hogy élt-e még akkor, amikor Odüsszeusz hazaérkezett?)

A kulcsot Mentor szerepének a megítéléshez Pallasz Athéné jelentheti. Az ő képében jelenik meg az istennő a döntő pillanatokban, hogy Télemakhosznak tanácsot vagy segítséget adjon. A kérők legyőzéséhez Mentor alakjában már Pallasz Athéné ad tanácsokat az út előtt. Sőt, az úton, ahova Télemakhoszt elkíséri, Pallasz Athéné Mentor képében a hajó tatján helyezkedik el!

Télemakhosz Pallasz Athénével így jut el például Püloszba is. Itt mindenki „szemmel láthatta”, hogy Mentor „jelen van” a Poszeidón tiszteletére adott lakomán! Az út elegendő időt biztosított a fiú számára ahhoz, hogy alaposan átgondolja a bosszú tervét és a kivitelezés részleteit.

A hazatérést követően sem fejeződött be Pallasz Athéné szerepe. A kérés legyőzését követően – amelyben egyébként már Odüsszeusz volt oroszlánrésze – az istennő ismét Mentor képében jelenik meg azért, hogy békét tegyen Ithaka lakói között. A békét követően pedig – még egyszer utoljára – segítséget nyújt Thélemakhosz szüleinek, mert leinti a napszekér száguldását akkor, amikor Odüsszeusz és Pénélopé újra együtt hálnak, azért, hogy előidézze a leghosszabb éjszakát.

Mi tanulhatunk a mitológiából?

Többek között azt, hogy az antikvitásban mit értettek „mentorálás” alatt, noha magát a kifejezést természetesen nem ebben a modern értelmében alkalmazták.

Vegyük sorba, milyen tulajdonságokkal rendelkezett Mentor a Homérosz által feldolgozott történetben!

- Elsősorban élettapasztalattal, amely nélkülözhetetlen volt ahhoz, hogy elláthassa azt a szerepet, amelyet Odüsszeusz reá osztott. Feltételezte ugyanis a király, hogy az ifjú neveléséhez a legfontosabb eszköznek az élettapasztalatok felhasználása mutatkozik, az, amit másutt „az öregek bölcsességé”-nek szoktak nevezni. Az idősök tisztelete a görög világban éppen ezen nyugodott. (Nem kell itt részletesen beszélni arról, hogy számos poliszban a hatalom egy része és a fontos kérdésekben a döntési jog azoknak a testületeknek a birtokában volt, amelyeket általában „vének tanácsá”-nak neveztek.)
- Rendelkeznie kellett a tudás átadásának és akarásának a képességével, amely a modern pedagógiának is az alapját képezi. Noha a görögöknél voltak hivatásos „pedagógoszok”, de többségük társadalmi státuszuk következtében sohasem került abba a helyzetbe, hogy az előkelő származású fiatalok komplex nevelését rájuk bízták volna. A pedagógiai szakértelem elsősorban ahhoz kellett, hogy a fiatalokat megtanítsák tanulni, ismereteket szerezni, majd azokat hasznosítani mindazokon a területeken, amelyeken később közéleti, politikai, katonai stb. szerepvállalásuk helyszíne lesz. Kis stilisztikai csúsztatással azt is mondhatnánk, hogy feladatuk nem volt kisebb és egyszerűbb, mint az, hogy a tanítványt felruhazzák azokkal a kompetenciákkal, amelyek lehetővé tették számukra azt, hogy élethosszig tudjanak tanulni, alkalmazkodni a változó körülmények között.

- Az eddigiek egyértelművé teszik, hogy a mentornak éppen a korábbi cselekedetein alapuló és abból fakadó, a közösség tagjai számára is evidens *szakmai* tekintéllyel kellett rendelkeznie. Ez képezte azt a fundamentumot, amely az ifjak számára befogadhatóvá és elfogadhatóvá tette mindazt, amit az idősebbek közvetíteni kívántak a számukra.
- A széles és aktívan működtetett kapcsolatrendszer nélkülözhetetlen a mentor számára, mert ez tette lehetővé a komplexitás biztosítását a tanítvány nevelésében. A kulcsfontosságú szakemberek és helyszínek ennek az ismeretségnek a révén váltak a tanulói pálya(futás) elengedhetetlen kellékévé. (Gondoljunk arra, hogy a tanuláshoz, a tudáshoz szükséges tapasztalatszerzésben mind a mai napig milyen fontos szerepet töltenek be az utazások és a tartós külföldi tanulmányok folytatása!)
- És végül – de ahogy mondani szokták, nem utolsósorban – a mentor egyik legfontosabb erőnye a konfliktuskezelés képessége. A tanulás során elkerülhetetlenek azok a helyzetek, amelyek konfliktusokra vezethetnek a mentor és tanítványa között. Csak néhányat említünk itt, inkább példa gyanánt:
  1. Önmagában a tanulás/nem tanulás kérdése is lehet konfliktus forrása. Tudjuk, hogy nem minden fiatal él/hal a tanulással eltölthető órákért. Nem könnyű az alternatív programok kihívásaival szemben biztosítani a tanulás zavartalanságát.
  2. Az együttműködés során számos esetben felmerülhetnek konfliktusok az ún. generációs problémák következtében, amelyeknek éppen a tekintély megkérdőjelezése miatt nem könnyű a kezelésük.

Mit hasznosíthatunk a mitológiai történetekből?

A legfontosabb tanulság talán az, hogy a mentor kiválasztása az a döntő momentum, amelyet a legalaposabban célszerű átgondolni. Melyek lehetnek azok a szempontok, amelyeket mérlegelnünk érdemes?

- Érdemes elemezni a (mentor)jelölt korábbi (szakmai) életútját. Különös tekintettel az életpálya azon mozzanataira, amelyek az új tevékenység során fontossá válhatnak. Érdemes erről beszélgetéseket folytatni a célszeméllyel, érdemes a korábbi szituációkat együtt újra végiggondolni, értelmezni.
- Fontos a jelölt helyzetét megvizsgálni az érintett közösségben a betöltött státusz (formális, nem formális: tekintély és elfogadottság) mérle-

gelése kapcsán. Olyan kérdéseket kell átgondolni, mint a szakmai elfogadottság, a kapcsolatrendszerének minősége és mennyisége, a civil életben betöltött szerepek összekapcsolhatósága az újonnan megtanult professzionális tevékenységgel.

- A kitűzött feladattal történő azonosulás megítélésére számos lehetőség adódik. Ilyennek kell tekintenünk a jelölt tanuláshoz fűződő viszonyát, általában azt az attitűdöt, amelyet „nyitottságnak” szoktunk nevezni, és nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy átgondoljuk az érintett személy „viszonyulásait” a kisebbségi kultúrákhoz és az azokhoz tartozó személyekhez.

Míndezeknek az átgondolására azért van szükség, mert a sikert végső soron ezeknek a kérdéseknek a „helyes” megválaszolása fogja eldönteni, vagyis azt, hogy hogyan alakult a mentor és „mentorált” kapcsolata. Melyek lehetnek ezen a területen a legfontosabb tényezők?

- Legfontosabbnak az látszik, hogy már kezdetben alakuljon ki az az állapot, amelyet „két oldalról felépülő elfogadottság”-nak nevezünk. Nyilvánvaló, hogy ezt csak a kiválasztás sikeressége biztosíthatja. (Természetesen igaz ez a mentorálni kívánt személyek esetében is!) Az együttműködést „be kell üzemelni”, s erre kiválóan alkalmasak lehetnek azok az együttlétek, amelyeket mai divatos kifejezéssel tréningeknek nevezünk. (Ezek az alkalmak lehetőséget nyújtanak ahhoz, hogy a jelöltek közül a legmegfelelőbb „párokat” állítsuk össze, és ahhoz is, hogy korábbi döntéseinket felülbírálván új szereplőket vonjunk be a folyamatokba.)
- A sikeresség másik kritériuma az lesz, hogy az „elfogadottságot” *flyammattá tesszük, azaz elérjük azt, hogy a szereplők törekedjenek a partnerségre*. E törekvések jegyében formálódnak azok a munkaformák, amelyek meghatározzák a hétköznapi munkarendjét, a mindennapi együttműködés kereteit. (A „keretek” annál optimálisabbak, minél inkább megjelennek bennük a formalizált elemek mellett a nem formális és informális dimenziók. Ezek nélkül ugyanis nehezen lehetne megvalósítani azt, amit komplex/globális életút-tanácsadásnak nevezünk.)
- A kiválasztásnál meg kellett arról is győződnünk, hogy a célszemélyek „elkötelezetten sikerorientáltak”. Ez azért fontos, mert a felkészülés „ünnepi mozzanatait” követően a hétköznapi problémákkal teli világa következik, amelyek leküzdésében csak a siker, az eredmény következetes „akarása” segíthet.

Befejezés

Az elmondottakból következik, hogy befejezésül pontosan meghatározhasuk a mentor feladatait. Úgy látjuk, hogy alapvetően három feladatkörrel van szó, amelyet az eredményesség érdekében meg kell valósítania:

- Biztosítania kell a szakszerűséget a tanulás során, ami azt jelenti, hogy magának is rendelkeznie kell azzal a tudásanyag-tartalommal, amelyet közvetíteni kíván. (Ez sok esetben a dolgok átgondolását, esetleg újratanulását feltételezi.) El kell sajátítania azt a módszertant, amely személyre szól, és alkalmas arra, hogy az együttműködést – minden érintett területen – támogassa.
- A mentornak tudnia kell, hogy mi annak a célja, amit csinál. Elsősorban az, hogy a támogatása – több más tényező mellett – arra irányul, hogy tanítványa (munkaerő-piaci) sikerességét, társadalmi beilleszkedését, emberi kiteljesedését elősegítse. Ezért elvárható, hogy a mentor rendelkezzen egyfajta piacorientált szemlélettel, arra irányuló professzionalizmussal.
- A támogatás sikerességéhez nélkülözhetetlen, hogy a mentor legyen jártas a lifelong learning világában, legyen tudása arról, hogy ez a világ dzsungelként áll a kívülállók előtt, s ezért és ezen csak globális életpálya-életvitel tanácsadásra épített támogatással lehet segíteni a kitűzött cél megvalósítása érdekében.

Mayer József

Felkészülés a történelemérettségire

2005-től új típusú érettségi rendszer lépett életbe Magyarországon. A korábbiakhoz képest két területen tapasztalható jelentős változás.

- Szemben az elmúlt évtizedekkel, most két – közép- és emelt – szinten lehet érettségi vizsgát tenni.
- A másik fontos eltérés a követelményekben van. Leegyszerűsítve azt lehet mondani, hogy a korábbi évtizedekben inkább arra voltak „kíváncsiak” a feladatok, hogy a vizsgázónak milyen a tárgyi tudása, most viszont a tárgyi tudás bizonyítása mellett jelentős hangsúly esik a vizsgázó problémamegoldó képességének, gondolkodási készségének, képességének a mérésére.

Könyvünkben ahhoz kívánunk segítséget nyújtani, hogy minél egyszerűbben és problémamentesebben történhessen meg a felkészülés az érettségi vizsgára.

Tájékozódás

Az első feladatunk az, hogy tájékozódjunk arról, hogy az elmúlt években milyen típusú feladatok szerepeltek a vizsgákon. Ez azért fontos, mert lehetséges, hogy az eddigi vizsgákon nem vagy csak csekély mértékben találkoztunk ilyenekkel. Gondoljunk arra, hogy tanáraink számára sem könnyű az átállás!

A tájékozódáshoz az interneten számos kapaszkodó áll a rendelkezésünkre. Nézzünk meg néhányat!

www.okm.gov.hu/main.php?folderID=26

www.felveteli.hu/erettsegi/feladatlapok%20es%20megoldasok.htm

index.hu/2006/erettsegi/?op=targy&id=6

www.hmg.hu/hasznos/erettsegi.html

A következő oldalakon a korábbi vizsgák anyagát találhatjuk meg. Itt az a feladatunk, hogy az egyes tantárgyak kapcsán tekintsünk bele a feladatokba,

és hasonlítsuk őket össze azokkal a feladatokkal, amelyeket az egyes vizsgák alkalmával jelöltek ki számunkra tanáraink!

Ebben a fejezetben a történelem tantárggyal kapcsolatos tudnivalókról tájékozódunk. Először nézzük meg, hogy közülük melyek a legfontosabbak a követelményeket illetően (<http://www.sulinet.hu/ikep/2006/03/1/vasztudn.doc>)!

A történelem kétszintű érettségiről (közép és *emelt* szint) – vázlatosan

I. KOMPETENCIÁK (közelítő értékek)

	Teszt %	Esszé %	Szóbeli %
Források	30	20	20
Szaknyelv (fogalmak?)	25	20	20
Tájékozódás térben és időben	25	20	20
Az eseményeket alakító tényezők	20	40	40

II. ÍRÁSBELI

Idő: 180/240 perc (**90*** a teszt + **150** az esszé)

(* A *dönten felkövéren* szedett rész az emelt szintű érettségire vonatkozó adat!)

Használható segédeszközök: Történelmi atlasz és Helyesírási tanácsadó szótár / *Csak a szöveges feladatok megoldásához: Történelmi atlasz és Helyesírási tanácsadó szótár.*

Középszinten a feladatlap együtt tartalmazza az egyszerű, rövid választ igénylő és a kifejtendő szöveges feladatokat. *Az emelt szintű feladatlap viszont két részből áll: az egyszerű, rövid választ igénylő feladatokat tartalmazó füzetet a megoldásra szánt idő leteltével beszedik, és csak ezt követően kapják kézhez a vizsgázók a kifejtendő szöveges feladatokat tartalmazó másik füzetet.*

Egyszerű, rövid választ igénylő feladatsor (teszt)

A teszt 6-10 / **8-14** feladatból áll, középszinten mindig valamilyen segédeszközzel, emelt szinten *nem feltétlen kap forrást, egyéb mellékletet.*

A teszt főbb feladattípusai:

- Információkeresés források (szöveges, képi) segítségével
- Források alapján egyszerű következtetések, értékelések megfogalmazása
- Források egy-egy részletének összehasonlítása, a különbségek okainak értelmezése
- Különböző típusú (szöveges, képi, diagram) forrásból származó információk összevetése, elemzése
- Megadott szempontok szerinti fogalmak gyűjtése forrásokból, következtetések levonása
- Fogalmak magyarázata, hozzárendelése korhoz, területhez
- Térképekről információk gyűjtése, következtetések levonása
- Térképek alapján egyszerű következtetések megfogalmazása
- Események közötti sorrendiség megállapítása
- Célok és következmények megkülönböztetése, értelmezése
- Ok-okozati összefüggés felismerése, megkülönböztetése
- Következtetések megfogalmazása események, folyamatok, jelenségek, döntések következményeiről
- Különböző jellegű folyamatok és eseménysorozatok közötti kapcsolatok megtalálása

Az esszék típusai:

A) Rövidebb, problémamegoldó: 10-12 sor / **12-14 sor** (70-90 szó / **90-110 szó**) / szerkesztett szöveg (vagyis nem vázlat!).

B) Hosszabb, elemző: 25-30 sor / **30-40 sor** (150-160 szó / **160-180 szó**) / szerkesztett szöveg (vagyis nem vázlat!).

Az érettségi írásbeli feladatlapok ezt a következőképpen határozzák meg: „Válaszaiban a lényeg megfogalmazására törekedjen, ne lépje túl a rendelkezésre álló helyet!”

Írásbeli témák (mindkét szinten!!!):

a) 60% magyar – 40% egyetemes történelem.

50% XIX–XX. századi történelem.

b) politika – esemény – állam – jog – intézménytört., kb. 40%
társadalom – életmód – mentalitás – művelődéstört., kb. 30%
gazdaság – technika – környezeti kultúra története, kb. 20%
eszme- és vallástörténet, kb. 10%

c) esszék

	Rövidebb, problémamegoldó	Hosszabb, elemző
Ókor (2005, 2008), középkor (2006), újkor (2007)	A / A	B!
XIX–XX. századi egyetemes	A / A	B!
Középkori magyar	A / A	B / B
XVIII–XIX. századi magyar	A / A	B / B
XX. századi magyar	A / A	B / B

Három / **négy** esszét kell kidolgozni (2 db A, 1 db B, ill. 1 egyetemes, 2 magyar, ami nem lehet egy korszakból / **2 db A, 2 db B, ill. min. 2 magyar, de egy korszakból nem lehet két feladat**).

Az esszék értékelése (%-ban) (Mindkét szintre vonatkozik!)

	Rövid	Hosszú
A feladat megértése	20	20
A kompetenciák	70	60
Szerkesztettség	10	20

Javítás: középszinten a szaktanár + egy az igazgató által kijelölt ellenőr. Mindketten írásban is értékelnek. Emelt szinten az OKÉV által kijelölt tanárok.

Térkép és helyesírási szabályzat használható! (Helyesírási hibákért akár az összpontszám 10%-a is levonható!)

III. SZÓBELI (Idő: 15 / **20 perc**)

Témakörök:

- Gazdaság, gazdaságpolitika, anyagi kultúra
- Népeség, település, életmód
- Egyén, közösség, társadalom
- Modern demokráciák működése
- Szabad (problémaközpontú) témakör – pl. a helyi tanterv alapján (**emelt szintre nem vonatkozik!**)

- **Politikai intézmények, eszmék, ideológiák**
- **Nemzetközi konfliktusok és együttműködés**

Magyar történelem 60%-os, egyetemes történelem 40%-os, valamint XIX–XX. századi történelem 50%-os arányban van jelen itt is.

A tételek **címét** a szaktanár / **a vizsgaközpont által felkért szóbeli bizottság** határozza meg. Témakörönként 4-6 (össz. min. 20) / **5-6 (össz. min. 30)** címet kell meghatározni.

A vizsga **helye** az adott oktatási intézmény / **a központ által kijelölt.**

A szóbeli értékelése (mindkét szinten):

A feladat megértése, témataratás, a lényeg kiemelése	kb. 20%	12 pont
A világosság, nyelvhelyesség, a felelet felépítettsége	kb. 10%	6 pont
A források használata és értékelése	kb. 20%	12 pont
A szaknyelv alkalmazása	kb. 10%	6 pont
A tájékozódás térben és időben	kb. 10%	6 pont
Az eseményeket alakító tényezők feltárása, történelmi események és jelenségek problémaközpontú bemutatása	kb. 30%	18 pont
Összesen	100%	60 pont

A következő feladatunk az, hogy arról tájékozódjunk, milyen típusú feladatok szerepeltek az elmúlt évek írásbeli tesztjeiben!

Először érdemes átolvasni azokat az utasításokat, amelyek a feladatok megoldásához nyújtanak segítséget.

Fontos tudnivalók

Egyértelmű válaszokat adjon, egyértelmű jelöléseket alkalmazzon – javítás esetén is!

Válaszaiban a lényeg megfogalmazására törekedjen, ne lépje túl a rendelkezésre álló időt!

Csak annyi válaszelemet írjon, amennyit a feladat kér! (Ha többet ír, a beírás sorrendjében értékeljük válaszait.)

Kérjük, kék színű tollat használjon!

A feladatok megoldásakor tartsa szem előtt az alábbi javaslatokat!

- Olvassa el figyelmesen a feladatokat!
- Kövesse figyelmesen a feladatlap utasításait!

- Tanulmányozza a feladatokhoz kapcsolódó forrásokat (kép, ábra, szöveg, térkép)!
- Használja minden feladat megoldásához a megengedett segédeszközöket: a Történelmi atlasz térképeit és a Magyar helyesírási szótárt!
- Válaszait gondos mérlegelés után, lehetőleg javítás nélkül írja le!

A szöveges, kifejtendő feladatok kidolgozásakor az alábbi munkamenedet javasoljuk:

1. Helyezze el időben és térben a feladatban megjelölt problémát!
2. Használja föl a feladat megértéséhez a forrásokat, illetve a Történelmi atlaszt!
3. Gyűjtse össze azokat az általános fogalmakat (pl. fejlődés, változás, termelés), illetve az adott korszakhoz kapcsolódó fogalmakat (pl. várjobbágy, céh, személyi kultusz), melyekkel az adott probléma bemutatatható!
4. Építse be fogalmazásába a forrásokból megszerzhető információkat, következtetéseket!
5. Ha szükséges, készítsen vázlatot, illetve piszkozatot!
6. Tárja föl a probléma előzményeit, okait, következményeit!
7. Fogalmazzon meg feltételezéseket, magyarázatokat!
8. Építse be mondanivalójába önálló ismereteit (pl. nevek, évszámok), nézőpontját, véleményét!
9. Ügyeljen arra, hogy mondatai világosak legyenek!
10. Szerkessze meg szövegét, és figyeljen a helyesíráásra is!

Tájékoztatásul:

Az esszé javításának szempontjai:

- a feladat megértése,
- megfelelés a tartalmi követelményeknek,
- a válasz megszerkesztettsége, logikussága, nyelvhelyessége.

Feladat:

Gyűjtsük össze és beszéljük meg mentorunkkal azokat a szempontokat, amelyeket feltétlenül érvényesítenünk kell az írásbeli feladatok megoldásainál!

Az írásbeli vizsga

Nézzünk meg most egy mintafeladatot! Próbáljuk meg megoldani ezeket!

Mintafeladat:

Az alábbi feladat a felvilágosodás gondolkörével kapcsolatos.

Fejezze be vagy egészítse ki a mondatokat a források felhasználásával!

„A természet nemcsak arra ad jogot, hogy megvédje javait: azaz életét, szabadságát és vagyonát mások jogtalansága [...] ellen, hanem arra is, hogy ítéljen, [...] de az államban az önbíráskodás nem lehetséges, [...] e jog az államra van ruházva.” (*Locke: Két értekezés a polgári alkotmányatról*)

„Nem szükséges, hogy a képviselők, akik választóiktól általános utasításokat kaptak, minden egyes ügyre külön utasítást kapjanak [...] minden állampolgárt meg kell hogy illessen az a jog, hogy szavazhasson a képviselő-választáson [...]” (*Montesquieu: A törvények szelleméről*)

„Ha a törvényhozó hatalom a végrehajtó hatalommal ugyanabban a személyben vagy ugyanabban a hatósági testületben egyesül, nincsen szabadság, mivel attól lehet tartani, hogy az ilyen uralkodó [...] zsarnoki törvényt fog hozni, és [...] zsarnoki módon fogja végrehajtani.” (*Montesquieu: A törvények szelleméről*)

„Az első ember, akinek eszébe jutott, hogy egy darabka földet elkerítvén így szóljon: ez az enyém, s aki elég együgyű embereket talált, hogy ezt elhiggyék, volt a polgári társadalom megalapítója. Mennyi büntől, háborútól és gyilkosságtól, mennyi nyomorúságtól mentette volna meg az emberi nemet, aki ekkor kihúzza a karókat [...]” (*Rousseau: Az emberek közötti egyenlőtlenség eredetéről és alapjairól*)

- a) Locke szerint az államra van ruházva .....
- b) Montesquieu szerint az állampolgárok mindegyikét megilleti, hogy .....
- c) Ha a hatalmi ágak egy kézben összpontosulnak, az ..... vezet.
- d) Egyikőjük szerint a háború, a bűn, a gyilkosság oka a ..... megjelenése.

Elérhető pontszám: 4 pont

Ha megoldottuk a feladatokat – és úgy érezzük, hogy helyesen –, akkor nézzünk utána a tankönyvekben a megoldásoknak! Rögzítsük, hogy hol találtuk meg a feladat megoldásához szükséges anyagrészt!

Történelem ....., ... oldal

A fejezet a ..... témájával foglalkozik.

Mintafeladat:

A második mintafeladat II. József uralkodásával kapcsolatos.

Mutassa be a források és ismeretei segítségével az uralkodó főbb rendeleteit!

Válaszában utaljon a felvilágosult abszolutizmus elvei és gyakorlata közötti összefüggésekre!

„Minden alattvaló urától vár védelmet és biztonságot. Ezért az uralkodó kötelessége, hogy alattvalói jogát rögzítse, ügyeiket úgy vezesse, hogy a közjót és az egyén javát egyaránt szolgálja. [...] A legfőbb hatalom, ami az uralkodót illeti, minden határozatára, amelyet rendelet formájában adnak ki, a kötelező jelleg bélyegét nyomja rá. [...]” *(Részlet a II. József fogalmazta ausztriai Általános Polgári Törvénykönyvből)*

„Az ember [...] teljesen egyenlőnek és szabadnak született. Megvan a joga, hogy békésen, zavartalanul éljen azokkal a jogokkal, amelyeket a természeti törvény neki nyújt. [...] A természet nemcsak arra ad jogot, hogy megvédje javait: azaz életét, szabadságát és vagyonát a mások jogtalansága vagy merénylete ellen, hanem arra is, hogy ítéljen és meg is büntesse azokat, akik a természeti törvényt megsértik. [...]”

„Vallási türelem annyit jelent, mint megengedni, hogy hivatalokban alkalmazható legyen, földbirtokot szerezhessen, ipart űzhessen és polgár lehessen vallási különbség nélkül mindenki, aki erre alkalmas, és hasznára van az államnak.” *(II. József levele Mária Teréziához)*

„A jobbágyság állapotját annyiban, amennyiben a parasztok ennél fogva eddigelé örökös kötelesség alá vettette és a földhöz köttetve voltak, jövőre teljességgel eltöröljük, és azt akarjuk, hogy ebben az értelemben a jobbágy nevezettel tovább ne éljenek: következőképpen minden parasztot, akármely nevezet és vallásbéli legyenek, jövőre magok szemé-

lyekre nézve lakásokat szabadosan változtatható emberekké teszük [...]”
(II. József jobbágyrendelete)

„A közjó legyen magatartásunk legfőbb szabálya, sose keressük saját javunkat ennek rovására. Ezt követeli tőlünk az a szövetség, melyet Isten hozott létre az emberek között. [...] Az emberek közötti eredendő egyenlőség olyan alapelv, melyet sosem szabad szem elől tévesztenünk [...]” (A francia Enciklopédiából)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Rögzítsük, hogy hol találtuk meg a feladat megoldáshoz szükséges anyagrészt!

Történelem....., ...oldal

A fejezet a .....témájával foglalkozik.

Ennél a feladatnál a bírálati szempontok alapján a következő pontszámokat kaphatjuk:

Feladatmegértés: 4 pont

Tájékozódás térben és időben: 4 pont

Szaknyelv alkalmazása: 4 pont

Források használata: 4 pont

Eseményeket alakító tényezők feltárása: 6 pont

Megszerkesztettség, nyelvhelyesség: 2 pont

Összpontszám: 24 pont

OSZTÓSZÁM: 2

Vizsgapont: 12

A szóbeli vizsga

A szóbeli vizsga tételait az iskolákban tanító tanárok állítják össze. A tételeket előre megkapjuk, hogy legyen módunk ezekre felkészülni.

Most kiválasztunk egy témát, és e téma segítségével igyekszünk segítséget nyújtani a szóbeli vizsgára történő felkészüléshez.

A kiválasztott téma:

A II. világháború előzményei és a világháború évei

Feladat:

- Először keressük meg a tankönyvben azokat a fejezeteket, amelyek véleményünk szerint az adott tételhez tartozhatnak! (Arra is van példa, hogy felkészítő tanárok segítségképpen megadják a szükséges oldal-számokat!)
- Ezt követően olvassuk el az anyagrészt! Ez azért fontos, mert ezekkel a szövegekkel korábban már találkoztunk, így egészen biztos, hogy számos, korábban megtanult ismeretre azonnal ráismerünk. Az elolvasást követően bizonyos, hogy az adott tételről kialakul bennünk egy átfogó kép, ami a későbbiekben megkönnyíti az egyes részletkérdések tanulmányozását, illetve a szükséges információk (ismeretek) rögzítését.
- Ezt követően el kell készítenünk az ún. tételvázlatot. Ez egy rövid, a tanulást segítő eszköz. Azért fontos az elkészítése, mert amikor már az összes tételt „megtanultuk”, ezeknek a segítségével tudjuk majd azokat átismételni. Nem lesz módunk és időnk arra, hogy minden fejezetet (szöveget) újraolvassunk!

A tételvázlat elkészítése

A vázlatban néhány mondat szerepelhet. Nem érdemes többet írni, hiszen azok a tankönyv szövegében rendelkezésünkre állnak. Az a cél, hogy az egyes mondatok felidézzék azokat a szövegrészeket, amelyek hozzájuk tartoznak.

A II. világháború előzményeként két fontos eseményt kell rögzítenünk:

- A cseh kérdés → a müncheni konferencia
- Olaszország expanziós törekvései → Albánia

A következő feladat, hogy tanulmányozzuk a müncheni konferencián készült dokumentumot!

Ha most újra elolvassuk a szöveget, akkor látni fogjuk, hogy az a legfontosabb, hogy a vázlatot rögzítsük a fejünkben.

Csehszlovákia felosztása

Ausztria beolvasztása nyugtalanságot váltott ki Európában s különösen a Csehszlovák Köztársaságban. Csehszlovákia nyugati területén, az ún. Szudéta-vidéken kb. 3 millió német élt, akiknek a politikai érdekképviseletét több párt látta el. A legjelentősebb közülük Konrad Henlein Szudétanémet Pártja volt. Henlein kiváló birodalmi kapcsolatokkal rendelkezett, amellyel biztosította pártja komoly támogatását – Németországból. A párt karlsbadi kongresszusán Henlein a Csehszlovákiában élő németiség számára – gyakorlatilag a Szudéta-vidék számára – teljes körű autonómiát követelt. A prágai kormány számára egyértelmű volt, hogy az autonómia megadása esetén a csehszlovákiai németiség azonnal csatlakozna Németországhoz, s ez együtt járna a Szudéta-vidék elszakadásával. Henlein egyébként Hitlerhez fordult védelemért a prágai kormány túlkapásai ellen. A birodalom vezetősége a nürnbergi pártnapokon erre ígéretet tett, s ez nem volt más, mint nyílt, háborús fenyegetés.

A cseh kormány nehéz helyzetbe került. A Szovjetunió és Franciaország kormányának támogatásában biztos lehetett, Anglia azonban nem akart az események résztvevőjévé válni.

A Szudéta-kérdésben Hitler és Chamberlain között szeptember közepén – Németországban – tanácskozásra került sor. Itt Hitler egyértelműen leszögezte, hogy a cseh kérdésben számára csak egy megoldás fogadható el: a Szudéta-vidék Németországhoz csatolása.

A nyugat-európai (és cseh) politikusok súlyos döntés elé kerültek. Chamberlain javaslatára – hogy a háborút elkerüljék – újabb engedményeket tettek Hitlernek.

A cseh kormány a nyugati hatalmak döntése után nem tehetett mást, mint azt, hogy a követeléseket végrehajtotta. Hitler szeptember végén – amikor immár másodszor találkozott az angol miniszterelnökkel – még tovább ment követeléseiben, mert saját igényeinek a kielégítésén túl kényszerítette a cseh kormányt arra, hogy hasonló kérdésekben kezdjen a magyar és lengyel kormányokkal tárgyalásokat. Ez pedig Csehszlovákia „feldarabolását” jelentette.

Az új helyzetről a Münchenben összeülő nagyhatalmi konferencia döntött (1938. szeptember 29–30.). Jellemző módon a tárgyalóasztalnál Hitler, Mussolini, Chamberlain és a francia Daladier foglalt helyet. A csehekkel – akik az előszobában várakoztak – csak a végeredményt közölték.

Németország, az Egyesült Királyság, Franciaország és Olaszország között Münchenben 1938. szeptember 29-én létrejött egyezmény

Németország, az Egyesült Királyság, Franciaország és Olaszország, tekintetbe véve a szudétánémet terület elcsatolására vonatkozólag elvben már elért megállapodást, megegyezett ennek az elcsatolásának alább következő feltételeiben és módozataiban, valamint az ennek az elcsatolásnak alább következő feltételeiben és módozataiban, valamint az ennek következtében foganatosítandó intézkedésekben és a jelen Egyezménnyel egyenként felelősséget vállalnak az Egyezmény végrehajtásának biztosításához szükséges lépésekért.

1. A kiürítés október 1-jén kezdődik.
2. Az Egyesült Királyság, Franciaország és Olaszország megállapodnak abban, hogy a terület kiürítése október 10-ig befejeződjék, mégpedig anélkül, hogy a meglévő berendezések bármelyikét lerombolnák, és hogy a csehszlovák kormány felelős azért, hogy a kiürítés az említett berendezések megrongálása nélkül menjen végbe.
3. A kiürítés módozatait részleteiben egy Németország, az Egyesült Királyság, Franciaország, Olaszország és Csehszlovákia képviselőiből álló bizottság fogja megállapítani.
4. A túlnyomórészt németek lakta területnek német csapatok által való fokozatos megszállása október 1-jén kezdődik. A mellékelt térképen megjelölt négy zónát a német csapatok a következő sorrendben fogják megszállni:

Az I. számmal jelzett zónát október 1-jén és 2-án, a II. számmal jelzett október 2-án és 3-án, a III. számmal jelzett október 3-án, 4-én és 5-én és a IV. számmal jelzett október 6-án és 7-én.

A többi, túlnyomórészt német jellegű területeket a fent említett nemzetközi bizottság fogja haladéktalanul meghatározni, és azokat a német csapatok október 10-ig szállják meg.

5. A 3. pontban említett nemzetközi bizottság határozza meg azokat a területeket, amelyeken népszavazást kell tartani. Ezeket a területeket a népszavazás befejeztéig nemzetközi alakulatok szállják meg. Ugyanaz a bizottság fogja megállapítani a népszavazás megtartásának módosait, figyelemmel a Saar-vidéken megejtett népszavazás módosataira. A bizottság állapítja meg a népszavazás napját is, ez azonban nem eshetik későbbre, mint november vége.
6. A határok végleges megállapítását a nemzetközi bizottság fogja elvégezni. Ennek a bizottságnak joga van arra, hogy bizonyos kivételes esetekben a négy nagyhatalomnak – Németországnak, az Egyesült Királyságnak, Franciaországnak és Olaszországnak – a népszavazás nélkül átadandó zónák szigorúan néprajzi alapon történő meghatározásától jelentéktelen eltéréseket ajánljon.
7. Optálási jogot nyújtanak mindazoknak, akik az elcsatolt területekről elköltözni óhajtanak, valamint mindazoknak, akik oda kívánnak letelepedni. Az optálási jogot a jelen Egyezmény aláírásától számított hat hónapon belül kell gyakorolni. Egy német–csehszlovák bizottság fogja meghatározni az optálás részleteit, kidolgozni a lakosságcsere megkönnyítő eljárásokat és tisztázni az ebből a lakosságcsereből eredő alapvető kérdéseket.
8. A jelen Egyezmény aláírását követő négy héten belül a csehszlovák kormány a katonai és rendőrségi szolgálatból elbocsátja az összes szudétanémeteket, akik ezt kívánják. Ugyanezen határidőn belül a csehszlovák kormány szabadlábra helyezi azokat a szudétanémet foglyokat, akik politikai bűncselekmények miatt szabadságvesztés büntetésüket töltik.

München, 1938. szeptember 29.

A. Hitler
Ed. Daladier
Mussolini
Neville Chamberlain

A szöveg elolvasása után válaszoljunk a tankönyvben feltett kérdésekre!

Kérdések és feladatok:

1. Mivel magyarázzátok a nyugati hatalmak álláspontját a cseh kérdés kapcsán?

.....

.....

.....

2. Miért lehetett fontos Hitler számára Csehszlovákia megszerzése?

.....

.....

.....

A döntés értelmében a Szudéta-vidék Németországhoz került. Ezt egészítette ki nem sokkal később a bécsi döntés (→1938. november 2.), amely Magyarország és Lengyelország javára ítelt cseh területeket.

Szlovákia megtagadta a hűségesküt a prágai kormánynak, ezért cseh kormánycsapatok szállták meg az ország keleti területeit. Másnap – mintegy ellenlépésként – (1939. március 14-én) Szlovákiában Josef Tiso proklamálta Szlovákia függetlenségét. A cseh–német szerződés értelmében a „maradék” Csehország Cseh–Morva Protektorátus néven a birodalom védnöksége és megszállása alá került. Így Ausztria után Csehszlovákia is eltűnt Európa térképéről. Hitler lépései már a müncheni egyezmény semmibevételét (is) jelentették. Hitler újabb követeléseivel azonban még tovább ment.

A Memel-vidék

A Memel-vidék Kelet-Poroszország Nyemanon túli része volt. A versailles-i békeszerződés nyomán – a lakosság akarata ellenére – a területet Litvániához csatolták. Az 1938-as választásokon már a lakosság többségét kitevő

németeket képviselő pártok győztek. Hitler 1939. március 20-án ultimátumot intézett a litván kormányhoz, amelyben követelte Memel átadását. Ezt két nappal később a litvánok teljesítették, és szerződésben rögzítették.

Olaszország a háború küszöbén

A német sikerek nyomán Mussolini is hangoztatni kezdte területi követeléseit. Az olasz külügyminiszter, Ciano – a követelések élét Franciaország ellen irányítva – már egyenesen Tunisz, a Szezei-csatorna és Korzika elfoglalásáról beszélt. Olaszország ekkor már egyértelműen elkötelezte magát Németország mellett, mert úgy vélte, hogy törekvései a fasiszta nagyhatalom ellenére nem valósíthatók meg. Ugyanakkor az is tapasztalható volt – s ezt a spanyolországi beavatkozás igazolta –, hogy a két hatalom között kialakuló kapcsolatok során egyre inkább Németország dominanciája érvényesül.

A Csehszlovákiával szemben tanúsított német lépések – különösen München után – ezt látszottak alátámasztani. Mussolini ezért úgy döntött, hogy az európai közvélemény előtt megerősíti megtépázott presztízsét. Miután megbizonyosodott arról, hogy Angliának Albániával kapcsolatban nincsenek különleges érdekei, parancsot adott a kis ország elleni támadásra. 1939. április 2-án Zogu albán királyt felszólították, hogy kérjen olasz védnökséget országa számára.

Az uralkodó ezt megtagadta, és az országot előzőnlő olasz csapatok elől Görögországba menekült. Albánia – protektorátusként – a formálódó „olasz birodalom” részévé vált.

Egy bő hónap múlva május 22-én, Berlinben Ciano és Ribbentrop megkötötték az olasz–német katonai egyezményt, amelyet „Acélpaktumnak” neveztek el.

Feladat:

Gyűjtsük össze az elolvasott szövegből a legfontosabb dátumokat, neveket, fogalmakat!

Nevek	Fogalmak	A legfontosabb események időpontja
Pl. Ciano	Pl. Acélpaktum	1939. március. 14.: Szlovákia elszakadása

 Feladat:

A következő feladatunk az, hogy olvassuk végig a háború történetét!

Előzetesen készíthetünk – egyedül vagy mentorunkkal – egy tanulást, olvasást segítő vázlatot, amely megkönnyítheti az olvasottak rendszerezését!

1. Lengyel–német konfliktus
2. A szovjet–német megnemtámadási szerződés
3. A háború kitörése, a lengyel hadjárat
4. Furcsa háború Nyugat-Európában

A háború „előestéje”

Csehszlovákia és Albánia sorsa egyértelművé tette, hogy az angolok és a franciák által képviselt „megbékéltetési” politika teljesen csődöt mondott. Ezt maga Chamberlain is érzékelte, s ezért a brit külpolitikát igyekezett – az utolsó pillanatban – más „vágányra” terelni. Március 23-án angol–francia közös nyilatkozat látott napvilágot, amelyben egy sor ország – köztük Lengyelország – számára garantálták a fegyveres védelmet, abban az esetben, ha azokat német támadás érné.

Hitler válaszként felmondta 1939. április 28-án az 1934-ben kötött lengyel–német megnemtámadási szerződést, majd pedig a német–angol flotta-egyezményt. Májusban a Wehrmacht vezetői előtt Hitler már Danzig ürügyén Lengyelország megszállásáról beszélt. A kikötőváros és a korridor kérdésében nem közeledett egymáshoz a német és a lengyel álláspont. Mind a két fél háborúra készült. E kiélezett helyzetben az angol és francia diplomaták Moszkvába utaztak, hogy megkössék a kölcsönös segítségnyújtási egyezményt. A tárgyalások elsősorban Lengyelország állásfoglalása miatt nem vezettek eredményre. Az orosz–lengyel ellentétek ugyanis feloldhatatlannak bizonyultak. A lengyel kormány semmilyen körülmények között nem volt hajlandó hozzájárulni ahhoz, hogy a Vörös Hadsereg csapatai bármilyen ürüggyel is, de átvonuljanak lengyel területeken. A tárgyalások Moszkvában augusztus 21-én megszakadtak.

A német diplomácia viszont Lengyelország teljes elszigetelésére törekedett, ezért Moszkvában felvetették a szovjet–német kapcsolatok javításának a lehetőségét. A titkos diplomáciai manőverekre Sztálin „igen”-t mondott, így augusztus 22-én bejelentették Ribbentrop német külügyminiszter moszkvai látogatását.

Egy nappal később – óriási meglepetést okozva – aláírták a Molotov–Ribbentrop-paktumot, amelyben elsősorban Lengyelország sorsáról döntöttek, másodsorban pedig a Baltikumban elhatárolták az orosz és a német érdekszférákat. A dokumentumot – a titkos záradék kivételével – augusztus 24-én nyilvánosságra hozták.

1939. augusztus 23.

Tegnap: a nap világszenzációja a Moszkvával kötött meg nem támadási szerződés bejelentése. Az európai erőviszonyok ezzel gyökeresen megváltoztak. London és Párizs zavarban van. Varsó még keménykedik, ami igazán nevetséges. A Führer sakkhúzása zseniális. Lássuk, mit válaszol erre a világ! Olyan korban élünk, amikor minden, mindig változásban van. Az ember azt hiszi, hogy sok mindent megélt már, és folyton újabb meglepetések érik. Áldott legyen ez a kor. Mindnyájan lázasan dolgozunk. Az ügyiratokat pillanatok alatt elintézzük. A minisztérium mozgósításra kijelölt részlegének megbeszélése. Minden rendben van, csak néhány apró egyenetlenséget kell elsimítanunk. Máskülönben készen vagyunk. Hosszú sajtótájékoztatót tartunk. Öröm csillog a szemekben. Alfieri megküldi nekem is az olasz sajtóra vonatkozó utasításait. Majdnem azonosak a mieinkkel. Hosszú megbeszélés Köhnnel a külföldi propagandáról. Köhn nagyon keményen és tetre készen kezeli az egészet. A beérkezett telefonok alapján a túloldalon teljes a kétségbeesés. Ez várható volt. A katonai szállítmányok úton. [...] Délben és délután munka. Le kell diktálnom a pártkongresszuson mondandó beszédem. Erre pillanatnyilag alkalmatlan vagyok. Egyelőre nem tudja az ember, hogy tulajdonképpen ki ellen vagyunk, és ki ellen nem. Megnéztem a heti híradó tudósításait: tele van menekülőkről szóló képekkel. Nagyon hatásos. [...] Közben felhív a Führer. Kitűnő hangulatban van. Elmondom szerencsekívánságaimat kiváló sakkhúzásához, az orosz szerződéshez, mely szenzációt keltett az egész világon. Beszélni szeretne velem. Megegyezzünk, hogy szerdán Obersalzbergben találkozunk. Örülök, hogy a Führer ilyen jó hangulatban van. Vissza Berlinbe. Nézem a heti híradót. [...] London kijelenti, hogy az oroszokkal kötött szerződésünk ellenére ő tartja magát a vállalt kötelezettségeihez. Majd meglátjuk. Párizsban is összeült a kormány, de óvatosságból nem nyilatkozott. Jobbat nem is tehetett. Késő este fekszem le. Korán kelek, és azonnal a Führerhez.

Sztálin döntését az motiválta, hogy bízott benne, e szerződéssel elkerülheti a háború azonnali kirobbanását, amelyben – felfogása szerint – a Szov-

jetunióknak mindenképpen részt kellene vállalnia. Ugyanakkor az európai kommunista mozgalom lehetetlen helyzetbe hozta, hiszen a döntést nagyon nehéz volt ideológiailag igazolni.

Megnemtámadási Szerződés a Német Birodalom és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége között

A Német Birodalom kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének kormánya, a Németország és az SZSZKSZ közötti béke ügye megerősítésének a vágyától vezérelve és kiindulván a Németország és az SZSZKSZ között 1926 áprilisában megkötött semlegességi szerződés alapvető megállapításaiból, a következő megállapításra jutott:

1. cikkely

Mindkét Magas Szerződő Fél kötelezi magát, hogy egymás tekintetében tartózkodik minden erőszaktól agresszív cselekedettől és támadástól, mind külön, mind más hatalmakkal együttesen.

2. cikkely

Amennyiben a Magas Szerződő Felek bármelyike valamely harmadik hatalom részéről háborús cselekmény tárgyává válik, a másik Magas Szerződő Fél semmilyen módon nem nyújt támogatást az illető harmadik hatalomnak.

3. cikkely

A Magas Szerződő Felek kormányai a jövőben kapcsolatban maradnak egymással konzultáció céljából, hogy kicserélhessék információikat a közös érdekű problémákat illetően.

4. cikkely

A Magas Szerződő Felek egyike sem vehet részt bármely olyan hatalmi csoportosulásban, amely közvetve vagy közvetlenül a másik fél ellen irányul.

5. cikkely

Ha bármilyen jellegű probléma kapcsán vita vagy konfliktus támad a Magas Szerződő Felek között, akkor a két fél baráti véleménycsere vagy szükség esetén békéltető bizottságok kijelölése útján, kizárólag békés úton oldja meg ezeket.

6. cikkely

A jelen szerződés hatálya tíz évre szól, azzal a kikötéssel, hogy ha a lejárat előtt legalább egy évvel nem mondja fel a Magas Szerződő Felek valamelyike, akkor a szerződés érvénye automatikusan további öt évvel meghosszabbítódik.

7. cikkely

A jelen szerződés a lehető legrövidebb időn belül ratifikáltatik. A ratifikációs okmányokat Berlinben cserélik ki. A szerződés az aláírással azonnal hatályba lép.

Készült két változatban, német és orosz nyelven.

Moszkva, 1939. augusztus 23.

*A Német Birodalom
kormányára részéről
J. Ribbentrop*

*Az SZSZKKSZ kormányának
teljhatalmú megbízottjaként
V. Molotov*

Titkos kiegészítő jegyzőkönyv

A Német Birodalom és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége közti Megnemtámadási Szerződés aláírása alkalmából a két fél alulírott teljhatalmú megbízottjai szigorúan bizalmas megbeszélést folytattak kelet-európai érdekszférák határának kérdéséről. Ezek a megbeszélések a következő eredményre vezettek:

1. Abban az esetben, ha a balti államokhoz (Finnország, Észtország, Lettország, Litvánia) tartozó térségekben területi és politikai átrendeződés megy végbe, Litvánia északi határa képezi a Németország és az SZSZKKSZ érdekszféráinak határát. Ebben az összefüggésben Litvánia érdekét Vilna körzetében mindkét fél elismeri.
2. Abban az esetben, ha a lengyel államhoz tartozó térségekben területi és politikai átrendeződés megy végbe, Németország és az SZSZKKSZ érdekszféráinak határa nagyjából a Narev, a Visztula és a San folyók vonalát követi.

Azt a kérdést, hogy a két fél érdekei megkívánják-e egy független lengyel állam fennmaradását, és hogy melyek legyenek egy ilyen állam

határai, a további politikai fejlemények alakulásától függően kell végérvényesen eldönteni.

Ezt a kérdést a két kormány mindenképpen békés egyezményben rendezi.

3. Délkelet-Európa tekintetében a szovjet fél felhívta a figyelmet a Besszarábiával kapcsolatos érdekekre. A német fél teljes politikai érdektelenségét nyilvánította ebben a térségben.

4. Ezt a jegyzőkönyvet mindkét fél szigorúan titkosként kezeli.

Moszkva, 1939. augusztus 23.

*A Német Birodalom
kormánya részéről
J. Ribbentrop*

*Az SZSZKSZ kormányának
teljhatalmú megbízottjaként
V. Molotov*

Az egyezmény megkötése az angol és a francia diplomácia súlyos kudarcát jelentette.

Kérdések és feladatok:

1. Mi lehetett az oka annak, hogy Hitler alapvetően változtatott a Szovjetuniót illetően külpolitikai elképzelésein?
2. Vitassátok meg, hogy melyek lehettek Sztálin indítékai, hogy aláírta a paktumot!
3. Mivel magyarázhatjuk a lengyel külpolitika csődjét?

A háború kitörése – a Lengyelország elleni hadjárat

1939. augusztus 25-én Hitler kiadta a parancsot a Lengyelország elleni támadásra. Ezen a napon azonban Anglia és Lengyelország közös segítségnyújtási egyezményt írt alá, s ez Hitlert elbizonytalanította. Ezért augusztus 26-án hajnalban a támadásra felfejlődő páncélos erőket leállította, s a támadásra utasító parancsot visszavonta.

Angliában még mindig abban reménykedtek, hogy egy „második München”-nel meg lehet oldani a helyzetet. A lengyel kormánytól Hitler azt követelte, hogy teljes felhatalmazással küldjön követet Berlinbe a konfliktus megoldására. Az idő rövidnek bizonyult, s ezt Hitler kihasználta. A lengyel diplomácia késlekedését úgy fogta fel, hogy javaslatát a lengyel kormány

végül is elutasította, ezért Hitler – más megoldás hiányában – a fegyverekre bízta a döntést. A támadás indokául a gleiwitzi rádióadó elleni lengyel támadást hozta fel ürügynek, amelyet – a külföldi újságírók számára tájékoztatósul – az SS szervezett meg.

... 1939. augusztus 10–12. körül Heydrich, a SIPO [rendőrség] és az SD parancsnoka személyesen parancsot adott nekem, amelynek értelmében a lengyel határ közelében fekvő gleiwitzi adóállomás ellen színlelt támadást kell intézni, és olyan látszatot kell kelteni, mintha a támadók lengyelek lettek volna. Heydrich azt mondta: „Szükséges tényleges bizonyíték a lengyel támadásról, a külföldi sajtó és a német propaganda számára.”

Glewitzbe utaztam, és ott vártam 14 napig. Akkor engedélyt kértem arra, hogy visszatérhessek Berlinbe, azt az utasítást kaptam, hogy maradjak Glewitzben. Augusztus 25. és 31. között felkerestem Heinrich Müllert, a Gestapo főnökét, aki akkor Oppeln közelében tartózkodott. Müller azt mondta, hogy 12 vagy 13, lengyel ruhába öltöztetett, elítélt bűnöző áll rendelkezésére; ezeknek a holttestét a tett színhelyén kell hagyni, mert bizonyítani kell, hogy az összecsapás alkalmával estek el. E célból ezek halálos befejskendezést kapnak, amit egy orvosnak kell végrehajtani; azután még lött sebeket is kell rajtuk ejteni.

...Augusztus 31-én délben megkaptam Heydrichtől a parancsot, hogy az akcióra ugyanazon a napon 8 órakor kerül sor. Heydrich azt mondta: az akció végrehajtása céljából jelentkezzem Müllernél a megöleendő bűnözőkért.

Úgy is tettem, és Müller utasított, hogy az embert szállítsam a rádióállomás közelébe. Megkaptam ezt az embert, és lefektettem az adóállomás bejáratánál. Életben volt, de nem volt eszméleténél. Megpróbáltam felnyitni a szemét. A szeméből nem, csak az érveréséből lehetett megállapítani, hogy életben van. Nem láttam rajta lövéstől eredő sebet, hanem csak jó sok vért, szétmázolva az arcán. Civil ruha volt rajta.

Elfoglaltuk a rádióállomást – ahogyan a parancs szólt –, tartottunk három- vagy négyperces beszédet a mikrofonba, leadtunk néhány pisztolylövést, majd elhagytuk a színhelyet.

[Részlet Naujocks SS-tiszt vallomásából a nürnbergi nemzetközi törvényszék előtt 1945 novemberében.]

Az eseményekkel párhuzamosan – szeptember 1-jén – Danzigi-öbölben horgonyzó Schleswig–Holstein német hadihajó tüzet nyitott a Westerplatze irányába.

1939. szeptember 1.

Tegnap: elég nehéz időrendi sorrendben felsorolnom mindent. Reggel: nő a feszültség. A külföldi sajtó még enyhülésről beszél. De ez már csak illúzió. Erről szó sem lehet. Sajtókonferencia: magatartásunk Lengyelországgal szemben továbbra is rendíthetetlen. Most ismét keményen nyomulunk előre Angliával szemben. Mivel a helyzet óráról órára változik, nehéz valamiféle szilárd irányvonalat tartani. Ennél még nehezebb utasításokat adni a rádióknak. Minden, amit mondok, csak arra a pillanatra érvényes. Forster telefonál, a röplapok miatt sürget. A Führer azonban magának tartotta fenn, hogy megadja a jelet a kinyomtatásra. Böhmer a lehallgatott telefonbeszélgetések szövegét hozza. Egyértelműen kiderül belőlük, hogy a riadalom a tetőfokára hágott. Coulongre és Henderson megpróbálja mozgósítani Lipskit, hogy saját szakállára keresse fel a Führert. Viszont órák óta nem lehet tudni, merre van. Lengyelország nyilvánvalóan késleltetni akarja az ügyet. Délben a Führer kiadja a parancsot: hajnali 5 órakor támadás. Úgy tűnik, a kocka ezzel el van vetve. Göringnek még kételyei vannak. A Führer nem hiszi, hogy Anglia beavatkozná. Persze ezt pillanatnyilag senki sem tudja megmondani. Az SS éjszakára vonatkozó különparancsot kap. A Führernél. Lipski Ribbentropnál próbálkozik egy megbeszéléssel. A Führer memorandumát akarja átvenni. Ennek már semmi értelme. Nem is talál senkit, akivel tárgyalhatna. A hangulat forrponton. Ott-hon dolgozom. Elkészítem a kiáltvány szövegét a néphez és a párthoz, a lengyelországi röplapokat és még néhány hasonlót... Készen állunk fegyverben [...] Gutterer átveszi a közellátást. Ezzel Berlinben zavar volt. Most majd jobb lesz. A feszültség percről percre nő. Rövidesen valamilyen feloldásnak kell jönnie. A Führer ismét Berlinbe rendeli a képviselőket. Visszamegyek a minisztériumba, ahol rengeteg sürgős munka vár rám.

1939. szeptember 2.

Tegnap: hajnalban kelek. Azonnal a hivatalba. Még nem érkeztek jelentések. Danzigban bejelentik a csatlakozást. Harcok. A Westerplatte és Gdynia tűz alatt. [...]

Reichstag: történelmi ülés. A Führer megindokolja döntését. Aranyhíd Londonnak és Párizsnak. Köszönet Moszkvának. A danzigi kérdés világos. [...] Szilárd eltökéltség. Kitartás a győzelemig. Óriási ováció, amikor Nagy Frigvest idézi. [...]

Sajtókonferencia. Újra világos útmutatásokat adok. Valóságos jótétemény, Wedel ismerteti számomra a hadi helyzetet. Sajnos a Westerplatte még nem a miénk. Lélektanilag kedvezőtlen. Danzigban a postahivatal körül még folynak a harcok. [...]

A Führernél. Dühös, amiért nem bombázzák a Westerplattét. Azonnal elrendeli a bombázást. Most nem szabad törődni a tulajdonjoggal. London és Párizs bejelenti az általános mozgósítást. Várható volt. [...]

A lakosság komoly, de nyugodt. A Führer elfogadja törvénytervezetet, amely halálbüntetést irányoz elő a külföldi rádiók hallgatásáért. Helyes. Az ellenség egyik fegyverét kiütöttük a kezéből.

Szирénák. Légiriadó Berlinben. Mindenki rohan a pincékbe, de semmi sem történik. [...]

Chamberlain beszédet mond. Élesen támad bennünket. Csapatainkat vissza kell vonnunk, máskülönben Anglia és Franciaország levonja a szükséges következtetéseket... Majd meglátjuk. [...]

[Goebbels: Napló (részlet)]

A légiertől és a páncélosoktól támogatott német katonai erők napok alatt felmorzsolták a lengyel hadsereget. Augusztus 8-án a német tankok már Varsó alatt álltak, s egy hét múlva befejeződött a főváros körülzárása. A lengyel kormány elhagyta az ostromlott várost.

Furcsa háború nyugaton – valódi háború Közép-Európában és Távol-Keleten

Szeptember 3-án Anglia és Franciaország – a korábban megkötött szerződés értelmében – hadat üzent Németországnak, de a francia–német határt kivéve, ahol néhány jelentéktelen fegyveres incidens zajlott le, komoly hadműveletre nyugaton nem került sor. A lengyel hadsereg az angol–francia katonai támogatás elmaradása miatt kilátástalan helyzetbe került. Lengyelország sorsát a szeptember 17-én megindított szovjet invázió pecsételte meg.

Az időpont kiválasztása szovjet részről nem volt véletlen. Egy nappal korábban írták alá a szovjet–japán fegyverszüneti megállapodást, amely lezárta a Halhin-Gol folyónál zajló szovjet–japán konfliktust. A Zsukov tábornok által kivívott katonai győzelem nyomán a vitatott terület végül Mongóliához került.

A „kétfrontos háborúra” kényszerült lengyel hadsereg katonáinak többsége elesett a harcok során vagy fogságba került. [4500 lengyel tisztet a szovjet biztonsági erők kivégeztek a Katyn melletti erdőben. A tömegsírokat később a német hadsereg szakértői tárták fel, és hozták nyilvánosságra a gyilkosság tényét.] A lengyel kormány külföldre menekült. Így szeptember 28-án újabb szovjet–német megállapodásra kerülhetett sor, amelyben rögzítették a győztesek közötti új határvonalat.

A Német Birodalom kormánya és az SZSZKSZ kormánya a volt lengyel állam összeomlása után Német–szovjet Határmegállapodási és Barátsági Szerződést kötöttek, melyben kijelentik, hogy kizárólag saját feladatuknak tekintik helyreállítani a békét és a rendet ezeken a területeken és biztosítani az ott élő emberek számára, hogy nemzeti jellegük megőrzésével békében élhessenek. E célból a következőkben egyeztek meg:

1. cikkely

A Német Birodalom kormánya és az SZSZKSZ kormánya a volt lengyel állam területén a nemzeti érdekeiknek megfelelő határt a mellékelt térképen megjelölt vonalban határozzák meg. Ezt nagyobb részletességgel egy kiegészítő jegyzőkönyv fogja tartalmazni.

2. cikkely

Az 1. cikkelyben megállapított, nemzeti érdekeiknek megfelelő határt mindkét fél véglegesnek ismeri el, vissza fogja utasítani harmadik hatalomnak beavatkozását ebbe a rendezésbe.

3. cikkely

A közigazgatás szükséges újjászervezéséről az 1. cikkelyben kijelölt vonaltól nyugatra eső térségekben a Német Birodalom kormánya, ettől a vonaltól keletre fekvő térségekben az SZSZKSZ kormánya gondoskodik.

4. cikkely

A Német Birodalom kormánya és az SZSZKKSZ kormánya úgy tekinti ezt a rendezést, mint a népek közötti baráti viszony továbbfejlesztésének szilárd alapját.

Az okmányhoz titkos jegyzőkönyvet csatoltak.

Titkos kiegészítő jegyzőkönyv

Alulírott teljhatalmú megbízottak kinyilvánítják a Német Birodalom kormányának és az SZSZKKSZ kormányának egyetértését az alábbiakra nézve:

Az 1939. augusztus 23-án aláírt Titkos kiegészítő jegyzőkönyv kiegészítendő az 1. pontra nézve oly értelemben, hogy a litván állam területe az SZSZKKSZ befolyásolási övezetéhez tartozik, másfelől viszont Lublin tartomány és Varsó tartomány részei Németország befolyási övezetéhez tartoznak (lásd a mai napon aláírt Határmegállapodási és Barátsági Szerződéshez csatolt térképet).

Mihelyt az SZSZKKSZ kormánya megteszi a különleges intézkedéseket érdekeinek védelmében litván területen, módosítani kell a jelenlegi német–litván határt, hogy az megfeleljen a természetes és egyszerű határvonalnak, mégpedig oly módon, hogy a mellékelt térképen feltüntetett vonaltól délnyugatra elhelyezkedő litván terület Németországhoz tartozzék.

Továbbá kinyilvánítatik, hogy a Németország és Litvánia között jelenleg érvényben lévő gazdasági egyezményeket a Szovjetunió fent említett intézkedései nem érintik.

Moszkva, 1939. szeptember 28.

*A Német Birodalom
kormánya
részéről
J. Ribbentrop*

*Az SZSZKKSZ
kormányának
megbízásából
V. Molotov*

A lengyel hadjárat sikere hallatlanul megnövelte Hitler tekintélyét a Wehrmacht tábornokai előtt. Németország számára ugyanakkor rendkívül fontos volt a lengyel kérdés gyors lezárása, mert csak így lehetett esélye

arra, hogy elkerülje a kétfrontos háborúval fenyegető veszélyes diplomáciai és katonai helyzetet.

A németek a többségükben lengyelek által lakott területeket – Lengyel Fő-kormányzóság néven, Hans Frank kormányzásával – a birodalomba illesztették. A szeptemberi események után a Szovjetunió nyugati határa végül is arra a Curzon-vonalra esett, amelyet még az első világháborút lezáró békék idején mint lehetséges határvonalat jelöltek ki Lengyelország számára.

Az egyre szorultabb helyzetben lévő balti államokban – Moszkva nyomására – szovjetbarát kormányok kerültek hatalomra, amelyek országaik alkotmányának súlyos megsértésével kikényszerítették Lettország, Észtország és Litvánia csatlakozását a Szovjetunióhoz.

A Szovjetunió elengedhetetlennek és sürgősnek tartja, hogy 1. állítsák bíróság elé Skudaas belügyminisztert és Povilaitis állambiztonsági csoportfőnököt mint olyan személyeket, akik közvetlenül felelősek a Litvániában állomásozó szovjet csapatokkal szembeni provokatív cselekményekért; 2. haladéktalanul alakítsanak Litvániában olyan kormányt, amely képes és hajlandó a Szovjetunió és Litvánia közötti kölcsönös segítségnyújtási egyezményt megfelelő módon teljesíteni és erélyesen elhallgattatni az egyezmény ellenőrzeit; 3. haladéktalanul biztosítsák a Szovjetunió katonai alakulatainak szabad bevonulását Litvánia területére, mely csapatok Litvánia legfontosabb központjaiban fognak állomásozni, s létszámuk elegendő lesz ahhoz, hogy végérvényesen életbe léptessék a Szovjetunió és Litvánia közötti kölcsönös segítségnyújtási egyezményt, s elejét vegyék a litvániai szovjet csapatok ellen irányuló provokatív akcióknak. A Szovjetunió kormánya elsőrendű fontosságú feltételnek tartja e követelések életbelépését, ami nélkül elképzelhetetlen a Szovjetunió és Litvánia közötti kölcsönös segítségnyújtási egyezmény megfelelő lojális teljesítése. A Szovjetunió kormánya június 15-én reggel 10 óráig várja Litvánia kormányának válaszát. Ha a jelzett időpontig nem kapja kézhez a litván kormány válaszát, olybá veszi, mint a Szovjetunió fentebb jelzett követeléseinek az elutasítását, és az elutasításból származó összes következményért a litván kormányt terheli a felelősség.

A szovjet kormány feltétlenül szükségesnek és halaszthatatlannak tartja a következőket: 1. Lettországban azonnal alakuljon olyan kormány, amely képes és kész a lett–szovjet kölcsönös segítségnyújtási egyezmény tisztességes végrehajtására; 2. késlekedés nélkül biztosítandó, hogy a szovjet csapatok szabadon beléphessenek lett területre, hogy ott Lettország legfontosabb központjaiban elhe-

lyezkedhessenek akkora létszámban, amekkora biztosítja a lett–szovjet kölcsönös segítségnyújtási szerződés megvalósítható voltát, hogy így elháríthassák a lettországi szovjet helyőrség ellen irányuló provokatív cselekményeket.

[Részlet a litván és lett kormány számára készített ultimátumból]

Sztálin a Baltikum elfoglalása után határmódosító javaslatot tett a finn kormány számára. A szovjet elképzelések a térség stratégiai fontosságú pontjait érintették, és gyengítették volna Finnország biztonságát, ezért azt Helsinki elutasította. Sztálin a fegyveres megoldás mellett döntött.

A szovjet csapatok átlépték a határt, és csak komoly veszteségeket szenvedve tudták legyőzni azt a Mannerheim gróf irányította finn hadsereget, amelyet Európa számtalan országából összesereglett önkéntesek is támogattak. A túlerő előtt azonban a finn hadsereg letette a fegyvert.

A Szovjetunió így fegyverrel szerezte meg a Karéliai-földszorost. A háború komoly diplomáciai következményeket vont maga után. A Népszövetség ugyanis agresszornak bélyegezte Moszkvát, és kizárta tagjai sorából.

Kérdések és feladatok:

1. Milyen következményekkel járt a közép- és kelet-európai országok történetében a Molotov–Ribbentrop-paktum titkos záradéka?
2. Melyek voltak Hitler, illetve Sztálin katonai és politikai célkitűzései 1939-ben? Mit tudtak az eredeti elképzelésekből megvalósítani?

Feladat:

Készítsünk újra vázlatot az eseményekhez!

1. A nyugati hadjárat (Dánia, Norvégia, Hollandia és Franciaország elfoglalása)
2. Az angliai légi csata
3. A háború eseményei Európán kívül

Az 1940-es háborús év – A nyugati hadjárat

A „furcsa háború” 1940 április elején véget ért. Hitler ekkor döntött arról, hogy hadseregét megindítja Észak-Európa felé. Április 9-én Dánia és Norvégia kormányaihoz ultimátumot intézett, amelyben német „védszövetség”

elfogadására szólították fel a két országot. Dánia királya, X. Keresztély ellenállás nélkül megadta magát, a norvég király, VII. Haakon majd egy hónapig ellenállt katonái élén.

Május 10-én Hitler elindította a „sárga hadművelet” első szakaszát, a „Sarlóvágás”-t. A támadás ekkor Belgium és Hollandia ellen irányult. A terveket Manstein tábornok dolgozta ki, amelynek lényegét az Ardenneken való átkelés képezte. A német erők az Atlanti-óceánhoz szerettek volna eljutni, hogy bekeríthessék a Belgiumot védő angol és francia sereget. E terv sikeres kivitelezése a hadjáratot eldöntötte. A bekerített angol és francia csapatokat Dunkerque kikötőjén keresztül Angliába szállították, a belga hadsereg viszont letette a fegyvert.

A hadjárat második szakaszában a német csapatok elfoglalták Párizst (1940. június 14.). Paul Reynauld francia miniszterelnök lemondott, s az új kormány vezetője, az agg Pétain marsall (az első világháború egyik nemzeti hőse) fegyverszünetet kért, amelyet 1940. június 22-én, a compïègne-i erdőben írtak alá a németekkel. (Hitler a ceremónia minden részletére ügyelt. Megkerestette azt a vasúti kocsit, amelyben az első világháború után a német fegyverszüneti feltételeket írták alá.)

Franciaország fegyverletétele

1. cikkely

A hadműveletek azonnali beszüntetése. A már bekerített francia csapatok kötelesek a fegyvert letenni...

4. cikkely

A francia haditengerészeti, hadi- és légierőket le kell szerelni, és le kell fegyverezni a kiegészítőleg megállapítandó időn belül, a rendfenntartáshoz szükséges csapatokat kivéve...

5. cikkely

...Németország meghatározza, milyen mértékben kell a hadifelszereléseket részére átadni...

7. cikkely

Az egész francia flottát, azon részének kivételével, amely a francia érdekeknek a gyarmatokon való biztosítására marad Franciaországnál, azokban a

kikötőkben kell összegyűjteni, amelyeket majd kijelölnek a leszerelésre és lefegyverzésre német és olasz ellenőrzés alatt...

11. cikkely

Egyetlen francia kereskedelmi hajó sem hagyhatja el a kikötőket. A kereskedelmi hajózás csak a német és olasz kormány előzetes engedélyével újítható fel...

12. cikkely

Egyetlen francia repülőgép sem emelkedhet a levegőbe. A repülőtereknek német vagy olasz ellenőrzés alatt kell lenniük...

14. cikkely

Az összes Franciaország területén lévő rádióállomást be kell zárni...

18. cikkely

A német megszálló hadsereg fenntartási költségeit a francia kormány köteles megfizetni...

20. cikkely

A német kézen lévő ... francia hadifoglyok a békekötésig ott maradnak ...

Június 10-én Olaszország szintén hadat üzent Franciaországnak, de a megvert francia hadsereggel szemben is csak néhány négyzetkilométer területet tudtak elfoglalni az olasz csapatok.

Franciaország egy részét a német hadsereg megszállta, míg az ország déli-délkeleti területei Vichy központtal a francia állam fennhatósága alá kerültek.

A német hadsereg sikerei az új ún. villámháborús taktikában rejlettek. Repülőgépekkel és páncélosokkal viszonylag rövid frontszakaszon, jelentős erővel indított támadások áttörték az ellenség védelmi vonalát, s az előrenyomuló páncélos „ékek” végrehajtották a szétzilált ellenfél egységeinek a bekerítését.

Az angliai légi csata

1940. nyarán már csak Anglia harcolt Németország ellen. Május 10-én az uralkodó Winston Churchillt nevezte ki miniszterelnöknek, aki az első pilla-

nattól kezdve a hitleri politika megfélékezését csak a németek fölött aratott katonai győzelemmel vélte megvalósíthatónak. Ezért Hitler minden, békekötésre irányuló ajánlatát visszautasította.

Augusztus 13-án indította meg Hitler a Seelöwe- (Oroszlánfóka) hadművelet keretében Anglia bombázását. A Göring irányította német légierő gépei, bár angol polgári célpontokat is támadtak, de az angolok ellenállását így sem tudták megtörni. (Az angolok helyzete nem volt könnyű. Eredetileg arra számítottak, hogy a németek partra szállnak Angliában, ezért a lakosság soraiból sokakat gerillaharcokra is kiképeztek.) Ahogy teltek a hetek, úgy egyre inkább kidomborodott az angolok légi fölénye.

Szeptember közepére bizonyossá vált, hogy Németország elvesztette a légi csatát s ezzel annak az esélyét is, hogy partraszállást hajtson végre Angliában. A háború kezdete óta ez volt az első komoly katonai vereség, amely a német hadsereget érte.

Az Egyesült Államok elnöke, Rooseveltt elfogadtatta a kongresszussal az ún. lend-lease törvényt. Ennek értelmében Anglia amerikai fegyvereket kapott a németek elleni háborúhoz. Ez megerősítette Anglia helyzetét, s ugyanakkor közelebb vitte az Egyesült Államokat a semlegesség feladásához.

1940. szeptember 27-én Németország, Olaszország és Japán aláírták a háromhatalmi egyezményt, amelyben a csatlakozó államok a háború utáni „új rendről” fogalmazták meg elképzeléseiket, kijelölték az érdekszférákat, és kölcsönös katonai támogatást ígértek egymásnak.

A háború kiterjesztése a Balkán-félszigetre és Észak-Afrikára

Mussolini Anglia szorongatott helyzetét kihasználva támadást indított Egyiptom ellen, majd 1940. október 28-án pedig Görögország ellen. Mind a két támadás az olasz hadsereg kudarcával zárult, ezért Hitler az eseményekbe való beavatkozás mellett döntött.

A német csapatok 1941. június 6-án megtámadták Jugoszláviát. A délszláv állam a támadás következtében szétesett. (→ Teleki politikája) Horvátország kimondta önállóságát, és Németország szövetségesévé vált, a szerb területek német megszállás alá kerültek. Szinte azonnal nagyméretű partizánháború bontakozott ki a megszállók ellen. Nyugat-Szerbiában Draza Mihajlović csetnik serege, míg délen a Tito-féle kommunista partizánok harcoltak a németek (s néhányszor egymás) ellen.

Görögország 1941 áprilisában kapitulált a németek előtt, így a Balkán meghódításával szinte egész Európa német megszállás alá került.

Kréta szigetét német ejtőernyősök foglalták el, ezért az angolok kénytelenek voltak visszahúzódní Egyiptomba.

Afrikában Rommel tábornok Afrika-hadteste (Africa Corps) megfordította a helyzetet. Az angol csapatokra súlyos vereséget mértek, s így mentették meg a harcoló olasz erőket a teljes katasztrófától. A német páncélos erők a győzelmek után egészen az egyiptomi határig nyomulhattak előre.

Feladat:

Készítsünk újra vázlatot az eseményekhez!

1. Német támadás a Szovjetunió ellen
2. Japán hadba lépése

A háború harmadik éve

Hitler még 1940 őszen titkos utasítást adott a Szovjetunió elleni hadjárat kidolgozására. A Barbarossa-terv az év végére elkészült, de a Balkánon zajló események miatt a támadás eredetileg kitűzött időpontján módosítani kellett. A Dél-Kelet-Európában stabilizálódott helyzet lehetővé tette a Wehrmachtnek (és román, bolgár, szlovák szövetségeseinek), hogy 1941 kora tavaszán fölvonuljon a szovjet határra.

A hadüzenet nélküli támadás 1941. június 22-én indult meg, s ezzel kezdetét vette a háború második szakasza. A korábban bevált „villámháború” stratégiának megfelelően dolgoztatta ki Hitler a haditerveket, rövid háborúra számítva. A támadás során három célpont elfoglalását tűzték ki: a német csapatok északon Leningrádot, a támadás fő irányában Moszkvát támadták, míg a „Dél” hadseregcsoport Kijev–Dnyepropetrovszk városok irányába hatolt előre. Az első hetek gyors német sikereket hoztak. Szeptemberben elesett Kijev, a német csapatok körülfalták Leningrádot, s elkezdődött a Tájfun hadművelet (1941. október 2.), amely már közvetlenül Moszkva elfoglalására irányult.

Sztálint váratlanul, de nem teljesen felkészületlenül érte Hitler támadása, noha a német előkészületekről bőséges információk álltak rendelkezésére. A Vörös Hadsereg – éppen 1938-as tisztogatások miatt – nem rendelkezett megfelelő számú és képzettségű katonai szakemberrel. (→ finn hadjárat) Másrészt Sztálin meg volt győződve arról, hogy Németország nem kockáz-

tat kétfrontos háborút, hiszen ez egyszer már vesztét okozta. A szovjet vezető tévedéséért és a támadást követő eltékozolt napokért mind a Vörös Hadsereg, mind pedig a polgári lakosság súlyos árat fizetett. Sztálin 1941. július 3-án a moszkvai rádióból beszédet intézett a szovjet néphez.

„bár az ellenség legjobb hadosztályai és légierőinek legjobb egységei már szét vannak szórva, és a harcmezőn lelték sírjukat, az ellenség ... folytatja előrenyomulását.

Az ellenség kegyetlen és kérlelhetetlen. Célja a verejtékkal öntözött földjeink elrablása, munkánkkal szerzett gabonánk és kőolajunk megkaparintása. Célja a földesurak hatalmának visszaállítása, a cárizmus visszaállítása...

A Szovjetunió ... életéről és haláláról ... van szó. Arra van szükség, hogy a szovjet emberek ... hagyjanak fel a gondatlansággal ... nem ismernek kíméletet az ellenséggel ... sorainkban ne legyen helye siránkozóknak és a gyáváknak, pánikkeltőknek és szökevényeknek.

A Vörös Hadsereg egységeinek kényszerű visszavonulása esetén el kell szállítani az egész vasúti gördülő állományt, egyetlen mozdonyt, egyetlen vasúti kocsit, egyetlen kilogramm gabonát, egyetlen liter benzint sem szabad otthagyni az ellenségnek. A kolhozparasztoknak el kell hajtaniuk az egész állatállományt, a gabonát meg ... és a hátszági körzetekbe való szállítás céljából az állami szerveknek kell átadniuk. Minden el nem szállítható értékes holmit, a többi közt a színesfémeket, a gabonát és a benzint is, feltétlenül meg kell semmisíteni. Az ellenség által megszállt körzetekben lovas és gyalogos partizánosztagokat kell alakítani, diverziós csoportokat kell létesíteni az ellenséges hadsereg egységei elleni harcra, a partizánháború felszítására az ellenség által megszállt terület minden zugában, a hidak és utak felrobbantására, a telefon és távirókészülékek megrongálására, az erdők, raktárak és szállítmányok felgyújtására. Az elfoglalt körzetekben elviselhetetlen viszonyokat kell teremteni az ellenség és székértelói számára.”

Az év végére a német támadás megtorpant. Moszkvát nem sikerült elfoglalni, s Leningrád ostroma is elhúzódott. A szovjet ellentámadás Moszkvánál (moszkvai csata) közel 100 kilométerrel szorította vissza a német hadsereget.

A német támadás után Churchill támogatásáról biztosította a Szovjetuniót. Ezt egyezményben is megerősítették.

Szovjet–angol egyezmény a Németország elleni háborúban való együttműködésről (1941. július 12.)

A Szovjetunió kormánya és Őfelsége Nagy-Britannia kormánya megkötötték a jelenlegi egyezményt, és a következőket jelentik ki:

1. Mindkét kormány kölcsönösen kötelezi magát, hogy mindenféle formában segítik és támogatják egymást a hitlerista Németország elleni jelenlegi háborúban.
2. Továbbá kötelezik magukat, hogy nem fognak sem tárgyalásokat folytatni, sem fegyverszünetet vagy békeszerződést kötni, csak kölcsönös megegyezés alapján.

Az Egyesült Államok fokozatosan feladta az év korábbi szakaszában tanúsított semlegességi politikáját. Bár ez egyelőre nem járt az USA hadba lépésével, de a lend–lease törvényeket már a megtámadott Szovjetunióra is kiterjesztették.

Augusztus 9-én Rooseveltt és Churchill között az új-funlandi Placentia-öbölben horgonyzó hadihajón tanácskozás kezdődött. Néhány nappal később, augusztus 14-én, Atlanti Charta címen nyilvánosságra hozták azt a dokumentumot, amely Anglia és az Egyesült Államok háború alatt követett politikájának alapelveit tartalmazta.

Az Egyesült Államok elnökének és Nagy-Britannia miniszterelnökének közös nyilatkozata

Az Egyesült Államok elnöke és Churchill miniszterelnök mint Őfelsége egyesült királyságbeli kormányának képviselője, találkozáskor egymással, helyénvalónak találják, hogy kinyilvánítsák országaik nemzeti politikájának bizonyos közös alapelveit, amelyekre a világ jobb jövőjébe vetett reményüket alapozzák:

Először, országaik nem törekednek semmiféle területi vagy egyéb növekedésre.

Másodsor, nem kívánnak semmiféle olyan területi változásokat, amelyek nem egyeznének meg az érdekelt népek szabadon kifejezett óhajával.

Harmadszor, tiszteletben tartják minden nép jogát arra, hogy megválassza azt a kormányformát, amely alatt élni akar; kívánják továbbá, hogy

állítsák vissza mindazoknak a népeknek szuverén jogait és önkormányzatát, amely népeket ettől erőszakkal megfosztottak.

Negyedszer, fennálló kötelezettségeik kellő tiszteletben tartása mellett arra törekednek, hogy minden állam, legyen az nagy vagy kicsi, győztes vagy legyőzött, egyenlő feltételekkel vegyen részt a világkereskedelemben, és jusson hozzá a világ nyersanyagforrásaihoz, amelyekre gazdasági virágzásához szüksége van.

Ötödször, azt kívánják, hogy gazdasági téren megvalósuljon minden nemzet legszorosabb együttműködése abból a célból, hogy mindannyiuk számára biztosítsák a jobb munkakörülményeket, a gazdasági haladást és a szociális biztonságot.

Hatodszor, remélik, hogy a náci zsarnokság végleges szétzúzása után olyan békét teremtenek, amely minden nemzet számára lehetővé teszi, hogy saját határain belül biztonságban éljen, és amely biztosítékot nyújt arra, hogy minden ember minden országban félelem és szükség nélkül élhessen.

Hetedszer, egy ilyen békének minden ember számára lehetővé kell tennie, hogy akadály nélkül kelhessen át a tengereken és az óceánokon.

Nyolcadszor, meg vannak győződve arról, hogy a világ valamennyi nemzetének gyakorlati vagy eszmei okokból el kell jutni odáig, hogy lemondjon az erőszak alkalmazásáról. Mivel a jövő békéje nem tartható fenn, ha azok a nemzetek, amelyek határaikon kívül támadással fenyegetnek vagy fenyegethetnek, továbbra is rendelkeznek szárazföldi, tengeri és légi fegyverzetrel, meg vannak győződve arról, hogy addig is, amíg az általános biztonság szélesebb és állandó rendszerét meg nem teremtik, lényeges követelmény ezeknek a nemzeteknek a lefegyverzése.

Közel fél év múlva 26 további nemzet írta alá a Chartát s kötelezte el magát a végső győzelemig tartó küzdelem mellett.

A Távol-Keleten –1941. december 7-én – Japán hadüzenet nélkül megtámadta Pearl Harbort, az USA egyik kulcsfontosságú hadikikötőjét. Másnap az Egyesült Államok bejelentette hadba lépését, s ezzel a háború aktív résztvevőjévé vált.

Japán a hónap során fontos szigeteket foglalt el (Guam, Wake), majd pedig szárazföldi offenzívát indított Hongkong irányába.

Kérdések és feladatok:

1. Mivel magyarázzátok a németek gyors és eredményes katonai sikereit?
2. Hogyan alakultak a katonai események Európában 1940 tavasza és 1942 tavasza között?

3. Melyek voltak azok az események, amelyek után világháborúról beszélhetünk?
4. Mutassátok be az antifasiszta koalíció kialakulásának kezdeteit!

1942. A „felemás” esztendő

A tengelyhatalmak az év első felében még jelentős katonai sikereket értek el, de az év második részében már létrejöttek azok a katonai és gazdasági feltételek, amelyekre alapozva a szövetségesek a következő évben a maguk javára tudták fordítani a háborús események menetét.

Január 1-jén Washingtonban aláírták az Egyesült Nemzetek nyilatkozatát. Az a kulcsfontosságú dokumentum – az Atlanti Charta szellemében – azokat az országokat tömörítette, amelyek a tengelyhatalmak elleni küzdelmet a végső győzelemig kívánták folytatni.

Közös nyilatkozat

az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, Kína, Ausztrália, Belgium, Kanada, Costa Rica, Kuba, Csehszlovákia, a Dominikai Köztársaság, El Salvador, Görögország, Guatemala, Haiti, Honduras, India, Luxemburg, Hollandia, Új-Zéland, Nicaragua, Norvégia, Panama, Lengyelország, Dél-Afrika, Jugoszlávia részéről

Az alulírott kormányok magukévá téve a céloknak és elveknek közös programját, amelyet az Amerikai Egyesült Államok elnökének, valamint Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság miniszterelnökének 1941. augusztus 14-én kelt Atlanti Charta néven ismert közös nyilatkozata foglal magában, meg lévén győződve arról, hogy az ellenségeik feletti teljes győzelem elengedhetetlenül szükséges az élet, a szabadság, a függetlenség és a vallásszabadság megvédéséhez, valamint az emberi jogok és az igazságosság fenntartásához mind saját országaikban, mind más országokban, tudatában lévén továbbá annak, hogy jelenleg olyan nyers és durva erők ellen folytatnak közös harcot, amelyek a világ leigázására törnek, a következőket nyilatkoztatják ki:

1. Mindegyik kormány kötelezi magát arra, hogy teljes katonai és gazdasági erejét beveti a Háromhatalmi Egyezmény azon tagjai és támogatói ellen, amelyekkel hadban áll.

2. Mindegyik kormány kötelezi magát arra, hogy a többi aláíró kormányokkal együttműködik, és nem köt külön fegyverszünetet vagy külön békét az ellenséggel.

Ehhez a nyilatkozathoz csatlakozhatnak más olyan nemzetek, amelyek anyagi segítséget és hozzájárulást nyújtanak vagy nyújthatnak a hitlerizmus felett aratandó győzelemért folyó harcban.

Kelt Washingtonban, 1942. január 1-jén.

Az év közepén a Csendes-óceánon két nagy ütközet zajlott le: először a korall-tengeri, majd utána a Midway-szigetek mellett. Mind az amerikai, mind pedig a japán fél súlyos veszteségekkel került ki az ütközetből, de a későbbi események bizonyították, hogy Japán tengeri hadereje ezt a csapást már nem tudta kiheverni.

Észak-Afrikában Rommel páncélos hadserege Egyiptomig szorította vissza az angolokat, de az el-alameini ütközetben az angol csapatok megállították a németek előnyomulását. Az igazi fordulat Montgomery angol tábornok támadását követően akkor következett be a harcok menetében, amikor november 8-án Marokkóban angol–amerikai csapatok szálltak partra és zárták „harapófogóba” Rommel „Afrika Corps”-át.

1942 nyaráig a keleti fronton még nagy német sikerek születtek. A Krím félsziget és Szevasztopol elfoglalása után a német erők előtt megnyílt az út Sztálingrád irányába. Az elért eredmények nyomán a német hadvezetés a közeli győzelem lehetőségével számolt.

A szovjet csapatok ellenállása – a sorozatos kudarcok ellenére – egyre keményebbé vált, s ezzel összefüggésben a német hadsereg veszteségei is jelentős mértékben növekedtek. Szerepe volt ebben Sztálin 227. számú parancsának is:

„Egy lépést sem hátra! A pánikkeltőket és a gyávákat a helyszínen fel kell koncolni... Minden hadsereg kötelékéhez szervezzenek három-öt jól fel-fegyverzett záróosztatot, ... és kötelezzék, hogy pánik vagy a hadosztály rendezetlen visszavonulása esetén a pánikkeltőket és a gyávákat a helyszínen végezzék ki...”

A fő frontvonal Sztálingrádnál alakult ki, s a városban utcáról utcára, házról házra folyt a küzdelem. A város egészét a német csapatok nem tudták elfoglalni. November második felében a várost ostromló német csapatokat friss szovjet erők bekerítették, s így az év végére a németek körében súlyos helyzet alakult ki.

1943. A fordulat éve, a háború harmadik szakasza

Feladat:

Készítsünk újra vázlatot az eseményekhez!

1. Fordulat a háború történetében: Sztálingrád, Észak-Afrika, Midway-szigetek
2. Olaszország kiválása a háborúból és ennek következményei

1943. február 2-án Paulus tábornok Sztálingrádnál körülvárt hadserege megadta magát, s ettől kezdve a hadászati kezdeményezés a Vörös Hadereg kezébe ment át.

Führer:

Ezek abszolút szabályosan megadták magukat. Hisz minden más esetben össze kellett volna fogniuk, összeállni, mint a sündisznó, és löni, és az utolsó tölténnyel öngyilkosnak lenni. Ha elképzeljük, hogy egy nő olyan büszke, hogy csak azért, mert néhány sértő szót hall, kimegy, bezárkózik, és azonnal agyonlövi magát¹, akkor én nem becsülöm azt a katonát, aki ettől visszariad és inkább a hadifogságot választja.

(...)

Milyen könnyű is az ilyet megtenni. A pisztoly – az agy semmiség. Mekkora gyávaság kell ahhoz, hogy ettől is visszariadjon! Inkább hagyja magát élve eltemetni! Méghozzá olyan helyzetben, amikor pontosan tudja, hogy a következő katlan megtartásának a feltétele. Mert ha ő ilyen példát szolgáltat, akkor nem várható el, hogy az emberek tovább harcoljanak.

Zeitler²:

Ezt nem lehet megmagyarázni. Főbe kellett volna lőnie magát, mielőtt érezte volna a veszélyt, hogy idegei felmondják a szolgálatot.

Führer:

Ha az idegei felmondják a szolgálatot, akkor amúgy sem marad más hátra, mint azt mondani: nem bírtam tovább, és főbe löni magát. Erre azt is lehet mondani: az embernek főbe kell lönie magát, ahogy a régi hadvezérek is a kardjukba dőltek, amikor látták, hogy ügyük elveszett. Ez magától értetődik. Maga Varus³ parancsolta meg a rabszolgájának: most ölj meg!

(...)

Ebben a háborúban nem lesz többé senki tábornagy. Ilyen már csak a háború befejezése után lehet. Nyugtával dicsérd a napot.

Zeitzler:

Olyan sziklaszilárdan meg volt győződve a végről, hogy utolsó barátait...

Führer:

Hogy hősi vége lesz, fel kellett volna tételezni.

Zeitzler:

Mást el sem lehetett képzelni.

(...)

Führer:

Az embernek bátor, merész emberekkel kell magát körülvennie, akik hajlandók életüket is kockáztatni, mint minden egyes katona. Mit is jelent az, hogy „élet”? Nép. Az egyén úgyis meghal. Ami az egyes emberek életéből marad, az a nép.

De hogyan is félhet valaki attól a pillanattól, amikor a szomorúságtól megszabadulhat, ha nem a kötelessége tartja ebben a nyomorult életben. Na!

(...)

Amikor ezt ma éjjel fél háromkor megtudtam – korán feküdtem le –, azonnal behívtam Puttkammert⁴, hogy megtudjam, kiment-e már a rádiójelentés. Hiszen az oroszok jelentették, hogy Paulus tábornagy teljes stábjával orosz fogságba esett. Most már az oroszok kezdik...

Zeitzler:

Amit már régen gyanítottam! Azt hittem, hogy gyalázatosan fognak bánni a halott Paulusszal... De ez most még rosszabb.

Führer:

Hamarosan rádióbeszédet fog mondani, meglátják, Seydlitz⁵ és Schmidt⁶ fognak beszélni a rádióban. Bezárják őket a patkányok közé a pincébe, és két napon belül annyira megpuhulnak, hogy azonnal beszélni fognak.

(...)

Arra az álláspontra kellene helyezkedni, hogy a parancsnokság az utolsó-kig harcolt, és csak amikor már sérültek voltak, és legyűrték őket, akkor győzött felettük a túlerő, így estek hadifogságba.

Zeitzler:

Biztos, hogy így tett a vezérkar döntő többsége.

Führer:

Egyáltalán azt kell mondanunk, hogy ez nem kapituláció, hanem legyőzés volt.

Zeitzler:

Beírhatjuk még azt is: az oroszok másként fogják beállítani. Ezt mi előre elterjeszthetjük a világsajtóban.

Führer:

Hogy már hónapok óta nem kaptak ellátást, és ezért az oroszoknak sikerült néhányukat legyőzni.

Zeitzler:

Én is azt hiszem, hogy ez a változat a megfelelő.

(...)

Führer:

Valamit akarok még mondani. Nem értem az olyan embert, mint Paulus, hogy miért inkább a halált választja. A sok tízezer ember, tiszt és tábournok hősiességét egyetlen ilyen ember elhomályosítja.

(...)

Nekem személyesen az fáj a legjobban, hogy még én neveztem ki őt tábornaggá. Meg akartam szerezni neki az utolsó örömet. Ő lesz az utolsó tábornagy, akit ebben a háborúban kineveztem. Nyugtával szabad csak dicserni a napot.

(...)

Olyan sok embernek kell meghalnia, és akkor az utolsó pillanatban jön egy ilyen, és bemocskolja a sok ember hősiességét. Minden szomorúságtól megszabadulhatott volna, és megtérhetett volna az örökkévalóságba, ő meg inkább Moszkvába megy. Hogy lehet még egy választás? Hát ez valami örület.

Jodl:⁷

Éppen ezért még mindig kétségeim vannak.

(...)

Führer:

Nem, ők személyesen beszélnek a rádióban. Ezt mindjárt meghallgathatja. Ők valamennyien személyesen beszélnek a rádióban! Először felszólítják a katlanban az embereket, hogy adják meg magukat, és a legaljasabb dolgokat fogják mondani a német hadseregről.

Jegyzetek a szöveghez:

1. Ez Göring egyik titkárnőjére vonatkozik, aki 1942 végén a birodalmi marsall jogtalan szemrehányására öngyilkos lett, s ezért állami temetésben részesült.
2. Kurt Zeitzler: információs tábornok és a szárazföldi hadsereg vezérkari főnöke.
3. Publius Quintilius Varus: római hadvezér és germániai helytartó, aki Kr. u. 9-ben a teuroburgi erdőben 3 légiójával megsemmisítő vereséget szenvedett az Arminius vezette germánoktól.
4. Carl Jesco v. Puttkammer: tengerészkapitány és a Wehrmacht adjutánsa (haditengerészet) a Führer mellett.
5. Walter v. Seydlitz-Kurzbach: tüzértábornok és vezénylő tábornok az II. hadtestnél, GMF Paulusszal együtt került szovjet hadifogságba. 1943 szeptemberében megalakította a „német tisztek szövetségét”, amely együtt dolgozott szovjetekkel.
6. Arthur Schmidt: vezérőrnagy és a 6. hadsereg vezérkari főnöke, Hitler félelmei ellenére sem működött együtt hadifogsága alatt a szovjetekkel.
7. Alfred Jodl: tüzértábornok és a Wehrmacht vezérkari főnöke az OKW-ben.

A német hadsereg válaszlépése a Kurszk körzetében megindított hatalmas méretű páncélosoffenzíva volt. A háború legnagyobb ütközetében azonban nem tudták áttörni az orosz frontvonalakat, így a németek nem kerülhették el a döntő vereséget. 1943 végére a német erők jelentős mértékben visszaszorultak a korábban elfoglalt területekről: fel kellett adniuk az észak-kaukázusi térséget és a Donyeck-medencét.

Észak-Afrikában 1943 tavaszán eldőlt a háború kimenetele. A német és az olasz erők május 13-án letették a fegyvert.

Kérdések és feladatok:

1. Foglaljátok össze az 1943-as év jelentőségét!
2. Milyen okai lehettek a sztálingrádi fordulatnak?
3. Hasonlítsátok össze Napóleon és Hitler oroszországi hadjáratait! Figyelembe véve a történelmi korok különbözőségét, láttok-e hasonlóságot, illetve különbséget e hadműveletek sikerei és kudarcai között?

Olaszország kiválása a háborúból

1943 elején (január 14–24. között) Casablancában tartott újabb „csúcstalálkózón” Roosevelttel és Churchill úgy határozott, hogy a háború befejezését illetően sorsdöntő fontosságú „második front” megnyitását 1944-re halasztják.

Casablanca után néhány hónappal Tridentben az angolszász vezetők már arról döntöttek, hogy a sikerrel zárult észak-afrikai hadműveleteket tovább folytatják Olaszország irányába.

1943. július 10-én a szövetségesek partra szálltak Szicíliában, majd a meglepően gyenge olasz ellenállást kihasználva folytatták előrenyomulásukat Dél-Itáliában. A kialakult helyzet nyomán az olasz király (III. Viktor Emánuel) leváltotta Mussolinit, és őrizetbe vetette. Mussolini bukása a fasiszta politika bukását is jelentette Olaszországban.

Az új miniszterelnök Badoglio marsall lett, aki szeptember 3-án aláírta a fegyverszüneti feltételeket.

Az olasz fegyverszüneti egyezmény (1943. szeptember 3.)

1. Az olasz fegyveres erők haladéktalanul beszüntetnek minden ellenséges tevékenységet.

2. Olaszország minden tőle telhetőt megtesz, hogy a németektől megvonjon minden olyan kedvezményt, amelyet azok az Egyesült Nemzetek ellen felhasználhatnak.
3. Az Egyesült Nemzetek összes hadifoglyait és internáltjait haladéktalanul át kell adni a szövetséges főparancsnoknak, és közülük senkit sem lehet most vagy bármely más időpontban Németországba áttelepíteni.
4. Az olasz hadiflottát és az olasz légierőt haladéktalanul átadják, a szövetséges főparancsnok által megjelölt helyeken és az általa meghatározott részletes felszerelési előírások szerint...
6. Korzika és Olaszország egész területe, a szárazföld és a szigetek egyaránt haladéktalanul megadják magukat a szövetségeseknek, hogy azok e területeket hadműveleti bázisként és a szövetségesek által célszerűnek tartott más célokra felhasználhassák.
7. Haladéktalanul biztosítják valamennyi olasz területen lévő repülőternek és tengeri kikötőnek szabad használatát a szövetségesek részére, tekintet nélkül arra, hogy a német erők milyen ütemben ürítik ki Olaszország területét.
8. Az olasz fegyveres erőknek a folyó háborúban való mindennemű részvételét megszüntetik, és e fegyveres erőket minden területről, bárhol tartózkodjanak is jelenleg azok, haladéktalanul visszavonják Olaszországba...
11. A szövetséges erők főparancsnoka teljhatalmat kap arra, hogy a fegyverkezésre, leszerelésre és demilitarizálásra vonatkozó intézkedéseket elrendelje.

Ez azonban nem jelentette Olaszország kiválását a háborúból, mert Olaszország középső és északi részét német csapatok szállták meg. Otto Skorzeny SS-kommandója szeptemberben kiszabadította Mussolinit a fogságból, aki német támogatással szeptember 23-án létrehozta a Salói Köztársaságot.

Olaszország októberben hadat üzent Németországnak. A szövetségesek támadása lelassult a félszigeten, majd a Monte Cassinó-i apátságra támadó német védelmi vonalaknál el is akadt. (Csigaoffenzíva.)

1943 októberében Moszkvában találkoztak a nagyhatalmak külügyminiszterei (Hull, Eden, Molotov). A tanácskozás legfontosabb eredménye az volt, hogy a harcoló felek megállapodtak a háború végéig tartó együttműködésben.

A Csendes-óceán térségében 1942 második felétől a japánok elvesztették a kezdeményezés lehetőségét. A Salamon-szigetet 1943 februárjában elfoglalták az amerikai tengerészgyalogosok, majd ezt követően szigetről szigetre szorították vissza a japán hadsereget.

1943. november 22–25. között Kairóban Roosevelt, Churchill és Csang Kaj-sek megállapodtak a Japán elleni katonai fellépés feltételeiben.

Hivatalos nyilatkozat

A különböző katonai missziók megállapodtak a Japán ellen folytatandó jövőbeni katonai műveletekben. A Három Nagy Szövetséges kinyilvánította abbéli elhatározását, hogy brutális ellenségeiket a tengeren, a szárazföldön és a levegőben kérlelhetetlen nyomásnak vetik alá. Ez a nyomás máris egyre erősödik.

A Három Nagy Szövetséges avégből viseli ezt a háborút, hogy Japán agresszióját megfékezze és megtorolja. A maguk számára nem törekednek semmiféle nyereségre, és nem gondolnak területi terjeszkedésre. Céljuk, hogy Japánt megfosszák mindazoktól a csendes-óceáni szigetektől, amelyeket az 1914-es első világháború kezdete óta birtokba vett vagy elfoglalt, és hogy mindazokat a területeket, amelyeket Japán Kínától elrabolt, úgymint Mandzsúriát, Formozát és a Pescadores-szigeteket, visszaadják a Kínai Köztársaságnak. Japánt ki fogják űzni mindazokról az egyéb területekről is, amelyeket erőszakkal és kapzsисággal elvett. A fent említett három nagyhatalom, figyelembe véve Korea népének leigázottságát, elhatározta, hogy Korea annak idején szabad és független lesz.

Ezeket s célkitűzéseket szem előtt tartva a Három Szövetséges, egyetértve a Japánnal harcban álló Egyesült Nemzetekkel, rendületlenül folytatja a súlyos és kiterjedt hadműveleteket, hogy kikényszerítse Japán feltétel nélküli megadását.

Roosevelt
Churchill
Csang Kaj-sek

Néhány nappal később került sor Churchill, Roosevelt és Sztálin első személyes találkozására Teheránban. (1943. november 28. – december 1.).

Ezen a tanácskozáson döntöttek arról, hogy a „második frontot” Nyugat-Európában nyitják meg a németek ellen, valamint szóba kerültek olyan kérdések is, mint Németország háború utáni helyzete s a háborús eseményekkel összefüggő területi problémák.

A három hatalom nyilatkozata

Mi, az Egyesült Államok elnöke, Nagy-Britannia miniszterelnöke és a Szovjetunió miniszterelnöke az elmúlt négy nap folyamán találkoztunk iráni szövetségünk fővárosában, és kialakítottuk és megerősítettük közös politikánkat.

Kifejezzük eltökéltségünket arra, hogy nemzeteink szorosan együtt fognak működni egymással mind a háborúban, mind az elkövetkezendő békében.

A háborút illetően katonai vezérkaraink csatlakoztak kerekasztal-megbeszéléseinkhez, és a német haderő szétzúzására irányuló terveinket összeegyeztettük. Teljes megegyezésre jutottunk a kelet, nyugat és dél felől megindítandó hadműveletek terjedelme és időzítése tekintetében.

Itt elért egyetértésünk biztosítéka annak, hogy miénk lesz a győzelem.

A békét illetően pedig bizonyosak vagyunk afelől, hogy összetartásunk tartós békét fog lehetővé tenni. Teljes tudatában vagyunk annak a magasztos felelősségnek, amely reánk, valamint az Egyesült Nemzetekre hárul abban a tekintetben, hogy olyan békét alkossunk, amely a világ népei túlnyomó többségének megalégedésére szolgál, és amely sok nemzedéken át számúzi a háború csapásait és rémségeit.

Diplomáciai tanácsadóinkkal együtt áttekintettük a jövő feladatait. Keresni fogjuk minden olyan nemzet – legyen az nagy vagy kicsi – együttműködését és cselekvő részvételét, amelynek népei a mi népeinkhez hasonlóan szívvel és értelemmel ragaszkodnak a zsarnokság és rabszolgaság, az elnyomás és a türelmetlenség megszüntetéséhez. Örömmel fogjuk üdvözölni belépésüket a demokratikus nemzetek világának családjába, ha ezt az utat választják.

Nincs az a hatalom a földön, amely megakadályozhatna bennünket abban, hogy Németország hadseregeit a szárazföldön, tengeralttjáróit a tengeren és hadianyaggyárait a levegőből megsemmisítsük.

Támadásaink könyörtelenek és egyre erősebbek lesznek.

E szívélyes tanácskozások végeztével bizalommal tekintünk az elé, amikor a világ valamennyi népe, megszabadulva a zsarnokságtól, saját vágyai és lelkiismerete szerinti szabad életet fog élni.

Reménységgel és eltökéltséggel gyűltünk itt egybe. Tettekben, lélekben és célokban barátokként távozunk most innen.

Kelt Teheránban, 1943. december 1.

Roosevelt
Sztálin
Churchill

A megállapodáshoz titkos katonai jegyzőkönyvet csatoltak.

A teheráni értekezlet katonai következtetései

A konferencián:

1. Megegyeztek abban, hogy a jugoszláv partizánokat utánpótlás és felszerelés szállításával, valamint kommandó-hadműveletekkel is a lehető legnagyobb mértékben támogatni kell.
2. Megegyeztek abban, hogy katonai szempontból fölöttébb kívánatos, hogy Törökország az év vége előtt a szövetségesek oldalán belépjen a háborúba.
3. Tudomásul vették Sztálin marsall abbéli nyilatkozatát, hogy abban az esetben, ha Törökország háborúba kerülne Németországgal, és ennek következtében Bulgária hadat üzenne Törökországnak vagy megtámadná azt, a Szovjetunió azonnal hadiállapotba kerülne Bulgáriával. A konferencia továbbá tudomásul vette, hogy ezt a tényt kifejezetten meg lehetne említeni azokon a tárgyalásokon, amelyeket abból a célból fognak folytatni, hogy Törökországot rábírják a háborúba való belépésre.
4. Tudomásul vették, hogy az Overlord-hadműveletet 1944 májusában indítják meg, egy dél-franciaországi hadművelettel kapcsolatban. Utóbbi hadműveletet olyan nagy erővel hajtják végre, amint azt a rendelkezésre álló partraszállási eszközök lehetővé teszik. A konferencián továbbá tudomásul vették Sztálin marsall nyilatkozatát, hogy a szovjet haderők ugyanezen időpont körül támadást indítanak abból a célból, hogy megakadályozzák német haderők átszállítását a keleti frontról a nyugati frontra.

Kérdések és feladatok:

1. Milyen diplomáciai következményei lettek a szövetségesek 1943. évi katonai sikereinek?
2. Melyek voltak a teheráni konferencia legfontosabb megállapodásai?

 Feladat:

Készítsünk újra vázlatot az eseményekhez!

1. A Vörös Hadsereg katonai sikerei
2. A második front megnyitása
3. Berlin eleste

1944. Út a győzelemhez

1944 tavaszán a Vörös Hadsereg felszabadította a német csapatok által megszállt szovjet területeket, és márciusban már román területeken harc folyt. A német szövetségben harcolók egymás után tették le a fegyvert és léptek ki a háborúból (Bulgária, Románia és Franciaország) [Magyarország októberi „kiugrási” kísérlete nem járt sikerrel. →]

Lengyelország felszabadítása a nyár folyamán kezdődött el. Július végén a Vörös Hadsereg egységei elérték a Visztulát, de nem keltek át a folyón. Augusztus 1-jén azonban kirobbant a varsói felkelés. A felkelés erejét az 1942 februárjában, a németek elleni harcra Lengyelországban megszervezett Honi Hadsereg katonái adták. A városrészek védelmét Bór-Komrowski főparancsnok irányította. A túlerőben lévő német csapatok óriási áldozatok árán leverték a felkelőket. A város közelében állomásozó szovjet csapatok nem támogatták a lengyelek kísérletét. A Vörös Hadsereg csak 1945 januárjában vonult be a lengyel fővárosba.

A teheráni konferenciát követően megkezdődött a szövetségesek felkészülése a nyugat-európai partraszállásra. Az irányítójának Eisenhower tábornokot (Overlord-hadművelet) nevezték ki.

1944. június 6-án (a „D”-napon) közel másfél százezer angol és amerikai katonát tettek partra a szövetségesek hajói Normandiában. A hadművelet sikere végérvényesen eldöntötte a háború sorsát Európában. A gyors ütemben előrenyomuló szövetséges csapatok augusztus 25-én bevonultak Párizsba, ahol De Gaulle tábornok ideiglenes kormányt alakított.

A nyugati fronton 1944 decemberében került sor az utolsó német offenzívára. Hitler utasítása nyomán német páncélos egységek az Ardenneken ke-

resztül indítottak támadást. A cél Antwerpen elfoglalása volt. Az akció meglepetést jelentett a szövetséges katonai vezetők számára, de a németek lendülete a rossz időjárás és a támadáshoz szükséges nyersanyagok hiánya miatt kifulladt.

Távol-Keleten az amerikaiak – Nimitz tengernagy és MacArthur seregei – egyre közelebbjutottak Japánhoz. 1944 októberében a Fülöp-szigeteken lezajlott tengeri ütközetben a japán flottadöntő vereséget szenvedett. Az amerikai légierő Saipan-sziget elfoglalása után már Tokiót bombázhatta.

Kérdések és feladatok:

1. Melyek voltak azok a katonai események, amelyek egyértelművé tették a szövetségesek katonai fölényét?
2. Miért volt nagy jelentősége a „D”-napnak?

1945. A győzelem éve

1945. február 4–12. között Jaltában került sor Sztálin, Churchill és Roosevelt második csúcstalálkozójára a háború alatt. Döntés született az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) létrehozásáról és működésének alapelveiről, kijelölték a megszállási övezeteket Németországban, s megállapodást írtak alá arról, hogy az európai háború befejezése után a Szovjetunió részt vesz a Japán elleni küzdelemben. A jaltai konferencián eldőlt az is, hogy Közép- és Délkelet-Európában a nagyhatalmak különleges érdekeiket előre meghatározott érdekszférákban érvényesíthetik.

A jaltai konferencia hivatalos közleménye (1945. február 11.)

I. Németország veresége

Megtárgyaltuk és kidolgoztuk a három szövetséges hatalom katonai terveit a közös ellenség végleges legyőzése céljából. A konferencia során a három szövetséges hatalom vezérkarai nap mint nap összejöveteleket tartottak. Ezek az összejövetelek minden szempontból igen kielégítőek voltak, és a három szövetséges háborús erőfeszítéseinek még szorosabb egybehangolásához vezettek. Sor került az értesülések teljes és kölcsönös kicserélésére. Teljes egészében kidolgozták és részlettervekre bontották azon új és még hatalmasabb csapások időpontját, méreteit és összehangolását, amelyeket

hadseregeink keletről, nyugatról, északról és délről fognak Németország szívébe zúdítani.

Az ilyen módon egybehangolt katonai tervek csupán végrehajtásuk során válnak majd ismeretessé. Mi azonban meg vagyunk győződve arról, hogy a három vezérkar szoros együttműködése, amely megvalósult ezen a konferencián, meg fogja rövidíteni a háborút. A három vezérkar a jövőben továbbra is tanácskozik, amikor erre szükség mutatkozik.

A náci Németország pusztulásra van ítélve. A német nép, amennyiben megkísérli folytatni reménytelen ellenállását, csak növelheti vereségének súlyát...

III. A jóvátételek kérdése

Ugyancsak megvizsgáltuk azon károk kérdését, amelyeket a háborúban Németország a Szövetséges Nemzeteknek okozott. Méltányosnak tartjuk, hogy ezt az országot a lehető legnagyobb mértékben minden kár teljes jóvátételére kényszerítsük. Bizottságot létesítünk az okozott károk jóvátételére. E bizottság megvizsgálja, milyen mértékben és milyen módon történjen a jóvátétel. A bizottság Moszkvában fog székelni.

IV. Az Egyesült Nemzetek konferenciája

Elhatároztuk, hogy szövetségeseinkkel, amint csak lehetséges, általános nemzetközi szervezetet létesítünk a béke és biztonság megvédésére.

Úgy hisszük, hogy egy ilyen szervezet szerepe igen lényeges új agressziók megakadályozásában, a háború politikai, gazdasági és társadalmi okainak felszámolásában valamennyi békeszerető nép szoros és állandó együttműködése útján.

E szervezet alapjait Dumbarton Oaksban fektették le. Akkor nem tudtunk megegyezésre jutni a szavazati rendszer fontos kérdésében. A jelenlegi értekezlet azonban meg tudta oldani ezt a nehézséget.

Megegyeztünk abban, hogy 1945. április 25-ére San Franciscóban összehívjuk az Egyesült Nemzetek Értekezletét, amely a Dumbarton Oaks-i félhivatalos megbeszélések alapján kidolgozza a szóban forgó szervezet alapokmányát. Kína kormányával és Franciaország ideiglenes kormányával azonnal tárgyalásokba kezdünk, és felkérjük őket, hogy csatlakozzanak az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége kormányaihoz. Miután megbeszéltük az ügyet Kínával és Franciaországgal, közzétesszük az általános szavazási rendszerrel kapcsolatos javaslatok szövegét...

IX: Egység a békében, akárcsak a háborúban

A Krím félszigeten tartott jelen Konferencia megerősítette azon közös elhatározásunkat, hogy az eljövendő békében fenntartjuk és megerősítjük a célok és az akció azon egységét, amely lehetségessé és bizonyossá tette az Egyesült Nemzetek győzelmét ebben a háborúban. Úgy véljük, hogy ez szent kötelezettség, amelyet kormányaink népeinkkel és az egész világgal szemben vállaltak.

Csak az országaink és valamennyi békeszerető nemzet közötti együttműködésnek és egyetértésnek folytatásával és kiszélesítésével valósíthatjuk meg az emberiség legmagasztosabb törekvését: a biztos és tartós békét, amely – az Atlanti Charta kifejezése szerint – valamennyi ország valamennyi lakója számára biztosítja azt a lehetőséget, hogy félelemtől és szűkölködéstől mentesen élhessen.

A győzelem ebben a háborúban és a tervbe vett nemzetközi szervezet létrehozása az egész történelem során a legkedvezőbb alkalom arra, hogy az elkövetkező évekre megteremtsük egy ilyen béke alapvető feltételét.

Teherán, Jalta, Potsdam, 1943–1945. Bp., 1951. 7. 1.

W. S. Churchill
F. D. Roosevel
I. V. Sztálin

Kérdések és feladatok:

Melyek voltak a jaltai konferencia legfontosabb megállapodásai?

1945 tavaszán a szövetségesek végső támadást indítottak Németország ellen. Sorra foglalták el a német nagyvárosokat, majd április 25-én az Elbánál, Torgau városánál találkoztak a szovjet csapatokkal.

Április közepén kezdődött Berlin ostroma. Hitler és számos német vezető öngyilkosságot követett el. Május 2-án Berlin megadta magát. A német hadsereg május 8-án feltétel nélkül letette a fegyvert. Az okmányokat Dönitz tengernagy írta alá, akit Hitler halála előtt birodalmi elnökké és a hadsereg főparancsnokává nevezett ki. A kancellár Goebbels lett. Göringet és Himmlert – különbéke-kísérletük miatt – minden tisztségüktől megfosztották és kizárták a náci pártból.

Hitler végrendelete

... Halálom előtt kitzasztom a pártból Hermann Göring volt birodalmi tábornagyot, és megfosztom mindazoktól a jogoktól, melyeket az 1941. június 29-i rendelettel és 1939. szeptember 1-jei birodalmi gyűlési beszédemmel reá ruháztam. Helyébe Dönitz nagyadmirálist nevezem ki a birodalom elnökévé és a véderő legfelsőbb parancsnokának.

Halálom előtt kitzasztom a pártból Heinrich Himmler volt birodalmi SS-vezetőt és birodalmi belügyminisztert, és megfosztom minden állami tisztségétől is. Helyébe Karl Hanke Gauleitert nevezem ki birodalmi SS-vezetőnek és a német rendőrség főnökének, Paul Geisler Gauleitert pedig birodalmi belügyminiszternek.

Göring és Himmler nemcsak velem szemben követett el hűtlenséget, hanem az országnak és az egész népnek beláthatatlan kárt okozott azzal, hogy tudtom és akaratom ellenére titkos tárgyalásokba bocsátkozott az ellenséggel, és törvénytelenül kezébe próbálta kaparintani az állam vezetését.

Avégből, hogy a német nép élére tisztességes férfiakat jelöljenek ki, akik öröklük a háború minden eszközzel való folytatásának feladatát, a következő kormányt állítom össze: birodalmi elnök: Dönitz nagyadmirális; birodalmi kancellár: dr. Goebbels; a párt minisztere: Martin Bormann; külügy: Seyss-Inquart; belügy: Geisler; hadügy: Dönitz nagyadmirális; a hadsereg főparancsnoka: Schörner tábornagy; a haditengerészet főparancsnoka: Dönitz nagyadmirális; a légierők főparancsnoka: lovag Greim tábornagy; birodalmi SS-vezető és a német rendőrség főnöke: Hanke (volt alsó-sziléziai Gauleiter); gazdaságügy: Funk; földművelésügy: Backe; igazságügy: dr. Thierack; közoktatás és egyházügy: Schwerin von Krosigk gróf; munkaügy: dr. Hupper; fegyverkezésügy: Sauer; német munkafront: dr. Ley.

Az új miniszterek közül egyesek, így Martin Bormann, dr. Goebbels és mások, valamint feleségeik saját akaratukból csatlakoztak hozzám azzal az elhatározással, hogy semmi körülmények között nem hagyják el a birodalom fővárosát, hanem velem együtt halnak meg.

Mindemellett kénytelen vagyok arra kérni őket, hogy engedelmeskedjenek, és rendeljék alá saját érzelmeiket a nemzet érdekeinek. Mellettem fognak maradni halálomig, és remélem, hogy szellemem halálom után is velük marad. Legyenek szigorúak, de sohasem igazságtalanok, és helyezték a nemzet becsületét mindenek fölé. Végül pedig legyenek tudatában feladatuk megfelelő nagyságának. A nemzetiszocialista állam létrehozása az eljő-

vendő évszázadok munkája, mely minden egyént arra kötelez, hogy ne magára maradjon, hanem a közérdeket szolgálja.

Kérek minden németet, minden nemzetiszocialistát, férfiakat és nőket, a Wehrmacht minden katonáját, hogy legyenek hűséggel és engedelmességgel az új kormány és az elnök iránt mindhalálig. Mindenekfelett pedig ünneplésen felszólítom a nemzet vezetőit és munkatársaikat, hogy gondosan tartsák fenn a faji törvényeket...

Adolf HITLER

Berlin, 1945. április 29. reggel 4 óra.

Tanúként aláírták: dr. Joseph Goebbels, Martin Bormann, Hans Krebs, Wilhelm Burgdorf.

A katonai kapituláció okmánya

1. Mi alulírottak, a német véderő-főparancsnokság nevében ezennel kijelentjük, hogy az összes – ez idő szerint német parancsnokság alatt álló – szárazföldi, tengeri és légierők feltétel nélkül kapitulálnak a szövetséges expedíciós erők főparancsnoka és egyidejűleg a Vörös Hadsereg főparancsnoksága előtt.
2. A német véderő-főparancsnokság haladéktalanul kiadja a parancsot az összes német katonai, haditengerészeti és légügyi hatóságoknak, valamint az összes német ellenőrzés alatt álló fegyveres erőknek, hogy 1945. május közép-európai idő szerint 23 óra 01 perckor szüntessenek be minden aktív katonai műveletet, maradjanak az ebben az időpontban elfoglalt állásaikban, és teljesen fegyverezzék le magukat, átadva fegyvereiket és felszerelésüket a helyi szövetséges csapatoknak vagy a szövetséges főparancsnokságok által kijelölt tiszteknek. Egyetlen hájt, tengeri járművet vagy repülőgépet sem szabad elsüllyeszteni, illetőleg elpusztítani, sem azok törzsét, gépezetét vagy felszerelését, sem pedig különféle gépeit, fegyverzetét, készülékeit és általában semmilyen hadviselésre alkalmas technikai eszközeit megrongálni.
3. A német véderő-főparancsnokság haladéktalanul továbbítja az illetékes parancsnoksághoz a szövetséges expedíciós erők főparancsnoka és a Vörös Hadsereg főparancsnoksága által kiadott további parancsokat, és gondoskodik azok végrehajtásáról.

4. Ez a katonai kapitulációs okmány nem érinti azt a lehetőséget, hogy olyan általános kapitulációs okmány jöjjön létre és lépjen ennek helyére, amelyet az Egyesült Nemzetek részéről vagy nevében előírnak Németország, valamint a német fegyveres erők egészére vonatkozóan.
5. Abban az esetben, ha a német véderő-főparancsnokság vagy az ellenőrzése alatt álló egyes fegyveres alakulatok nem járnának el a jelen kapitulációs okmány értelmében, a szövetséges expedíciós erők főparancsnoka és a Vörös Hadsereg főparancsnoksága meg fogják tenni az általuk célszerűnek tartott megtorló és egyéb intézkedéseket.
6. A jelen okmány angol, orosz és német nyelven készült. Csak az angol és az orosz szöveg a hiteles.

Kelt Berlinben, 1945. május 8-ik napján.

A német véderő-főparancsnokság részéről:

Von Friedeburg

Keitel

Stumpf

Jelen voltak:

*A szövetséges expedíciós
haderők főparancsnoka
részéről*

*A Vörös Hadsereg
főparancsnoksága
részéről*

*A.W. Tedder
légimarsall*

*G. Zsukov
a Szovjetunió marsallja*

Az aláírásnál tanúként jelen voltak:

*J. de Delattre de Tassingny
tábornok, az első francia
hadsereg főparancsnoka*

*Carl Spaatz
tábornok, az Egyesült Államok
stratégiai légierőinek
parancsnoka*

Olaszországban a német csapatok május 2-án tették le a fegyvert. A menekülő Mussolinét az olasz partizánok elfogták és kivégezték.

Az európai hadműveletek befejezése után 1945. július 17-én kezdődött a potsdami konferencia. Roosevelt halála után Truman, Churchill választási veresége miatt pedig Attlee vett részt a szövetségesek részéről a tárgyalásokon. A Szovjetuniót Sztálin képviselte. Véglegessé vált, hogy Németországot megszállási övezetekre osztják, és a háborús bűnösöket törvényszék elé állítják. Döntés született arról is, hogy a Közép- és Kelet-Európában élő németeket Németország területére telepítik. A nagyhatalmak hozzákezdtek a legyőzött országok békeszerződéseinek a kidolgozásához.

... a szövetséges hadseregek megszállják az egész Németországot, és a német nép jóváteszi szörnyű bűneit; ezeket a bűnöket azoknak a vezetése alatt követte el, akiknek a sikerek idején nyíltan helyeselt és vakon engedelmeskedett.

Az értekezleten megegyeztek a szövetségeseknek a legyőzött Németországra vonatkozó, a szövetségesek ellenőrzésének tartama alatt követendő egységes politikájának politikai és gazdasági elveiben.

Ennek az egyezménynek célja a krími nyilatkozat Németországról szóló fejezetének végrehajtása. A német militarizmust és nácizmust gyökerestől kirtjuk, és a szövetségesek megegyeztek abban, hogy most és a jövőben más intézkedéseket is foganatosítanak, amelyek szükségesek ahhoz, hogy Németország soha többé ne veszélyeztesse szomszédait vagy a világbékét.

... A Németországot ellenőrző apparátusról szóló egyezmény szerint Németországban a legfelsőbb hatalmat a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, az Amerikai Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és a Francia Köztársaság haderőinek főparancsnokai gyakorolják, mindegyik saját megszállási vezetésben, felelős kormánya utasítása szerint, azokban a kérdésekben is, amelyek egész Németországra vonatkoznak. Ebben az esetben mint az Ellenőrző Tanács tagjai működnek.

... Teljesen és véglegesen felszámolják Németország egész szárazföldi, tengeri és légi haderejét, az SS, SA, SD és a Gestapo összes alakulatait, parancsnokságait és intézményeit, beleértve a német fővezérkart, a tényleges és tartalékos tisztikart, a katonai iskolákat, a háború veteránjainak egyesületét, valamint minden más katonai és katonai jellegű szervezetet, azok klubjait és egyesületeit, amelyek Németország katonai hagyományainak érdekeit szolgálják. Ezzel a német militarizmus és nácizmus újjászületése örök időre eleve megakadályozható...

... Meg kell semmisíteni a nemzetiszocialista pártot, annak szervezeteit és az általa ellenőrzött szerveket, fel kell oszlatni valamennyi náci intéz-

ményt, és gondoskodni kell arról, hogy semmiféle formában újjá ne szület-hessenek. Elejét kell venni minden náci és militarista tevékenységnek vagy propagandának.

... A háborús bűnösöket és azokat, akik részt vettek olyan náci intézkedé-
sek tervezésében és véghezvitelében, amelyek állatiasságokat vagy bármi-
lyen bűncselekményeket vontak maguk után vagy eredményeztek, le kell
tartóztatni, és bíróság elé kell állítani. A náci vezetőket, a befolyásos náci
pártokat és a náci intézmények és szervezetek vezetőit, valamint bármilyen
más személyt, aki veszélyes a megszállásra és annak céljaira, le kell tartóz-
tatni, és internálni kell...

1. A Szovjetunió jóvátételi követeléseit a Szovjetunió által elfoglalt né-
metországi területekről és Németország külföldi vagyonáról fogják ki-
elégíteni.
2. A Szovjetunió magára vállalja, hogy Lengyelország jóvátételi követe-
léseit a saját jóvátételéből elégíti ki.
3. Az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és a többi jóvátételre jo-
gosult állam jóvátételi követeléseiket a nyugati övezetektől és a meg-
felelő külföldi vagyonokból elégítik ki...

Harry Truman

J. V. Sztálin

C. R. Attlee

A potsdami értekezleten felszólították Japánt a fegyverletételre, amit az elutasított. A katonai vereséget azonban nem tudta elkerülni. Az amerikai légierő fokozott támadásokkal próbálta Japánt megtörni, amelyek ekkor már polgári célpontok ellen is irányultak. Az egyes szigetek ostroma jelentős véráldozatokat követelt az amerikai hadseregtől. Részben a további veszteségek növekedését kívánta az amerikai hadvezetés megelőzni azzal, hogy 1945. augusztus 6-án atombombát dobott Hirosima városára. Az Emola Gay B-29-es repülőerőd támadását követően legalább százezer ember pusztult el. Három nappal később Nagaszaki városát érte újabb atomtámadás. Augusztus 9-én a Szovjetunió megindította a szárazföldi hadműveleteket Mandzsúriában, a Kvantung-hadsereg ellen, amely ekkor már alig fejtett ki ellenállást.

Augusztus 14-én Hirohito császár közvetlen utasítására a japán csapatok beszüntették a harcot. 1945. szeptember 2-án az amerikai Missouri hadihajó fedélzetén Japán képviselői aláírták a kapitulációs okmányokat.

Japán kapitulációja (1945. szeptember 2.)

Mi a japán császár, a japán kormány és a japán császári főhadiszállás parancsára s nevében ezennel elfogadjuk az Egyesült Államok, Kína és Nagy-Britannia kormányfői által 1945. július 26-án Potsdamban kibocsátott nyilatkozatban foglalt rendelkezéseket, amelyekhez később a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége is csatlakozott; a négy hatalmat a továbbiakban Szövetséges Hatalmaknak nevezzük.

Mi ezennel megparancsoljuk az összes japán erőknél, bárhol tartózkodjanak is, valamint a japán népnek, hogy azonnal szüntessék meg az ellenségeskedéseket, tartsák épségben és óvják meg minden károsodástól az összes hadihajókat, repülőgépeket, katonai és polgári vagyontárgyakat, és tegyenek eleget mindazoknak a követeléseknek, amelyeket a Szövetséges Hatalmak főparancsnoka vagy a japán kormány szervei ebben a vonatkozásban előírnak.

Mi ezennel megparancsoljuk a japán császári főhadiszállásnak, hogy azonnal adja ki a parancsot az összes japán erő parancsnokainak és az összes japán parancsnokság alatt álló erőknél, bárhol tartózkodjanak is, hogy ők maguk és a parancsnokságuk alatt álló erő feltétel nélkül kapituláljanak.

Mi ezennel megparancsoljuk az összes polgári, katonai és haditengerészeti hatóságnak, hogy engedelmeskedjenek a Szövetséges Hatalmak főparancsnoka által vagy az ő nevében kiadott, a kapituláció hatályossá tételére alkalmasnak tartott összes proklamációnak, rendeleteknek és utasításoknak, és hajtsák végre azokat, úgyszintén utasítjuk ezen hatóságok összes tisztviselőit, hogy maradjanak helyükön, és továbbra is teljesítsék nem katonai kötelezettségüket, kivéve, ha a szövetséges hatalmak főparancsnoka vagy annak alárendeltje kifejezetten elmozdította őket hivatalukból.

Mi, a császár, a japán kormány és utódaik nevében ezennel kötelezzük magunkat, hogy jóhiszeműen végrehajtjuk a Potsdami Nyilatkozat rendelkezéseit, és kiadjuk mindazon rendeleteket, és megtesszük mindazon intézkedéseket, amelyeket a Szövetséges Hatalmak főparancsnoka vagy a Szövetséges Hatalmak bármely más kijelölt képviselője megkövetel abból a célból, hogy e nyilatkozatot hatályossá tegye.

Kérdések és feladatok:

1. Hogyan fejeződtek be a háborús események Európában és a Távolszéken?

2. Melyek voltak a szövetségesek legfontosabb elképzelései a háború utáni időszakot illetően?

 Feladat:

Összegzés:

Gyűjtsük össze a fejezettel kapcsolatos legfontosabb dokumentumokat! Egy-egy mondattal utaljunk a tartalmukra!

A dokumentum neve	Rövid tartalom
Pl. A müncheni konferencia jegyzőkönyve	Csehszlovákia „feldarabolása”

Gyűjtsük össze az elolvasott szövegből a legfontosabb dátumokat, neveket, fogalmakat!

Nevek	Fogalmak	A legfontosabb események időpontja
Pl. Hirohito	Pl. Kvantung-hadsereg	Pl. 1945. szeptember 2-án

 Feladat:

A következő fejezetet önállóan kell feldolgozni. Ebben az előző fejezet feldolgozása során szerzett tapasztalatok nyújthatnak segítséget.

A háború és Magyarország

Magyarország hadba lépése

A területgyarapodások – túl az euforikus hangulaton – sajátos problémákat, nehezen megoldható feladatokat jelentettek Horthy államának. Az ország etnikai összetétele megváltozott, növekedett a nem magyar nyelvű lakosság aránya. Az országnak tudomásul kellett vennie, hogy a területek visszacsatolását nem mindenki fogadta ujjongó lelkesedéssel. A kormány mindenütt először katonai közigazgatást vezetett be, majd ezt követhette a polgári köz-

igazgatás kiépítése. A trianoni ország területére érvényes törvényeket léptették életbe, s ez különösen az e területeken élő zsidóság esetében súlyos gondokat okozott.

Hitler 1941 nyarára tervezte a Szovjetunió elleni hadjáratot.

A terveknek megfelelően a német katonai gépezet június 22-én indult meg kelet felé. A magyar katonai vezetés mindenképpen szeretett volna a hadjáratához csatlakozni – Werth Henrik vezérkari főnök kifejezetten németbarát politika mellett kötelezte el magát –, de ehhez a diplomáciai feltételek hiányoztak. A szovjet és a magyar kormány viszonya a korábbiakhoz képest éppen ekkor szívélyesnek volt mondható. Moszkvából 1848-ban zsákmányolt hadizászlók érkeztek vissza, a budapesti vásáron szovjet pavilon nyílt. A német támadás után Molotov közölte a magyar kormánnyal, hogy Moszkvának nem áll szándékában Budapest ellen fegyveres lépést tenni.

Horthy és Bárdossy kormánya mégis a támadás mellett döntött. Döntésüket leginkább azzal lehet magyarázni, hogy mind román, mind pedig szlovák részről jelentősnek mondható katonai erők vettek részt a hadműveletekben.

Június 26-án Kassát, Munkácsot és Rahót – mind a mai napig azonosíthatatlan felségjelű – repülőgépek támadták meg és dobtak a városokra néhány bombát. A kormány Horthy (a katonák) nyomására tudomásul vette a hadba lépést. Bárdossy bejelentését a parlamentben örömmel vették tudomásul a képviselők. (Az ország déli területeit egyébként már korábban is támadták idegen – szerb – repülőgépek!) A döntést követően sor került ez első katonai gépek bevetésére. A magyar hadsereg komolyabb fejlesztésére csak a győri program kapcsán került sor. Hosszan tartó hadműveletre – nagyhatalommal szemben – ez a hadsereg nem volt alkalmas.

A gyorshadtest kivételével a hadsereg többi része inkább csak megszálló tevékenységet fejtett ki. 1941 végére a keleti fronton tartózkodó magyar katonai erők már számottevő veszteségeket szenvedtek. 1942 tavaszán a 2. magyar hadseregre várt az a feladat, hogy a Don mentén egy kb. 200 km-es szakaszon próbálja meg megállítani a szovjet hadsereg előretörését. A hadsereg felszerelése – a német támogatás ellenére is – alkalmatlan volt a télbe nyúló hadjárat eredményes folytatásához. Ez világosan kiderült akkor, amikor a sztálingrádi harcokkal összefüggésben, 1943 januárjában a Vörös Hadsereg a magyar arcvonalak ellen is megállította támadását. Néhány napra a magyar csapatok tartani tudták a frontvonalat, de a szovjet erőfölény végül teljes összeomláshoz vezetett. A hadsereg 75%-a megsemmisült, felszerelésük 80%-a odaveszett. A katonák helyzetét nehezítette, hogy

Jány Gusztáv hadparancsa nem tette lehetővé még időben az ésszerű, embert és haditechnikát kímélő visszavonulást.

**Jány Gusztáv vezérezredes 1943. január 24-i hadparancsa
a 2. magyar hadsereg katonáihoz**

„1. A 2. magyar hds. elvesztette becsületét, mert kevés – esküjéhez és kötelességéhez hű – ember kivételével nem váltotta be azt, amit tőle mindenki joggal elvárhatott.

Állásainkból ellenséges túlerő kivethetett még akkor is, ha a csapat kötelességét megtette. Ez nem szégyen. Ez szerencsétlenség. De becstelenség az a lelkevesztett, fejnélküli, gyáva menekülés, mit látnom kellett, miért most a szövetséges német hds. és az otthon mélységesen megvet bennünket. Ehhez minden oka meg is van.

2. Vegye tudomásul mindenki, hogy innen sem betegség, sem sebesülés, sem fagyással el nem engedek senkit. Azon a területen, hol gyülekezésünket elrendelték, ahol az újjászervezést végrehajtjuk, ott marad mindenki, míg meg nem gyógyul vagy el nem pusztul.

3. A rendet és a vasfegyelmet a legkeményebb kézzel, ha kell, a helyszínen való felkoncolással, de helyre kell állítani. Ennél kivétel nincs, legyen az tiszt vagy rendfokozat nélküli honvéd, aki parancsomnak nem engedelmeskedik, az nem érdemli meg, hogy nyomorult életét tovább tengesse, és nem engedem, hogy szégyenünket bárki is tovább nagyobítsa.

4. Minden, még a legmagasabb pság is addig marad a gyülekezésre kijelölt helyén, míg az útba indulási parancsom meg nem kapja.

5. A gyűjtő és irányító állomások pk-ai Bjelgorod- és Prohorovkáról a kijelölt területekbe meneteltetik zárt rendben a gyülekeztetett csapat- és vonatrészeket, D. körletbe a 19. hop-, az É. körletbe a 10. hop-hoz, kik felelősek azért, hogy annak Ny határát egy ember vagy jármű át ne léphesse, aki megkísérli, azt fel kell koncolni, ha egység kísérli meg, meg kell tizedelni.

V. Asztalossy vörgy. és Molnár ezredest itt, a hátsó körletben v. Heszlényi altbgy-ot teszem felelőssé azért, hogy parancsom végrehajtása minden eszközzel megtörténjék.

Számolni kell azzal, hogy élelem terén alapos korlátozások lesznek. Elsősorban annak van jussa élelmezéshez, aki elől harcol, aki helyét elhagyta, és itt hátul gyülekezik, örüljön, ha annyit kap, hogy éhen nem

pusztul. Helyünket német csapat foglalta el, az megérdemel minden gondoskodást, mi addig, míg rend nem lesz, míg harcra alkalmas egységgé nem formálódunk, ilyenell ne számoljunk, mert arra érdemtelenné váltunk.

6. A D. és É. körzet pk-a ossza be területét vonat- és csapatkörletbe.
- a) A vonatkörletbe jut minden járműfelelős pk, néhány kemény idős tisztés pság-a alatt járművenként 1 hajtóval.
Egy oszlop 50 járműből áll.
- b) A csapat körletét seregtestenkénti alcsoportokba kell beosztani, melyekben csapattestenként külön-külön alakulatokat kell szervezni, 100 fős alosztályokba összevontan.
Gk.-vezetőket külön vonja össze, és ossza be valamely alosztályhoz. A nemzetiségeket külön egységbe vonja. Ezekből alakítsa meg a munkás szd-okat és vonatlegénységet. A vonatnál csak idősebb magyar ember lehet. Fialat nincs sem ott, sem a törzseknél. Ezért haladéktalanul fel kell váltani, étkezdék személyzete sem lehet kivétel. Tisztli küldönc is csak akkor maradhat fiatal korosztályhoz tartozó, ha egyúttal gk.-vezető, ill. másodvezető.”

Aláírás:

„vitéz Jány vezds. s. k.”

Kérdések és feladatok:

1. Mutassátok be Magyarország háborús szereplését!
2. Mit jelentett a magyar politika szempontjából a sztálingrádi katonai vereség?
3. Vitassátok meg, hogy ki(ke)t terhelt a felelősség a sztálingrádi katonai katasztróféért!
4. A kassai bombatámadás körülményeit pontosan és megnyugtató módon mind a mai napig nem tisztázták. Nézzetek utána, hogy az ügy kapcsán milyen álláspontok alakultak ki!
5. Bárdossy Lászlót a háború után háborús bűnősként kivégezték. Nézzetek utána, hogyan ítélik meg napjainkban Bárdossy történelmi szerepét!

A hadsereg katasztrófális vereségéről csak később értesült az ország. Bárdossy kormányának bukását a katonai vereségen túl belpolitikai problémák okozták. Az egyre erőteljesebb német orientációt volt hivatott szolgálni

a III. zsidótörvény (1941. évi XV. tc.). A képviselőház baloldali ellenzéke és a felsőház politikusai közül néhányan tiltakozásukat fejezték ki.

A kormány (és persze Horthy) döntésének súlya 1941 végén vált nyilvánvalóvá. Nagy-Britannia december 7-én hadat üzent Magyarországnak. Az ország gazdasági helyzete – s ezzel együtt a lakosság életszínvonala – drasztikusan csökkent. Az ország ugyanis jelentős mennyiségben szállított élelmiszert Németország számára, amelyet Németország csak késedelemmel vagy egyáltalán nem fizetett ki. Ez államadósság-növekedést és inflációt okozott.

Horthy kívánságának megfelelően létrehozták a kormányzóhelyettesi tisztséget (1942. II. tc.).

Ezt fia, Horthy István töltötte be. Bárdossy aggódott, hogy a közismerten angolbarát fiatalember személye Berlinben gondot fog jelenteni. Mindez együttvéve megérlelte Horthyban a döntést. Bárdossy távozása után Kállay Miklóst nevezte ki miniszterelnöknek (1942. március 9.). Kállay feladata az volt, hogy a német nyomás ellenére is biztosítsa a szuverén magyar politikát, egyáltalán, teremtsen nagyobb mozgásteret, és tájékozódjon a nyugati hatalmaknál a háború befejezésének lehetséges módozatairól.

Kállay a nyugati hatalmaknál puhatolódzott, de komoly eredményt nem ért el. Ennek az volt az oka, hogy a németek elleni fellépést számtalan, nehezen megvalósulni látszó feltételhez kötötték. 1943 őszén már lehetett látni, hogy a szövetséges csapatok nem érik el Magyarország határát.

A kormányzó által létrehozott „kiugrási iroda” tevékenységéről és általában a Kállay-kormány titkos diplomáciájáról a németeknek viszonylag pontos információi voltak.

Kállay személyét egyre bizalmatlanabban szemlélték Berlinből. Különösen a zsidókérdés „kezelését” hányták a szemére, mert bár újabb és újabb zsidóellenes törvények születtek, ekkor még a zsidóság fizikai megsemmisítésének a lehetősége – a térségben egyedül Magyarországon – nem merült fel.

Kállay kormányának sorsát a háborús események döntötték el. A németek katonai kudarcai a keleti fronton, a Vörös Hadsereg nyugati irányú előrenyomulása felértékelte Magyarország geopolitikai helyzetét. Berlinben kidolgozták a Margaréta-tervet, amely Magyarország katonai megszállását tartalmazta.

Az 1944-es év első hónapjaiban jelentős német katonai erőt vontak össze az ország nyugati határán. Hitler március 18-án magához kérette Horthyt. A klessheimi kastélyban közölte a kormányzóval szándékát. Horthy – lényegében ellenállás nélkül – beleegyezett az ország megszállásába.

Március 19-én hajnalban német csapatok érkeztek Budapestre. Ez gyakorlatilag Magyarország német megszállását jelentette. Az ország elveszítette szuverenitását s egyúttal azt a relatíve szabad mozgásterét, amellyel mind ez ideig rendelkezett.

A kormány exponált tagjai elrejtőztek, Kállay a török követségre menekült. A Gestapo több száz politikust, „megbízhatatlan” személyt tartóztatott le, jórészt magyar közreműködéssel.

Ezzel az eredménnyel lezárult a Horthy nevét viselő korszak története. Ettől kezdve az ország elvesztette szuverenitását, önálló politikai döntésre gyakorlatilag nem nyílt mód.

Kérdések és feladatok:

1. Hogyan ítélték meg az események ismeretében Horthy történelmi szerepe?
2. Jellemezzétek a Kállay-kormány politikáját!

A német megszállástól az ország kettészakadásáig

Horthy Sztójay Dömét, a volt berlini nagykövetet nevezte ki miniszterelnöknek. Az ország polgári és katonai felső vezetésében nagyarányú személycserék következtek be. A kormány tagjai szélsőjobboldali pártokból kerültek ki. Így – először 1920 óta – megszűnt a kormánypárt uralma, ami a rendszer stabilitásának mindig az egyik tényezője volt. Az ellenzéki pártokat betiltották. A kormány fokozta – az ország javaiból – a német háborús gazdaság támogatását. Ellentétben a korábbi évekkel, az angol és amerikai légierő most már szisztematikusan bombázta Budapestet és az ország nagyobb városait. A magyar társadalom, amely eddig a hátszín szerepét játszotta, most már szisztematikusan bombázta Budapestet és az ország nagyobb városait. A magyar társadalom, amely eddig a hátszín szerepét játszotta, most már szisztematikusan bombázta Budapestet és az ország nagyobb városait.

Hitler november 20-án Edmund Veessenmayert nevezte ki Magyarországon teljhatalmú megbízottjává.

Veessenmayer birodalmi megbízott kinevezési okmánya (1944. március 20.)

A birodalom magyarországi érdekeit a jövőben a Nagynémet Birodalom magyarországi megbízottja fogja figyelemmel kísérni, aki egyben a követ címet viseli.

Felelős a magyar politika minden fejleményéért, és utasításait a külügyek birodalmi miniszterétől kapja. ...

Gondoskodjék arról, hogy az ország teljes közigazgatását – a német csapatok ott-tartózkodásának idején is – az ő irányítása alatt álló kormány intézze, azzal a céllal, hogy az ország minden erőforrását, elsősorban gazdasági lehetőségeit, a közös hadviselés érdekében maximálisan kihasználja.

Az SS és a rendőrség német erőkkel végrehajtandó magyarországi feladatainak ellátására – elsősorban a zsidókérdés rendőrségi vonatkozásaiban – a birodalom teljhatalmú megbízottjának törzséhez nyer beosztást egy magasabb SS- és rendőrségi vezető, aki a megbízott politikai utasításai szerint jár el.

Amíg német csapatok tartózkodnak Magyarországon, addig e csapatok parancsnoka gyakorolja Magyarországon a katonai felségjogokat. A parancsnok az OKW főnökének van alárendelve, és tőle kapja utasításait. Támogatja a birodalom teljhatalmú megbízottját politikai és közigazgatási feladataiban, akivel képviseli a Wehrmacht igényeit, főként az országnak a német csapatok ellátására irányuló kihasználásában.

... A Nagynémet Birodalom teljhatalmú megbízottjává és követévé dr. Edmund Veesenmayer párttagot nevezem ki.

Adolf Hitler s. k.

Kérdések és feladatok:

Milyen szerepet töltött be Magyarországon Edmund Veesenmayer?

A német megszállók – magyar közreműködéssel – hozzáláttak a zsidókérdés végleges megoldásához. Adolf Eichmann és különítményesei először a vidéki, majd a budapesti zsidóság deportálását készítette elő. Lefoglalták a zsidóság vagyonát, s számukra kényszerlakhelyeket – gettókat – jelöltek ki. A magyar társadalom zöme passzívan figyelte az eseményeket.

Horthy – az erőteljes nemzetközi tiltakozás hatására – leállította a deportálást.

1944. augusztus 3-án – Olaszország után már a második szövetséges – Románia is kilépett a háborúból, majd átállt a szövetségesek oldalára.

Az első esetben közvetlenül a magyar hadsereget nem érintették az események, de Románia kiválása súlyos következményekkel járt. A keletkező résen – román katonai támogatással – benyomult a Vörös Hadsereg, s gyakorlatilag eljutott az ország határáig.

A honvédség 1. és újonnan szervezett hadserege a Kárpátok vonalát próbálta megvédeni a támadással szemben, de sikertelenül. 1944. szeptember végén már a trianoni országterületen zajlottak a hadiesemények.

Horthy és környezete a román kiugrás után döbbsent rá arra a helyzetre, hogy Magyarország gyakorlatilag Németország utolsó számottevő szövetségeseként folytatja a harcot. Augusztus 29-én ezért a kormányzó leváltotta Sztójajt, és Lakatos Gézát bízta meg kormányalakítással. Ismét megindultak a tárgyalások a nyugati diplomatókkal, s Horthyék előkészítették a háborúból történő kilépést. Moszkvában Faragho Gábor tárgyalta a fegyverszüneti feltételekben. Moszkva „feltétel nélküli” fegyverletétel mellett az elfoglalt területek kiürítését és azonnali hadüzenetet kívánt Németország ellen.

A kiugrást Horthyék szerencsétlenül készítették elő. A németek elröbölták Bakay Szilárd altábornagyot, aki Budapest védelméért felelt volna, majd Horthy kisebbik fiát, Horthy Miklóst. 1944. október 15-én a kormányzó Budapestben olvasta a proklamációt a rádióba.

Horthy Miklós proklamációja (1944. október 15.)

Amikor a nemzet akarata az ország élére állított, a magyar külpolitika legfontosabb célja volt a trianoni békeszerződés igazságtalanságainak megszüntetése békés revízió által. A Népszövetséghez fűzött remények ezen a téren nem valósultak meg.

Az újabb világégéskor sem idegen területek megszerzése volt az irányadó, és Magyarország nem kívánt háborús úton visszanyerni területeket. A Bácskába is csak a jugoszláv kormány összeomlása után, saját véreink védelmére vonultunk be.

Elfogadtuk a tengelyhatalmak békés határozatát, amely visszaadott Magyarországtól 1918-ban Romániához csatolt területeket.

Magyarország földrajzi helyzete következtében német nyomás folytán sodródott bele a mai világháborúba, de nem voltak hatalmi céljaink, nem akartunk akár egy négyzetméternyi területet is elvenni bárkitől.

Ma minden józan eszű ember előtt nyilvánvaló, hogy Németország elvesztette a háborút. Minden kormánynak, amely felelős az ország sorsáért, le kell vonni a konzekvenciákat ebből a tényből, amint azt a nagy német államférfi, Bismarck is megmondotta: „Egyetlen nemzet sem köteles feláldozni magát a szövetségének oltárán.”

Történelmi felelősségem tudatában kötelességem megtenni minden lépést, amellyel elkerülhetem a további fölösleges vérontást. Egy nemzet, amely az őseitől örökölt földet utóvédharcok színhelyévé változtatja egy már amúgy is elveszített háborúban, rabszolgaszellemtől vezérelve és idegen érdekek védelmében, elveszti a világ közvéleményének becsülését.

Aggodalommal eltelve vagyok kénytelen kijelenteni, hogy Németország már nagyon régen megszegte a szövetségi hűséget, amelyre velünk szemben kötelezve volt. Egy idő óta mindig újabb és újabb magyar csapatokat küldött a határon túli harcokba, az én akaratom ellenére és tudtomon kívül.

Ez év márciusában a Német Birodalom vezére Klessheimbe hívott tárgyalni, miután sürgősen kértem, hogy engedjék haza a magyar csapatokat. Itt Hitler kijelentette, hogy Magyarországot német csapatok szállják meg, és ezt keresztül is vitte, tiltakozásom ellenére, azalatt, míg én Magyarországon kívül tartózkodtam.

Egyidejűleg német politikai rendőrök árasztották el Magyarországot, számos magyar polgárt letartóztattak, közöttük a törvényhozás több tagját, valamint a belügyminisztert.

A miniszterelnök csak úgy kerülte el sorsát, hogy idejében elmenekült egy semleges követségre. Miután Hitler határozottan megígérte, hogy ha olyan kormányt nevezek ki, amely az ő bizalmát is bírja, megszünteti a magyar szuverenitást sértő megszállást, kineveztem a németek bizalmát élvező Sztójay-kormányt.

A németek azonban most sem tartották be ígéretüket. Német megszállás védelme alatt a Gestapo a zsidókérdést szorgalmazta olyan mértékben, amely összeegyeztethetetlen az emberiességgel, és olyan módszerekkel, amelyekkel másutt is dolgoztak. Mikor a háború már határainkhoz közeledett és átcsapott határainkon, a németek továbbra is segítséget ígértek, de ismét megszegették ígéreteiket.

Visszavonulásuk során az ország szuverén területén raboltak és romboltak.

Ezeket a cselekedeteket, amelyek ellenkeznek a szövetségi hűséggel, nyílt provokációkkal tetézték meg. Bakay Szilárd altábornagy budapesti hadtestparancsnokot Budapest kellős közepén Gestapo-ügynökök támadták meg, és elhurcolták egy ködös októberi reggelen, mikor háza előtt éppen kiszállott autójából.

Egyidejűleg német repülőgépek röpcédulákat szórtak le a városok fölött, a kormány ellen uszítva a lakosságot. Megbízható értesüléseim voltak arról, hogy németbarát csoportok saját embereiket akarták hatalomba ültetni erőszakkal, hogy politikai megmozdulást szítsanak, és elűzzék a törvényes magyar kor-

mányt, amelyet én neveztem ki. Ezeknek az volt a céljuk, hogy az országot hátrvédharcok színhelyévé változtassák a német érdekek védelmében.

Elhatároztam, hogy megvédem a magyar becsületet a volt szövetségünkkel való viszonylatban, ám bár ez a szövetség ahelyett, hogy a beígért katonai segítséget nyújtotta volna, végül is megfosztotta a magyar nemzetet legnagyobb kincsétől: szabadságától és függetlenségétől.

Értesítettem a Német Birodalom képviselőjét, hogy fegyverszünetet kérünk ellenfeleinktől, és megszüntetjük az ellenségeskedést velük szemben.

Bízom az igazság iránti szeretetben, veletek együtt remélem megmenteni nemzeti létünk folytatását a jövőben, és hogy valóra válthatjuk majd békés szándékainkat.

A magyar hadsereg parancsnokait ennek értelmében utasítottam. A csapatok, híven esküjükhöz, továbbra is kötelesek engedelmessé válni parancsnokaiknak, akiket én neveztem ki. Minden becsületes magyart arra kérek, hogy kövessen ezen az áldozatot kívánó úton, amely Magyarország megmentéséhez vezet majd.

Az országban rendkívüli zűrzavar támadt. Valójában senki sem tudta, hogy mi történt. A németek (és a nyilasok) úrrá lettek a helyzeten. Megszállták Budapest stratégiai pontjait, elfoglalták a budai várat. A honvédség a németek oldalán folytatta a harcot. Dálnoki Miklós Béla, az 1. hadsereg vezetője átszökött az oroszokhoz. Horthy kinevezte Szálásit, és lemondott.

A hatalom a szélsőjobb oldali nyilas politikus kezébe került.

Kérdések és feladatok:

1. Mutassátok be Magyarországot a német megszállást követő hónapokban!
2. Milyen következményekkel járt az ország életére a német katonai megszállás?

A nyilas diktatúra (1944. október 15. – 1945. április 4.) – a „hungarista állam”

Az ország új vezetője Szálasi Ferenc lett, aki 1897. január 6-án született Kassán. Az első világháborúban 3 évet töltött a fronton. Katonai pályafutása 1935-ig töretlennek mondható, akkor azonban nyugdíjazását kérte, hogy a már korábban jelentkező politikai ambícióit a civil életben kamatoztathassa. Politikai pályafu-

tása a Magyar Élet Szövetség nevet viselő fajvédő társaságban kezdődött, amelyben – belépését követően – hamarosan vezető szerepre tesz szert.

Szálasi beiktatására november 3-án került sor. A háború időtartamára Szálasi „nemzetvezető” titulussal látták el. A kormányzói méltóságot – Horthy lemondása után – betöltetlenül hagyták. Megváltoztatták az ország címerét is, mert a pajzs és a korona közé elhelyezték a nyilaskeresztet.

Kormányában nyilas politikusok mellett Imrédy híveit is megtalálhatjuk. A tisztviselőknek és a hadsereg tagjainak Szálasira kellett esküt tenniük.

A Szálasi-féle hűségeskü szövege

„Ünnepélyesen esküszünk a mindenható Istenre, hogy Magyarország kormányzói jogkörének ideiglenes gyakorlatával megbízott m. kir. Miniszterelnöke, Szálasi Ferenc iránt hűséggel és engedelmisséggel viseltetünk. Magyarországhoz és a hungarista eszmerendszerhez hűek leszünk. Az ország törvényeinek engedelmeskedünk. Esküszünk, hogy minden előjárónknak és feljebbvalónknak engedelmeskedünk, őket tiszteletben tartjuk és védelmezzük. Alárendeltjeinkről mindig a legjobb tudásunk szerint gondoskodunk. Példaadásunkkal és minden erőnkkel becsületesen teljesítjük. Esküszünk, hogy mindennemű kötelességünket nemzetünk iránti hittel és hűséggel teljesítjük, hogy szent hazánkért minden belső és külső ellenség ellen, bárki legyen is az, mindenkor mindenütt életünk és vérünk feláldozásával és vitézül harcolunk. Sem a külső, sem a belső ellenséggel soha a legkisebb egyetértésbe nem bocsátkozunk. Haza és nemzetellenes vagy olyan irányzat szolgálatába, amely a hungarista szellem fegyelmét aláásni igyekszik, nem lépünk. Az ilyen irányzatról tudomást szerezve az előjáróinknak haladéktalanul jelentjük. Semmiféle titkos társulatnak tagjai nem vagyunk és a jövőben sem leszünk. Minden szolgálati titkot híven megőrizzük. A törvényeket, rendeleteket parancsokat és a Hungarista Munkaállam érdekeit szem előtt tartva viselkedünk, és így becsülettel élünk és halunk meg. Isten minket úgy segítjen. Ámen.”

Szálasi és elvbarátai azonnal hozzáláttak a „hungarista” állam megteremtéséhez. Külpolitikai vonatkozásban – sajátos módon alkalmazkodva a realitásokhoz – elismerték Németország vezető szerepét. Ragaszkodtak a történelmi Magyarország integritásához és közép-kelet-európai vezető szerepéhez.

A parlament – mind a két kamarával – formailag megmaradt, de gyakorlatilag nem működött. A pártokat feloszlatták az egy nyilaskeresztes párt kivételével, amely így a kormánypárt és a tömegpárt sajátos keverékévé vált.

A hagyományos államigazgatási szervek működtek, mert az idő rövidege miatt a nyilasok – minden törekvésük ellenére – nem tudtak új közigazgatási rendszert létrehozni. Az intézmények működtetése a párton keresztül történt oly módon, hogy a párt tagjait beépítették az egyes hivatalok vezetőségébe. Ez azért vált lehetővé, mert a Nyilaskeresztes Párt nagy apparátussal rendelkezett, és eltérően más pártoktól jól tagolt, országosan kiépített szervezetet mondhatott magáénak.

A párt feladata a hatóságok rendfenntartó munkájának támogatása, a termelőmunka folyamatosságának biztosítása és a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom vezére, valamint a magyar királyi minisztériumok által kiadott és kiadandó rendeletek végrehajtásának a gyakorlati életben való ellenőrzése – fogalmazták meg a nyilas vezetők egy 1944. október 18-án keletkezett dokumentumban.

A nyilas párt tagjai közül sokan hamarosan vezetői pozícióba kerültek. Az ország közigazgatását – a tervek szerint – úgy szervezték volna meg, hogy a megyerendszert a kormányiszékek rendszere váltotta volna fel, amelyek meghatározott számú falu, illetve községszékre tagolódott volna.

Az átalakítás a „nemzetvezetői csúcs” kiépítésével indult meg, amely a legfontosabb hivattalá vált a hungarista államban. A minisztériumok helyett 13 „nemzetpolitikai iroda” alakult, vezetőiket gyakorlatilag minisztereknek tekintették. Ezek az irodák felügyelték a „hungarizmus világszemléletének” az érvényre juttatását is az élet minden területén.

A hungarista állam fegyveres erejét a felfegyverzett párttagokból álló ún. „pártszolgálatosok” alkották. A hagyományos rendfenntartó szervezetek – rendőrség, csendőrség – szerepe háttérbe szorult. A nyilas párttagokat gyakorlatilag kivonták a polgári bíróságok hatálya alól.

A nyilas terror, amely elsősorban a zsidóság és az ellenállás tagjai, végső soron pedig az állam összes polgára ellen irányult, kiépítette önálló terror-szervezetét, az ún. Számonkérőszéket.

Folytatódott a zsidókérdés immár végleges megoldása is, majd 1945. február 20-án döntöttek a magyarországi cigány lakosság megsemmisítéséről is.

Szálasi eltorzult személyiségét jól jellemzi a kérdéssel kapcsolatos megnyilatkozása: „Véleményem szerint nincs erkölcsi jogosultsága senkinek a zsidó életet számon kérni, amikor milliószámra pusztította a gyermekeket és az asszonyokat az amerikai terror bombatámadásokkal. Szemet szemért, fogat fogért.”

Az ország katonai helyzete a Vörös Hadsereg előrenyomulásával egyre súlyosabbá vált. Ezért Szálasi döntött a Szent László- és a Hunyadi-hadosztályok felállításáról és harcba vetéséről. A Hunyadi-páncélgránátosok már német egyenruhában és fegyverekkel harcoltak! Az ország lakosságának a harcba állításához megszervezték a Totális Mozgósítás Minisztériumát.

Kérdések és feladatok:

1. Milyen nemzetközi összefüggései voltak Szálasi hatalomátvételének?
2. Mutassátok be a nyilas diktatúra időszakát Magyarországon!

A háború befejezése Magyarországon

A román kiugrást követően Hitler számára kulcskérdéssé vált Magyarország területe, ezért jelentős katonai erőket irányítottak a térségbe. Októberben Debrecennél a német csapatok ütközetet veszítettek, ezért az új védelmi állásokat a Duna vonalára alapozva építették ki, s ebben stratégiai szerepet szántak Budapestnek. A szovjet csapatok karácsonyra bekerítették a fővárost, amelyet Pfeffer von Wildenbruch SS-tábornok védett kb. 100 ezer német és magyar katonával.

Az ostrom a fővárost teljesen elpusztította. A németek felrobbantották a hidakat, a bombázások, az ágyúzás a lakóépületeket döntötte romba. A gyűrűbe fogott német alakulatok felmentése nem sikerült. Az egyre reménytelenebb katonai helyzetben lévő, a várból kitörő német és magyar csapatok többsége elesett vagy fogságba került.

A polgári lakosság szenvedéseit fokozta a nyilas terroruralom. A párt-szolgálatosok a bujkálókat, katonaszökevényeket, ellenállókat ekkor már bírói ítélet nélkül, a helyszínen lötték agyon.

Budapest februárban elesett. A német hadvezetés elképzelése, hogy „Bécset Budapesten kell megvédeni”, nem vált valóra. Ezért úgy döntöttek, hogy a birodalom határai előtt, a Dunántúlon tartóztatják fel a Vörös Hadseveget. A háború utolsó nagy német támadása a Balaton–Székesfehérvár közötti területen bontakozott ki, de ezt a 3. Ukrán Front csapatai visszaszorították. Az ellentámadás során a német csapatokat április első hetére kiszorították az országból.

A holokauszt

A zsidókérdés végső megoldásának megnevezésére a németek az Endlösung, az angolok a holocaust, a héber nyelv a soa kifejezést alkalmazza. A kifejezés értelmét a magyar „tűzáldozat” szóval lehet érzékeltetni. Az európai zsidóság tömeges megsemmisítéséről azóta folyik a vita szakmai körökben és azokon túl, amióta az események nyilvánosságra kerültek. A józan – és elfo-

gulatlan – értékelések nem tagadják a náci vezetés felelősségét ebben a kérdésben, mint ahogy azoknak a személyeknek sem, akik a pusztítás gyakorlati kivitelezésében részt vettek.

Németországban már az 1935-ben megjelent zsidótörvények kapcsán világossá vált, hogy a hitleri Németországban még másodrendű állampolgárként sem jut hely a zsidó (és más nem árja) állampolgároknak. Túl a németországi törvényeken és rendeleteken, a helyzetet súlyosbította, hogy a Németországból elmenekülő zsidóság helyzetének a rendezését a nagyhatalmak nem kívánták magukra vállalni. Lengyelország elfoglalását követően döntések születtek arról, hogy a zsidóságot különválasztják a nem zsidó népességtől, s a koncentráció helyére eredetileg a Lengyel Főkormányzóság területét jelölték ki. Ekkor még olyan, meglehetősen bizonytalan elképzelések is voltak a zsidóság sorsát illetően a német vezetők gondolkodásában, hogy az európai zsidóságot Madagaszkárra telepítenék.

1941-ben, különösen a Szovjetunió elleni támadást követően olyan különleges SS-egységeket hoztak létre, amelyeknek a feladata a már elfoglalt területek zsidóságának megsemmisítése volt. A szovjet területeken számos tömeges gyilkosságra került sor. A Kijev melletti Babij Jarban 33 ezer embert pusztítottak el.

Döntő fordulatot a „zsidókérdés” kezelésében az 1942. január 20-án megtartott wannee-i konferencia jelentett, mert itt a német felső vezetés elfogadta a zsidóság teljes megsemmisítésének a tervét, majd utasítást adott a program kidolgozásához. Ebben a tervben az első elem a megsemmisítendőek megjelölése volt („sárga csillag”), a második az egzisztenciális kisemlizés (ingó és ingatlan vagyon elkobzása, a munka feltételeinek a megvonása stb.) s végül a fizikai megsemmisítés. A birodalom területén 1942-től sorra építették az ún. megsemmisítő táborokat (Treblinka, Majdanek, Auschwitz).

A táborokban a legyengült, ellenállásra képtelen embereket egyre kifinomultabb technológiákat alkalmazva gyilkolták meg. Sok esetben megengedhetetlen módszereket alkalmazva orvosi és más jellegű kísérleteket végeztek élő embereken, akiknek egy része ezekben elpusztult, más részük pedig életük végéig rokkanttá vált.

Az európai zsidóság vérvettségét közel 6 millió áldozatra becsülik. A zsidó áldozatok mellett az elfoglalt területek cigány lakosságát is a táborokba hurcolták és elpusztították. Hasonló sors várt azokra, akikre rábizonyították a homoszexualitást. (Őket a táborokban rózsaszín háromszöggel jelölték meg.)

Befejezés

A vizsgára történő felkészülést segíti az, ha gyakorlatot szerzünk abban, hogy milyen vázlatot készítsünk a szóbeli feleletünk támogatására. Ahhoz, hogy ez a munkánk eredményes legyen, nélkülözhetetlen azoknak a tételvázlatoknak a pontos ismerete, amelyeket korábban kellett elkészítenünk.

Nézzünk egy példát!

A kihúzott tétel címe: *Magyarország a II. világháborúban*
(Felkészülési idő: 15-20 perc)

- a) A Teleki-kormány külpolitikája, 1938/39
- b) Magyarország a furcsa háború idején
- c) A Teleki által képviselt politika csődje – Teleki halála
- d) Belépés a háborúba – A Bárdossy-kormány
- e) Hadműveletek
- f) Fordulat a háború menetében – A Kállay-kormány
- g) Magyarország megszállása és a nyilas puccs
- h) A háború vége – hadműveletek Magyarország területén

Irodalomjegyzék:

Bevezetés a történelem segédtudományaiba.

Szerk.: Kállay István. Bp., 1988.

München, 1938. Diplomáciai és politikai dokumentumok. Bp., 1988.

Világtörténet évszámokban 1789–1945.

Összeállította: Ormos Mária. Bp., 1982.

Graham Clark: A világ őstörténete. Bp., 1975.

Ascher Cohen: Soa (1933–1945.) Bp., 1994.

Gosztonyi Péter: A magyar honvédség a második világháborúban. Bp., 1992.

Leroi-Gourhan, A.: Az őstörténet kultúrszai. Bp., 1985.

Oskar Halecki: Európa millenniuma. Századvég – 2000, Bp., 1993.

R. E. Leakey – R. Lewin: Fajunk eredete. Bp., 1986.

Ránki György: A második világháború története. Bp., 1972.

Ránki György: Gazdaság és külpolitika. Bp., 1981.

Colin Renfrew: A civilizáció előtt. Bp., 1995.

Sipos Péter: Adattár a II. világháború történetéhez. Bp., 1994.

Szakály Sándor: A magyar katonai elit 1938–1945. Bp., 1987.

Szücs Jenő: Vázlat Európa három történeti régiójáról. Bp., 1983.

I. Weachter: Az ember őstörténete. Bp., é. n.

Bethlen István emlékirata 1944. Bp., 1998.

Churchill: A második világháború I–II. Bp., 1989.

Ciano Naplója 1939–1943. Bp., é. n.

Goebbels: Napló. Bp., 1994.

Kállay Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942–1944. Bp., 1991.

Kovács Imre: Magyarország megszállása. Bp., 1990.

Nagyabacsoni Nagy Vilmos: Végzetes esztendő. Bp., 1986.

Walter Schellenberg emlékiratai. Bp., 1989.

Mayer József

Otthoni tanulást támogató stratégiák

Történelem

Bevezetés

Az érettségire történő felkészülés fontos szakaszát képezi az az időszak, amikor a tanulás önállóan, a mentor nélkül történik. Általában keveset tudunk arról, hogyan zajlik (szerveződik) a tanulók otthoni tanulása (felkészülése). A mentori foglalkozások során több figyelmet kell fordítanunk arra, hogy hatékonyan tudjuk befolyásolni ezt az intervallumot. E rövid fejezet célja az, hogy olyan – egyelőre papíralapú – eszközt adjon a mentorok kezébe, amelynek a segítségével ötleteket kaphatnak ahhoz, hogyan befolyásolják tanítványaik önállóan végzett tanulási tevékenységét. Reményeink szerint a mentori foglalkozások és az azon kívüli tanulással összefüggő tanulási események összekapcsolása (összehangolása) javíthatja a felkészülés minőségét, eredményességét. E szövegrész műfaját nehéz meghatározni. Úgy véljük, hogy a napi szakmai/mentori tevékenységet támogató „ötlettárról” van szó, amelyet a mentorok elővehetnek kedvük szerint, és ötleteket meríthetnek belőle annak érdekében, hogy tanítási tevékenységük színesebb, ötletesebb legyen. Használata éppen ezért ropant egyszerű. Míg az egyes fejezetek elolvasása a konkrét tananyaggal kapcsolatban hozza helyzetbe a pedagógust, addig a feladatlapok elindítják a gondolkodást. *Reméljük, hogy az átmeneti időszakban kiadványunk részben áthidalja azokat a nehézségeket, amelyek az alapvető problémából, ti. az otthoni tanulás és a mentori foglalkozások közötti kapcsolat problémáiból adódnak.*

Hogyan kezdjük hozzá?

Elsőként nézzünk meg egy sémát, amely segítséget kínál ahhoz, hogy a jelenleginél nagyobb befolyásunk lehessen a tanítványunk otthoni tanulásának támogatásában.

Az otthoni tanulást – csekély kivételtől eltekintve – a tankönyvek olvasása/tanulása jelenti. Ehhez elvben mindenkinek van valamilyen stratégiája, ám hogy ezek mennyire hatékonyak, az csak a vizsgán derül ki.

Érdemes abból kiindulni, hogy tanulóink ugyan részt vesznek a mentori foglalkozásokon, ám a csekély számú – heti két – óra nem teszi lehetővé azt, hogy a tananyag minden elemét szisztematikusan „átvegyük” velük, úgy, ahogy ezt esetleg a nappali tagozatokon megszokták. Számunkra az lehet a cél, hogy azokról a dolgokról beszéljünk elsősorban, amelyek tanulóink számára nem egyértelműek, vagy bármilyen más ok miatt magyarázatra szorulnak.

Ehhez nélkülözhetetlen annak a felmérése, hogy milyen „tudást” hoznak magukkal a konzultációra. A felméréshez érdemes az alábbi „önfelmérő” lapot alkalmazni!

Önfelmérő lap Mit várok a konzultációtól?

*1. A konzultációt megelőzően mennyit foglalkoztam a tantárggyal?
Jelölje azokat a válaszlehetőségeket, amelyekről úgy gondolja, hogy Önre is vonatkozhatnak!*

- Még nem vettem elő a tankönyvet
- Elővettem, olvastam, de a tananyagról még nem tudok szinte semmit
- Egy részét már megtanultam, de még komoly hiányosságaim vannak
- Sokat foglalkoztam a tananyaggal, sokat tanultam, azt hiszem, hogy felkészülten érkeztem a konzultációra

2. Az eddig megtanult anyagban

- Nem voltak olyan részek, amelyek problémát okoztak
- Komoly nehézségeim vannak a tananyaggal
- Volt néhány problematikus elem az anyagban, de ezeket a konzultáción tisztázni tudom

2/a. Milyen segédleteket használtam a felkészüléshez?

- Tankönyv
- Térkép

- Az előző konzultációkon kapott vázlatok
- Saját magam által készített vázlatok
- Egyéb: pl. a témára vonatkozó ismeretterjesztő film vagy újságcikk

3. Az anyag problematikus részeivel kapcsolatosan az alábbi kérdéseket fogom feltenni:

a) .....

b) .....

c) .....

4. Tisztázták-e a konzultáción azok a nehézségek, amelyek akadályozzák számomra a tananyag jobb megértését?

- Igen
- Nem
- Részben

5. Melyek azok a pontok a tananyagban, amelyek továbbra is nehézséget okoznak? (Ezek összegyűjtése a következő konzultációk szempontjából, valamint a vizsgákra történő felkészülés szempontjából kulcskérdés.)

a) .....

b) .....

c) .....

A tanulók „önfelmérésének” kettős célja van:

- a) egyrészt világossá teszi számukra azt, hogy valójában hol is tartanak a felkészülésben,
- b) másrészt pedig, ha a kérdőívet kitöltötték, akkor olyan információ birtokába juttatják (4. és 5. pont!) mentorukat, amely rendkívül hatékonyra („célirányossá”) teheti a konzultációt.

Technikailag érdemes ezt úgy végezni, hogy a kérdések már a konzultációt megelőzően rendelkezésünkre álljanak. Így már előre tudunk készülni az

egyres témákra, s nem kerülünk abba a helyzetbe, hogy a rendelkezésre álló szűk időben olyan dolgokról beszélünk, amelyeknek a felkészülés sikeressége szempontjából nincs akkora jelentőségük.

I. konzultáció

Az érettségire történő felkészülés során az első konzultációnak a további munka szempontjából nagy jelentősége van. Számos kérdés eldőlhet itt, például az, hogy milyen lesz a mentor és tanítványa kapcsolata a későbbiekben, hogyan alakul(hat) a hallgatók motivációi a tantárggyal kapcsolatosan!

Felnőttekről lévén szó, fontos, hogy világos okát és célrendszerét adjuk annak a tevékenységnek, amivel a továbbiakban a tantárgy keretei között foglalkozniuk kell. Nem lenne szerencsés az, ha érveink kizárólag a körülmozognának, hogy a tantárgy érettségi tantárgy, e nélkül nem lehet hozzájutni az érettségi bizonyítványhoz.

Fontos, hogy támaszkodjunk a tanulók előzetes tudására, amellyel mindenki rendelkezik, hiszen éveken keresztül foglalkoztunk a történelemmel. Az ismeretek egy része azonban elhalványult, ismét meg kell őket erősíteni, bizonyos feladattípusokat újra kell gyakorolni. Érdemes számba venni tanítványaink időközben „informálisan” szerzett tudását „a történelemtől”. Ilyennel bizonyosan rendelkeznek, legfeljebb nehezen azonosítható az iskolában elvárható tudással. Többnyire konkrétumok nélküli és a kollektív emlékezetből „derivált” tudással fogunk szembesülni, amely számos tévedést, téveszmét tartalmaz a történelmi eseményekkel kapcsolatosan. Ezeket korrigálnunk kell.

A források fontossága

A középszintű érettségi feladatai között számos olyan található, ahol a vizsgázónak egy-egy történelmi forrás értelmezésével kell megbirkóznia. Érdemes erre külön is felhívni tanítványaink figyelmét. A cél az, hogy megfelelő eszközt adjunk a „kezükhöz” a történelmi források kezeléshez.

A mentori óra megtervezését és felépítését segíti a következő *keretes szöveg*. Bár csekély idő áll a rendelkezésünkre, törekedjünk arra, hogy mondanánk ne csak „szóban” közvetítsük a hallgatóknak, hanem adjunk számukra egyéb, a megértést és rögzítést biztosító lehetőséget is. Így például

készítsünk vázlatot a táblára (vagy előre kinyomtatva papírra), ez lesz az első olyan eszköz, amely az otthoni munkát segíti majd. Ennek a vázlatnak a felépítése tükrözze azt a gondolatmenetet, amelyet az órán alkalmaztunk!

Mielőtt elkezdenénk a konkrét tananyag ismertetését, amelyek a történelem (a történelmi események, folyamatok) megismerésére irányulnak, feltelesszük azt a kérdést, hogy miért érdemes ezzel a tudománnyal – amelyet egy középiskolai tantárgy keretei közé szorítottak – foglalkozni.

A ma embere számára a hagyományos értékek tartalma jelentős mértékben módosult vagy akár teljes mértékben átalakult. Úgy tűnik, hogy egyrészt felértékelődtek azok a tevékenységformák, amelyek úgymond közvetlen hasznot nyújtanak. Anyagi gyarapodást eredményeznek, vagy egyéb, kézzel fogható érték megjelenéséhez vezetnek. Másrészt a korábbiakhoz képest megváltozott az élet tempója, „felgyorsult az idő”, s látszólag érvényüket és értelmüket veszítették olyan cselekvések, amelyek „rabolják az időt” a hasznot hozó munkálkodástól. Így csökken (és fogy el) az az idő, amit olvasásra fordítunk, alig szánunk időt a múzeumok és könyvtárak látogatására, tehát azokra a dolgokra, amelyek közelebb vihetnek minket a múlt megismeréséhez. Ha ezt a gondolatsort folytatjuk, akkor nehéz válaszolni arra, hogy miért is kell nekünk történelmet tanulni.

Nyilván lesznek olyanok, akik azt gondolják, hogy miért kell erről ennyit beszélni. Azért kell tanulni, mert aki nem tanulja meg a tananyagot, az rossz osztályzatot kap, esetleg megbukik a vizsgán.

Ahhoz, hogy eljuthassunk az érettségi vizsgához, a történelmet is *meg kell tanulni!* Mindez természetesen így is igaz. Történelmet ebben az esetben és az adott – iskolai – keretek között azért (is) tanulunk, hogy eredményesen fejezhessük be tanulmányainkat. Van azonban egy másik megközelítés is, amely értelmes dologgá teheti azt a tevékenységünket, amely régmúlt korok tanulmányozására késztet(het) bennünket. A múlt mélyebb és alaposabb ismerete hozzájárulhat a jelen jobb és teljesebb megismeréséhez. Ez az a szempont, amelyről senki sem mondhat le. Cselekedeteinkbe, döntéseinkbe beépülnek mindazok az ismeretek, tapasztalatok, amelyeket a múlt megismerése kapcsán szereztünk meg.

„A történelem – az idők tanúja, az erény fénye, az emlékezet élete, az élet tanítómestere, a korok hírnöke – mi másnak a hangjával lenne rábizható a halhatatlanságra, ha nem az ékesszólásával” – fogalmazta meg álláspontját Cicero e kérdésről.

Hérodotosz, akit a történetírás atyjának szoktak nevezni, a görög–perzsa háborúkról írt munkáját ezekkel a szavakkal kezdte:

„A halikarnasszoszi Hérodotosz a következőkben foglalja össze történeti kutatásai eredményeit, hogy az emberek között megessett dolgok az idők folyamán feledésbe ne merüljenek, s ne vesszen el nyomtalanul azoknak a nagy és csodálatra méltó cselekedeteknek az emléke, amelyeket részben a hellének, részben a barbárok vittek véghez, sem az, hogy milyen okok készítettek őket a háborúra egymás ellen.”

Befejezésül Johan Huizinga holland történész megállapítását idézzük fel a történelemmel kapcsolatban:

„Mindig a világ megértéséről van szó, valaminek a megtudásáról, ami tágabb magánál a tények ismereténél... A történelem maga és a történelmi tudat a kultúra szerves részeivé válnak.”

Itt a „hozott ismeretről” nem a hagyományos „felmérések” formájában kell tájékozódunk. A cél inkább, mint erre már utaltunk, a kedvcsinálás a tantárgy tanulásához, az érettségire történő felkészüléshez. A három idézet alkalmas arra, hogy ezekről „vitát nyissunk” tanítványokkal.

I. feladatlap

Az első (A) feladatlap felhasználását a mentori órán kell elvégezni. A cél kettős: egyrészt a vita során elhangzottak megerősítését szolgálja, másrészt, és mi ezt tartjuk fontosabbnak, már itt, a közös munkavégzés során előkészíthetjük a házi feladatot. Ügyelnünk kell rá, hogy a tanítványunk használja a feladatlapot, töltsse ki azt. A feladatok, mint látjuk, azokra a szövegekre vonatkoznak, amelyet ő a vita során már megismert.

A) Az órán elvégezhető feladatok

a) Mi a célja a történelem tanulmányozásának az idézett szerzők szerint?

.....
.....

b) Találtak-e a három idézetben hasonló gondolatokat?

.....

.....

c) Miben látják az egyes vélemények (nézőpontok) között a legnagyobb különbséget?

.....

.....

A feladat befejező mozzanataként most már közösen rögzítsük az idézett szerzők álláspontjai közötti hasonlóságokat és különbségeket!

Hasonlóságok	Különbségek

A házi feladat kijelölésére és értelmezésére ezt követően már nem kell sok időt szánnunk.

B) Otthoni tanulást irányító feladatlap

Az otthoni munka célja az, hogy olyan feladatot készítsen el tanítványunk, amely csak részben kapcsolódik a tankönyvhöz. Önálló „kutatást” kell végeznie azokról a kérdésekről, amelyeket korábban megvitattunk. Ez a feladat arra is felkészíti őt, hogy az érettségien találkozhat olyan helyzetekkel is, amikor nem konkrét ismereteket kérnek tőle, hanem a megszerzett ismeretek használatát.

Otthoni feladat:

1. Készítsen egy rövid szöveges összeállítást arról, hogy szülei, barátai, munkatársai stb. számára mit jelent a történelem fogalma. A legegyszerűbb módszer az, ha megkérdezi őket és válaszaikat lejegyzí!

Személy	Válasz

2. Ha elkészült a feladattal, a válaszokat vesse össze a mentori foglalkozáson készített (tapasztalt) anyaggal! Hol talál olyan pontokat, ahol erőteljes „nézetazonosság” volt tapasztalható?

a) .....

b) .....

II. konzultáció

A második konzultáció első perceit szánjuk a házi feladat „ellenőrzésére”. Ez nem formális „elkészítette – nem készítette el” szisztémát jelent, hanem azt, hogy egy újabb feladatot adunk, amellyel újra felelevenítjük az elmúlt órán tanultakat. Nézzünk néhány példát!

1. Készítsünk egy rögtönzött statisztikát arról, hogy kik voltak a megkérdezettek (életkor, iskolai végzettség, foglalkozás stb.). Nézzük meg például azt, hogy milyen különbség – hasonlóság van az egyes álláspontok között a megadott szempontok figyelembevételével!

2. Vessük össze azt, hogy a feladat megoldásakor milyen egyéb kérdéseket tett fel tanítványunk a megkérdezetteknek! Gyűjtsünk ezekből néhányat, és rögzíttessük őket!

.....

.....

.....

Ezt követően láthatunk hozzá ahhoz, hogy megszerezzük a történelem forrásaival kapcsolatos eddig megszerzett (és most megerősített) ismereteinket. Ez a modellálás azt célozza, hogy tanítványunk a „kilencedikes” történelemkönyvet vegye kézbe, azokkal a problémákkal foglalkozzon, amelyeket a legrégebben ismert és tanult meg! A történelemről való tudást többnyire iskolához és az iskolákban használatos könyvekhez kötjük. Úgy gondoljuk, hogy ezek a kötetek rejtik magukba mindazokat az ismereteket, amelyekről nekünk tudnunk kell. A történelemről, a történelmi tudásról ezért többnyire nincsenek jó emlékeik hallgatóinknak. Évszámok sokaságának memorizálása és felmondása, nehezen és sokszor csak a „sorszámok” alapján megjegyezhető uralkodók körvonalai, valljuk be, sokszor vették el kedvüket attól, hogy érdeklődéssel közelítsék meg ezt a területet, ezt a tantárgyat. Mindennek ellenére többségük éppen érdekessége miatt szereti ezt a tantárgyat. Ezt mindenképpen ki kell használnunk. Pedig ha jól utánagondolunk, már akkor is sokat tudtak a történelemről, mielőtt beléptek volna az iskolába. Erről az előző óra feladatai és a megoldások meggyőzhettek minket. A második konzultáción arra keresünk választ, hogy milyen lehetőségeink vannak/lehetnek a történelem alaposabb megismerésére. A hallgatók többsége úgy véli, hogy ehhez könyveket kell olvasni, de nyilván lesz közöttük olyan is, aki majd a régészekre hivatkozik. Kevesen lesznek olyanok, akik tudják, hogy szüleik, nagyszüleik, idősebb ismerőseik élő történelemkönyvek. Nézzük először az ebben rejlő lehetőségeket!

A forrásokról

Irányítsuk hallgatóink figyelmét arra, hogy szüleik, rokonaik és ismerőseik mesélhetnek a régebbi időkről. Itt a történelem a szóbeliség szintjén jelenik meg számukra. A szóbeli forrásokkal persze lehetnek gondok: az eseménye-

ket mindenki *másképpen látta, másképpen élte meg*, ezért természetes, hogy *másképpen meséli el*. Noha nehéz az egymásnak sokszor ellentmondó történetek között kibogozni az igazságot, az így nyert információk mégis értékesek. Meg kell arról győződni – ha erre van lehetőség –, hogy milyen tények állnak az egyes állítások mögött! Ezt a problémát hívja a történettudomány *forráskritikának*. Napjainkban a szóbeliségre (is) épülő történelmi tudás (idegen kifejezéssel *oral history*) jelentősen felértékelődött. A család története például beleágyazódik a kort meghatározó történelmi eseményekbe.

Nézzünk erre példát! Az 1956-os év eseményei és azok értékelése például mindig vitát vált ki akár családon belül is, attól függően, hogy az egyes személyek a „barrikád melyik oldalán álltak”.

Erre adhatunk otthoni feladatot. Néhány hallgató 1956-tal kapcsolatos „tudásokról” és véleményekről készíthet összeállítást a család tagjainak bevonásával. Érdemes az adatokat szembesíteni egymással.

Mindenképpen ügyeljünk arra, hogy a család mikrotörténelme és az adott makroszintű történelmi esemény nem biztos, hogy harmonizál egymással! Az eltéréseket, a különböző nézőpontokat nem könnyű elfogadtatni a vita résztvevőivel.

Néhány javaslat:

- a) Érdemes abból kiindulni, hogy a kérdésben megnyilvánuló családtagoknak milyen szerepe volt/vagy nem volt az 56-os események helyi vonatkozásaiban.
- b) Érdemes felidézni a családi „legendáriumot” ebből a szempontból! Ha van a megbeszélésnek hozadéka, rögzítsük!

A család történelméről másképpen is szerezhetünk információt. Minden tárgy, amely a család birtokában van, a család történetének egy szeletét jelenti. A történészek, minél régebbi korszakokról van szó, egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítanak *a tárgyi emlékeknek*. A ház, amelyben lakunk, a bútorok, amelyeket használunk, a család történetéhez kapcsolódnak, és sok információt tartalmazhatnak. Ugyanez vonatkozik a személyes tárgyakra is.

A források harmadik csoportját a fennmaradt levelek, naplók, háztartási könyvek, naptárak és más különféle típusú feljegyzések képezik. Ezeket szokták a történészek *írott forrásoknak* nevezni.

A konzultáción a hangsúlyokat helyezzük a fogalmakra! A magyarázatot példákkal illusztráljuk, majd ezt követően próbáljuk alkalmaz(tat)ni a tanultakat!

Válasszunk a közelmúltból egy lehetőleg mindenki által jól ismert „nagypolitikai”, országos jelentőségű eseményt. Mondjuk el a kiválasztott ese-

mény rövid történetét. Az egyes „olvasatokat” vessük össze, és mutassunk rá az egyes történetekben megmutatkozó azonosságokra és különbségekre!

A) A konzultáción elvégezhető feladatok

Az alábbi fogalmakat használtuk a tanórán. Mielőtt továbblépünk, rögzítsük a jelentésüket!

Megfogalmazhatjuk a feladatot kérdésként is: *Mit jelentenek a felsorolt kifejezések?*

Forráskritika .....

Mikrotörténelem .....

Oral history .....

Tárgyi emlékek .....

Írott források .....

Láttuk tehát, hogy családunk története, sőt saját „történetünk”, történelmünk is képezheti történelmi tanulmányozás tárgyát. Ehhez azonban nélkülözhetetlen családunk történetének, történelmének az ismerete.

A család történetének feltárásához elengedhetetlen a családfa ismerete és lehető legpontosabb ábrázolása. Valószínűleg az időben hozzánk közelebb eső személyekről több, sokrétűbb ismeretekkel fogunk rendelkezni. Melyek lehetnek a legszükségesebb adatok?

- Születési és (esetleg) halálozási időpont
- Iskolai végzettség, foglalkozás
- Lakóhely

A feladat az, hogy készítsessük el tanítványunkkal családfáját. Ehhez a szükséges alapismereteket rendelkezésükre bocsátjuk. A pontos megértéshez mutassuk be az Árpád-ház családfájának egy részét, és az ábrán ismertessük a családfakészítéshez nélkülözhetetlen grafikai tudnivalókat. Viszonylag könnyen tudjuk ellenőrizni azt, hogy megértették-e magyarázatunkat. Adnunk kell néhány ellenőrző feladatot! A példánál maradva:

a) Milyen rokonsági kapcsolatban állt egymással István és Koppány?

b) Ki volt Imre herceg nagyapja?

A válaszokat ne „fejből” mondja el, hanem az ábrán, a rendelkezésükre álló jelek és segédletek alapján!

Ez a feladat alkalmas lehetett arra, hogy előkészítse a házi feladatot. Ott a tanítványunknak nem kell mást tenni, mint a tanultakat alkalmazni!

B) Otthoni tanulást irányító feladatlap

A házi feladat első fele arra keresi a választ, hogy tanítványunk megértette-e, elsajátította-e a konzultáción tanultakat.

Most az lesz a feladata, hogy készítse el a család (rokonság) kapcsolatrendszerének a felvázolását (ábra – családfarajz)!)

I. Szint: 1 fő

II. Szint: szüleim 2 fő

III. Szint: nagyszüleim 4 fő

IV. Szint: dédszülők: 8 fő

V. Szint: ükszülők 16 fő

A feladat második részében összekapcsolatjuk a mikro- és makroszintű eseményeket. Családunk tagjai ugyanis részesei voltak annak a történelemnek, amelyről a következő években tanulni fogunk.

1. Keressen az elmúlt század magyar történelméből olyan eseményeket, amelyek szülei, illetve nagyszülei fiatalkorára estek!

Személyek	Melyik évre esett a 20. születésnapja?	Mi történt az adott évben Magyarországon?
Apa		
Anya		
1. nagyszülő		
2. nagyszülő		

3. nagyszülő		
4. nagyszülő		

A következő feladat a családban fellelhető tárgyi emlékek számbavételére irányul.

2. Gyűjtsön írott forrásokat, amelyek adalékok lehetnek a család történetéhez!

Ez a témakör lehetőséget teremt a projektmódszer alkalmazására! Nézzünk egy lehetséges megoldást!

Tanítványunk történelmi ismereteit másképpen is gyarapíthatjuk. A településnek, ahol él, szintén van története. Ennek a megismerése és feldolgozása nagyon fontos, hiszen e részismeretek összessége alkotja végül is egy országnak, egy nemzetnek, egy társadalomnak a történetét.

A feladat elkészítése, amelyet kijelölünk, több időt vesz igénybe, mint egy tanóra, illetve mint egy „egyszerű felkészülés” a következő foglalkozásra. Nehezíti a helyzetet, hogy nem egyszemélyes feladatról van szó. Ezért a téma/témák megjelölése után érdemes az alábbiakat végiggondolni. (Ezért ezt a megoldást ott érdemes végiggondolni, ahol legalább két „mentorált” tanítvány van jelen.)

- a) A projekt elkészítése.
- b) Készíttessünk projekttervet! Ez tartalmazza az időtényezőt és a személyi feltételeket („ki, mit, mikor csinál”). Ha szükséges, vegyünk részt ebben a folyamatban is. Az elkészült produktumot értékeljük, és ha szükséges, hajtsunk végre korrekciókat!
- c) Az elkészült produktumok bemutatásra szánjunk elegendő időt! A projektdokumentációt tegyük elérhetővé minden csoport számára!

Lehetséges témajavaslatok:

1. Nézzenek utána, hogy melyek az adott településre vonatkozó legrégebbi ismeretek! Számoljanak be ezekről, akár tárgyi, akár írásos jellegű emlékről van szó!

2. Magának a nyelvnek a története is számos adalékot nyújthat a múlt megismeréséhez, de a dolgok, személyek meg- és elnevezése is forrásul kínálkozhat. Nézzünk erre néhány példát!
  - A magyar nyelv szókészletében számos más nyelvből átvett kifejezés található. Ezeknek a tényeknek önmagukban is korjelző értékük lehet. A magyar államalapítás körüli időkben számos latin kifejezés került nyelvünkbe, összefüggésben többek között a kereszténység elterjesztésével és az egyház megszervezésével. Ilyen, ma is használatos kifejezések például az *alamizna*, *ceremónia*, *csuklya*, *mártír*, *próféta*, de idesorolhatók a hónapok nevei is: *március*, *április* stb.
  - A megyék neveiben, a településnevekben, a hegyek, vizek, utak és dűlők elnevezéseiben szintén a történelmet „érhetjük tetten”. Számos magyar település nevében ott találhatjuk a honfoglaló törzsek elnevezését, ami többnyire a törzsi szálláshelyek létrejöttére utalhat (*Káposztásmegyer*, *Békásmegyér*, *Salgótarján*, *Budakeszi*, *Kápolnásnyék* stb.).
3. A középiskolának is van története, ahová vizsgázni járnak tanítványaink. Derítsék fel, hogy milyen forrásokra lenne szükségük ahhoz, hogy megismerhessék történetét!

A technika fejlődése, a korszerű ismerethordozók a történelem megismerésében olyan eszközökhöz segítenek bennünket, amelyekkel a régebbi korok nem rendelkeztek. Gondoljunk arra, hogy a televízióban, filmhíradókban módunk van arra, hogy olyan archív felvételeket tekintsünk meg (akár többször is), amelyek szinte „testközelbe” hozzák a történelmet. Ugyanez vonatkozik az egyéb, korszerű ismerethordozókra (CD, kazetták stb.). Az internet megjelenése a történelem tanulmányozása szempontjából számos, még kiaknázatlan lehetőséget rejt magában mind a jelen, mind pedig a jövő szempontjából. Ezeknek a használatára bátorítsuk tanítványainkat!

E fejezetben azt láttattuk tanítványunkkal, tanítványainkkal, hogy a történelem tanulmányozásának nélkülözhetetlen feltétele (és eszköze) a *forrás*. Forrássá a történelem szempontjából bármi válhat, ami hozzásegíthet bennünket a múlt eseményeinek a megismeréséhez.

Érdeemes tudatosítani, hogy a helyi történelemre vonatkozó ismeretek feldolgozása a *helytörténetírás*, a *helytörténész* feladata. Ha a településen van rá lehetőség, érdemes akár egy konzultációt a helytörténeti gyűjtemény vagy múzeum meglátogatására szánni és a program kialakításához a helytörténész segítségét kérni.

III. konzultáció

A forrásokot könyvtárak, levéltárak és múzeumok gyűjtik. A gyűjtemény létrehozását kettős szándék vezeti:

- a) lehetőséget kívánnak biztosítani a kutatók számára a feldolgozáshoz,
  - b) másrészt pedig meg kívánják teremteni annak a feltételeit, hogy az összegyűjtött értékek a nagyközönség számára is bemutathatóvá váljanak.
- A gyűjtemények kulturális örökségünk legfontosabb részét képezik!

E rövid bevezetőt követően számba vehetjük azokat a tárgyi emlékeket, amelyeket tanítványunk otthonról hozott magával. Egy-egy érdekesebb tárgy esetében érdemes a hozzákapcsolódó történetet is meghallgatni, ami lehetőséget kínál ahhoz, hogy tanulmányozhassuk adott esetben magának a tárgynak a történetét is!

A harmadik konzultáció a történelmi események értelmezését segítő tudományokról szól.

A tárgyi emlékeket többnyire a *régészet (archeológia)* hozza a felszínre. A múlt emlékeinek a jelentős része a föld alatt helyezkedik el. Feltárásuk, feldolgozásuk, értékelésük igen nagy szakértelmet követel. A régész munkájának két kulcsfontosságú eleme van:

- a) A lelet megtalálása, amely sok esetben nem csekély szerencsén múlik. A régészek terepmunkáját ma már gyakran légi felmérések egészítik ki. (Például az infravörös film használata jó lehetőséget kínál a terepen mutatkozó különbségek kiemeléséhez. Sok mindentől függ, hogy egy lelet megmarad vagy éppen elpusztul. A szárazság, a fagy kivételesen kedvező körülményeket biztosít a fennmaradásra, ugyancsak jó esélyt kínál pl. egy vulkáni kitörés is. (Gondoljunk a méltán híres pompeji leletekre!) Speciális tudást kíván az ún. víz alatti ásatás. Ebben az esetben hajóroncsokat, elsüllyedt városokat tárnak fel a régészek. Eszközeik hasonlóak azokhoz, amelyeket „szárazföldi” kollégáik használnak. Az ásók mélyebbek és zártak, a víz maga is hasznosíthatóvá válik mint magasnyomású tisztító stb.
- b) A megtalált lelet kormeghatározása. A keltező eljárások arra irányulnak, hogy a különböző tárgyak egymáshoz viszonyított, tehát relatív időrendje megállapítható legyen. Ebben a tekintetben fontos volt a kő-, bronz- és vaseszközök egymást váltó, ún. *háromperiódusos rendszernek* a kidolgozása. Ez a korszakbeosztás mind a mai napig fontos részét képezi a régészetnek. Az ásatásoknál szintén fontos időmeghatározó szerepe van az egymást borító talajrétegeknek is.

A fa évgyűrűin alapuló keltezés az élő fában keletkező évgyűrűk vastagságának változásai alapján teszi lehetővé a keltezést. Az egyik legismertebb eljárás az ún. radiokarbon-datálás, amelynek az az alapja, hogy a karbon-14 szénizotóp valamennyi élő szervezetben megtalálható, ám annak pusztulásakor bomlani kezd, és 5730 évenként feleződik. A megmaradt karbon-14 mennyiségének megmérése utal a pusztulás után eltelt időre.

Itt érdemes „terepszemlét” tartani arról, hogy jelenleg hol folynak számottevő eredményeket hozó régészeti kutatások Magyarországon.

1. Adjuk feladatul, hogy az e-alapú és hagyományos sajtóban az utóbbi hónapokban milyen régészeti tárgyú információk jelentek meg. Készítsen erről egy személy vagy csoport beszámolót a többiek részére!
2. A régészeti leletek és az ezt követő kutatások sokszor kalandregénybe illően zajlanak. A föld alatt rejtőző, történelmi értéket képező tárgyakat a múzeumoknak kell beszolgáltatni! Ennek elmulasztása bűncselekménynek minősül! Az illegális műkincs-kereskedelem ösidők óta virágzó „iparága” a bűnözésnek. Sok esetben, hogy a feltárt lelőhelyek kifosztását a régészek megakadályozzák, inkább visszatemetik a kutatóárkokat.

A sírok feltárása a tárgyi emlékek mellett embermaradványokat is tartalmazhat, amelyeket az *antropológusok*, az embertan szakértői vizsgálnak. A csontvázak, csontmaradványok utalhatnak a táplálkozási szokásokra és a betegségekre. Kutatók például az egyik egyiptomi csontvázon a fogkopás nyomait figyelték meg, amely a korpakenyérrel való táplálkozás következménye. Egy szerzetesközösség csontmaradványaival foglalkozók megállapították, hogy legtöbbjük súlyos ízületi gyulladással bajlódott, s ez sokuknál a csont tömörüléséhez és ízületi merevséghez vezetett. Végző soron a szerzetesek felének volt valamilyen csonttörése.

A sírokban (vagy másutt) megtalált használati és értéktárgyak azért fontosak, mert a mindennapi élettel kapcsolatos szokások mellett utalhatnak a közösség szellemi életére, kultuszaira, vallására. Mindezekkel többek között a *numizmatika* (éremtan), a (tárgyi) néprajz és a folklór foglalkozik.

A/1. A konzultáción elvégezhető feladatok

1. Néhány nehezebb kifejezés magyarátatát ezúttal is rögzítsük!

Numizmatika .....

Archeológia .....

Antropológia.....

Radiokarbon-datálás.....

2. A régészek munkájáról egyszerű módon alkothatunk fogalmat tanítványunk számára. Először elmondjuk, hogy ecsettel, apró kaparókkal stb. aprólékosan, óvatos mozdulatokkal kell a földdel betemetett tárgyakat napvilágra hozniuk a kutatóknak oly módon, hogy elkerüljék a tárgy megsértésének a veszélyét, majd ezt követően az ún. Babilon játékot játszadjuk velük pihenésképpen, és ezen keresztül azonnal érzékelní fogják e munka nehézségét.

A téma második részét az idő és a hely szerepének tisztázására fordíthatjuk a történelem eseményeivel kapcsolatosan.

A történelmi események kapcsán fontos probléma az idő meghatározása. Az idő mérésével, az időszámítással a kronológia (kronosz = idő, görög szó) tudománya foglalkozik. Ahhoz, hogy az időt mérni lehessen, szükséges egy kezdőpont kijelölése. Az egyes népek „időszámításának” kezdete mindig egy jelentős eseményhez kötődik. A görögök például az első olimpia idejét (i. e. 776), a rómaiak a Város alapítását (i. e. 753) tekintették kiindulópontnak.

A keresztény, tehát az általunk használt időszámítás kezdete Krisztus születéséhez kapcsolódik. Az időpont meghatározása Dionysios Exiguus római apát nevéhez fűződik. Könyvünk tehát a Krisztus születését követő (Kr. u.) 2008. évben jelent meg. Azokat az eseményeket, amelyek Krisztus születése előtt történtek, így jelöljük: Kr. e.

Az időmérés mértékegysége nálunk az az év, tehát az az idő, amíg a Föld megkerüli a Napot (365 nap). Az év kezdete január 1-je, bár tudnunk kell, hogy a korábbi századokban más napokkal kezdték el az év mérését (Bizáncban pl. szeptember 1., Velencében pedig március 1. volt ez a nap).

A tizenkét hónapot és a hét napjait, illetve elnevezéseiket a rómaiaktól örököltük.

A/2. A konzultáción elvégezhető feladatok

A történelmet – részben a könnyebb időbeli tájékozódás miatt – hagyományosan szokás korszakokra osztani. A korszakhatárok kijelölése – sokszor ideológiai okok miatt – komoly vitákat váltott ki a történészek körében. Az alábbi táblázat a marxista szemléletű kronológiát tünteti fel!

Az alábbi feladathoz segítséget kell nyújtanunk tanítványunk számára. Végezzük el a feladatot közösen! Adjunk magyarázatot arra a szemléletre is, amelyet mi magunk a használatban lévő tankönyv kapcsán képviselünk!

Korszak neve	Kezdőpont	Befejezés	Jelenleg milyen álláspont érvényesül tankönyvünkben?
Ókor	Kr. e. 10 000–	Kr. u. 476	
Középkor	476	1640	
Újkor	1640	1917	
Legújabb kor	1917		

Az idő mellett a másik fontos kérdés az egyes történelmi eseményekkel kapcsolatosan az, hogy miről beszélünk, hol történt. Meg tudjuk-e határozni a helyszínt, ahol az esemény lezajlott? A földrajzi környezet jellege számos szempontból befolyásolhatja egy-egy népcsoport, ország életét, egy szóval kihathat a történelem alakulására. Ám az is nyilvánvaló, hogy az ember a történelemben képes volt arra, hogy kezdetben kevésbé, idővel azonban jelentős mértékben befolyásolja, alakítsa környezetét. A fizikai színteret a környezet, a domborzat (hegység, dombság, síkságok, tengerek stb.) határozza meg. Ettől függ, hogy milyen településformák alakulnak ki, és ez határozza meg azt is, hogyan alakult a mezőgazdaság, a kereskedelem jellege, másképpen az emberi együttélésnek, kapcsolatoknak a bonyolult rendszere. A képet színezi a termőtalaj minősége, az ásványkincsek gazdagsága vagy éppen hiánya.

Nem lehet a környezet vizsgálatánál figyelmen kívül hagyni az éghajlat és az időjárás nyújtotta feltételeket sem. Az éghajlat hosszú távon befolyásolja egy-egy közösség életét s ez az az elem, amelyet a legkevésbé lehet befolyásolni. Mindezekkel a kérdésekkel a történeti földrajz és a történeti éghajlattan foglalkozik.

A földrajzi feltételekkel és az éghajlati/időjárasi tényezőkkel összefügg az adott területen élő népesség létszámának növekedése vagy csökkenése. A népesség számának változásait vizsgáló tudomány a *demográfia*. Olyan

fontos kérdésekre adhat választ, mint az érintett népesség száma és összetétele (életkor, nemek számának alakulása, etnikai tagoltság) vagy a népesség változásaira utalhat az élve születés/halálozás, házasságkötés/válás vagy éppen a termékenység kapcsán. Fontos mutató lehet a külső és belső népmozgás (migráció) nyomon kísérése is.

Kérdések és feladatok:

1. Keressenek Földünkön olyan népcsoportokat, amelyek szélsőséges éghajlat és időjárási feltételek között élnek! Mivel magyarázhatjuk, hogy a kedvezőtlen viszonyok ellenére sem hagyják ott lakóhelyüket?
2. Napjaink egyik legégetőbb problémájának a népességrobbanást tartják. Az alábbi táblázat erre vonatkozó adatokat tartalmaz:

Terület	1985	2000	2025*
Európa	0,49	0,51	0,52*
Észak-Amerika	0,26	0,30	0,35
Dél-Amerika	0,41	0,55	0,78
Ázsia	2,82	3,55	4,54
Afrika	0,56	0,87	1,62
Óceánia	0,02	0,03	0,04
Föld	4,8	6,1	8,2

(*Az adatok milliárd főben értendők!)

- Értelmezze a táblázat adatait! Milyen következtetéseket vonhat le belőlük?
- Milyen problémákat okozhat a túlzott népességszaporulat?

B) Otthoni tanulást irányító feladatlap

Kérdések és feladatok:

1. Számítsa ki, hogy a keresztény időszámítás szerint hány esztendővel ezelőtt volt

Történelmi esemény	A keresett szám
a marathoni csata (Kr. e. 490.)	
I. Szent István halála (1038)	
a mohácsi csata (1526)	

Az egyes korszakokon belül – ismét csak a könnyebb tájékozódás kedvéért – rövidebb időszakokat is megállapíthatunk. Így évezredek-ről, évszázadokról és évtizedekről beszélünk, amelyeknek mindig pontosan meg tudjuk mondani a kezdő- és végpontját. Logikusnak tűnik, hogy az évtized, évszázad, évezred mindig az „első évvel”, 1-gyel kezdődjön. Így a Kr. u. 1. század 1-től 100-ig, a Kr. u. 2. század 101-től 200-ig tartott.

Az alábbi táblázat néhány nép (vallás, kultúra) időszámításának a kezdetét tartalmazza! Egészítsék ki a táblázatot!

Nép (vallás, kultúra)	Kezdő időpont
	i. e. 3761. év
Mohamedánok	
	i. e. 7208. év
Bizánc	
Kína	

3. Állapítsa meg az alábbi évszámokkal kapcsolatban, hogy a jelzett esemény melyik évszázadban történt?

Történelmi esemény	(Év)század
Az actiumi csata: Kr. e. 31.	
Az Árpád-ház kihalása: 1301	
Az Egyesült Államok elleni terrortámadás: 2001. 09. 11.	

Kópatakiné Mészáros Mária

Az érettségi előtt

A hallgatók felkészítése matematikából

Bevezetés

Mi szükséges a jó vizsgához?

A *hallgatók* legtöbbször azt válaszolja erre a kérdésre, hogy egy szerencsés kézzel húzott vizsgatétel.

A *tanárok* válasza általában az, jól felkészült vizsgázó, biztos tudással, s a biztos tudáson általában biztos ismereteket értenek.

A *mentorok* azt válaszolják: állóképesség, megfelelő erőnlét, monotoniatűrés, a kudarc elviselésének képessége, az újrakezdés képessége. Jól látható, hogy a háromféle válaszban a mentorok koncentrálnak a folyamatra, a hallgatók és a tanárok a folyamat végeredményére.

A *tudomány* a kulcskompetenciákat helyezi a középpontba, azt úgy definiálva, hogy: „Az ismeretek, készségek és attitűdök transzferábilis, többfunkciós egysége, amellyel mindenkinek rendelkeznie kell ahhoz, hogy személyiségét kiteljesíthesse és fejleszthesse, be tudjon illeszkedni a társadalomba, és foglalkoztatható legyen.”

A kulcskompetenciák egyike a matematikai kompetencia, amelynél sokak szerint bonyolultabb nincs is. Vegyünk erre egy példát, amúgy mentor módra!

Ne féljünk a matematikától!

„Az emberiség két részre oszlik. Az egyik fele tud matematikát, a másik fele nem. A földi népek és a marslakók között aligha van nagyobb távolság, mint a két tábor között” – írta Hegedűs Géza.

Akkor lehet, hogy a „másik fele” az emberiségnek eleve reménytelen? Kimarad abból, hogy azt a kulturális örökséget, ami a matematika, élvezhesse, érthesse, érdeklődjön iránta? És mi lesz azzal a gondolkodási móddal, al-

kotótevékenységgel, amely – némi túlzással – csak a matematikán keresztül érhető el?

A matematika kulturális örökség, gondolkodási mód, alkotótevékenység. A Nemzeti alaptanterv hangsúlyozza, hogy megjeleníti a mintákban és struktúrákban tapasztalható rendet, esztétikumot, maga is tudomány és az egyéb tudományok segítője, a gondolkodás örömeinek forrása, az iskolai tantervek segítője.

Különös fontosságát az adja, hogy a mindennapi élet és a szakmák eszköze. Annak érdekében, hogy valóban a mindennapi élet során alkalmazható tudást adjon, figyelembe kell venni, hogy:

- a) a matematikatanítás akkor éri el a célját, ha a matematika nemcsak kész, merev ismeretanyag, hanem sajátos emberi megismerőtevékenység, szellemi magatartás. Ezért épülésének elveiben való tájékozottság nem mennyiségi, hanem *az egyéni tempónak megfelelő minőségi tevékenységet tesz lehetővé.*
- b) fejlesztési feladatainak szerkezete szolgálja a tájékozódást, a megismerést, az ismeretek alkalmazását. Alkati, érzelmi, önfejlesztési képességek és az együttéléssel kapcsolatos értékek fejlesztésére ad lehetőséget.

Fentiekből következik, hogy mivel **cél és fejlesztési eszköz egyszerre**, a tanítás és fejlesztés során a **teljes egészként való kezelése** biztosítja a folyamat eredményességét.

A matematikai gondolkodás területeinek felhasználásával emelhető a gondolkodás általános kultúrája. Ez pedig formálja, gazdagítja az egész személyiséget.

A mentor (kulcs)szerepe

Mit teszünk, mit tegyünk akkor, ha nap mint nap találkozunk azzal a ténnyel, hogy a hallgatók jelentős részének a matematika tantárgy követelményeit a legnehezebb teljesíteni?

Ha a matematika valóban annyira szép, hasznos, fejlesztést és fejlődést serkentő, mint ahogyan azt az előbbieken állítottuk, akkor miért nehéz a dolga a matematikát tanulónak és mentorának is?

Egyrészt azért, mert a matematikában a tanulás – tudás – megértés között nincs lineáris összefüggés! Ezért a hallgatók is gyakran bemagolt kifejezéseket, mondatsorokat raktároznak el, és kérdésre elmondják. Ez az egyik

oka annak, hogy jelentős részüknek a matematika tantárgy követelményeit a legnehezebb teljesíteni.

Másrészt a különbség okait az egyéb képességek sajátosságaiban, érdeklődésbeli és tapasztalatbeli eltérésekben kereshetjük. Az emlékezet, a figyelem és a motiváció döntő módon befolyásolhatja a tanulást, s okozhatja a matematikában jelentkező problémákat is.

És ha a tanuló felnőtt? Ha már nagyon régen foglalkozott a matematikával – akkor sem biztos, hogy sikerrel?

Hogyan tudjuk a matematikai kompetenciáit fejleszteni? Vannak-e a kompetenciáknak olyan alkotóelemei, amelyek konkrét tennivalókat ajánlanak a pedagógusnak? Hogyan fejleszthetünk? Hogyan illeszkednek a kompetenciafejlesztések a minimális követelményekhez? Hogyan az alkalmazásra képes tudáshoz? Hogyan a valósághoz?

És főként: hogyan az érettségéhez?

Az érettségi előtti utolsó hajrát megkönnyítő anyagban a felvetett kérdésekre keresünk válaszokat úgy, hogy felhasználjuk az ismeretek, készségek, képességek és attitűdök fejlesztését és aktivizálását a segítség érdekében.

Bízunk benne, hogy a tudás, a tanulás örömét élük meg a matematikával „küzdő” társak: hallgatók és mentorok egyaránt.

A matematikai kompetencia

A matematikai kompetencia a *matematikai gondolkodásmód* (logikus és térbeli) és a *valóság magyarázatára és leírására* egyetemesen használt matematikai kifejezésmód (képletek, grafikonok, geometriai ábrák, görbék, modellek) alkalmazására való képesség és készség, az adott kontextusnak megfelelően. Alkotóelemei az *ismeretek, készségek és attitűdök*.

Az *ismeret* – például a matematikai kifejezések és fogalmak biztos ismerete – a matematika segítségével megválaszolható kérdéscsoportok ismerete és megértése.

Készség a mások által előadott indoklás követése és értékelése, valamint az indoklás alapgondolatának felismerése.

Az *attitűd* törekvés az állítások alátámasztására szolgáló indokok keresésére, hajlandóság mások véleményének érvényes vagy nem érvényes indokok alapján történő elfogadására vagy elutasítására.

Feladatmegoldás

Ha kiválasztjuk a sorból például a grafikonok, ábrák használatára való képességet és készséget, az adott kontextusnak megfelelően, mint a matematika segítségével megválaszolható kérdésfajtákat, akkor nézzünk végig egy látszólag egyszerű feladatot ebből az aspektusból.

Feladat:

Készíts hosszú távú előrejelzés alapján diagramot a minimum- és a maximum-hőmérséklet felhasználásával.

Mennyi volt a heti átlag minimum- és maximum-hőmérséklet esetén?

Mentori oldal:

- a) A mentornak tudnia kell, mi zajlik a hallgatóban a feladatmegoldás során.
- b) Mivel adtunk meg adatokat, ezért a megoldási stratégiák keresése a hallgató első feladata. Legyen ez egy kutatómunka, például a www.index.hu weboldalon időjárási adatok keresése.
- c) Ennek során megtörténik
  - a feladat analízise: adatok megkeresése, begyűjtése, szükséges adatok kiválasztása,
  - a meglévő tudáskészlet értelmezése – alkalmazás,
  - a feladat végrehajtása: adatok rendszerezése, kiválasztása, döntés, ábrák adatainak értelmezése, gyűjtése, táblázatba rendezése, ábrázolása.

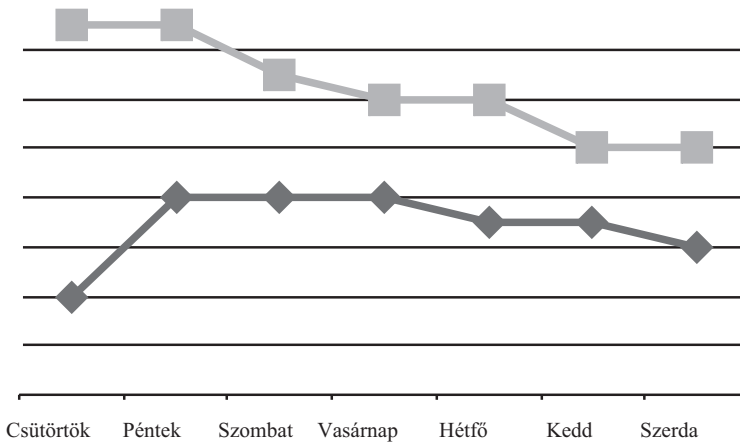
Hallgatói oldal:

A feladat egy lehetséges megoldása

- a) Adatgyűjtés a fent említett módon – valamelyik számítógépes keresőprogram vagy weboldal felhasználásával (www.idojaras.hu, www.google.hu, www.index.hu stb.).

Csütörtök	Péntek	Szombat	Vasárnap	Hétfő	Kedd	Szerda
						
változó	változó	párás	esős	borult	borult	borult
Min: 4° Max: 15°	Min: 8° Max: 15°	Min: 8° Max: 13°	Min: 8° Max: 12°	Min: 7° Max: 12°	Min: 7° Max: 10°	Min: 6° Max: 10°

b) Az adatok ábrázolása koordinátarendszerben

c) Átlagos minimum: ...

d) Átlagos maximum: —

Hogyan valósul meg itt a kompetencia-központúság?

Kiindulásunk volt: „*Matematikai gondolkodásmód (logikus és térbeli) és a valóság magyarázatára és leírására egyetemesen használt matematikai kifejezőmód (képletek, grafikonok, geometriai ábrák, görbék, modellek) alkalmazására való képesség és készség, az adott kontextusnak megfelelően.*”

A matematikai kifejezések és fogalmak biztos ismerete – a matematika segítségével megválaszolható kérdésfajták ismerete és megértése leolvasható a feladatról.

A mások által előadott indoklás követése és értékelése és az indoklás alap gondolatának felismerése – a feladatmegoldás során, hallgatói tevékenységen mérhető le.

Törekvés az állítások alátámasztására szolgáló indokok keresésére. Hajlandóság mások véleményének érvényes vagy nem érvényes indokok alapján történő elfogadására vagy elutasítására – az adatgyűjtés, a számtani közepek kiszámítása, a matematikai gondolatok átültetése a valóságba mind az indokok keresése és az alkalmazásra képes tudás bizonyossága.

És hogy az érettségim nem lesz ilyen feladat? Dehogynem! Sőt, nem is kevés pontot ér!

Az érettségi vizsgakövetelmények

Az egyes tanulói teljesítmények és az oktatási kormányzat által meghatározott normák összehasonlítására alkalmas kritériumrendszer az oktatási rendszer ún. nagyszakaszainak határain jelenik meg. A magyar oktatási rendszer hagyományosan az *érettségi vizsgát* tekinti ilyennek.

A kompetenciaalapú tanítás- és tanulásfelfogás a teljesítmények értékelésében az iskolázás során elsajátított tudás *alkalmazásának* ad prioritást.

Az oktatási kormányzat által kiadott vizsgakövetelmények a Nemzeti alaptantervre épülnek, és az érettségi vizsgakövetelményekben – különösen a kétszintű érettségi bevezetése óta – az alkalmazásra képes tudást helyezik előtérbe.

A vizsgakövetelmények teljesítésének érdekében a hallgató olyan tevékenységeket folytat, amelynek során feldolgozza, elsajátítja a definiált és a középiskolai tananyaghoz rendelt követelményeket.

A hallgatói tevékenységek hatékonyságát segítő pedagógiai eljárások (motiváció, információhoz jutás szervezése, egyéni tanulási utak segítése, a tanulási kooperáció előmozdítása, diagnosztikus, formatív és szummatív értékelések elvégzése, diagnózisok és prognózisok felállítása) kiválasztása a mentor dolga.

A klasszikus kérdés: az iskolának vagy az életnek tanulunk?

Az egyetemek és főiskolák, továbbá a munkaadók az általános műveltség növelését, az alkalmazásra képes tudást kérik a középiskoláktól.

DE!

A munkaerőpiacon egyre több a nem konkrét szakértelmet követelő állás, ezért nagyobb lesz annak a nemzedéknek a hátránya, mely az iskolában ebből kevesebbet kap.

Még egy DE!

Magasabb munkakultúra, biztosabb személyközi viszonyok, a vezetők és beosztottak nyelvhasználatának nagyobb egybeesése, új ismeretek megtanulásának nagyobb készsége stb. – a munkaerőpiac ezekre jelzett vissza pozitívan.

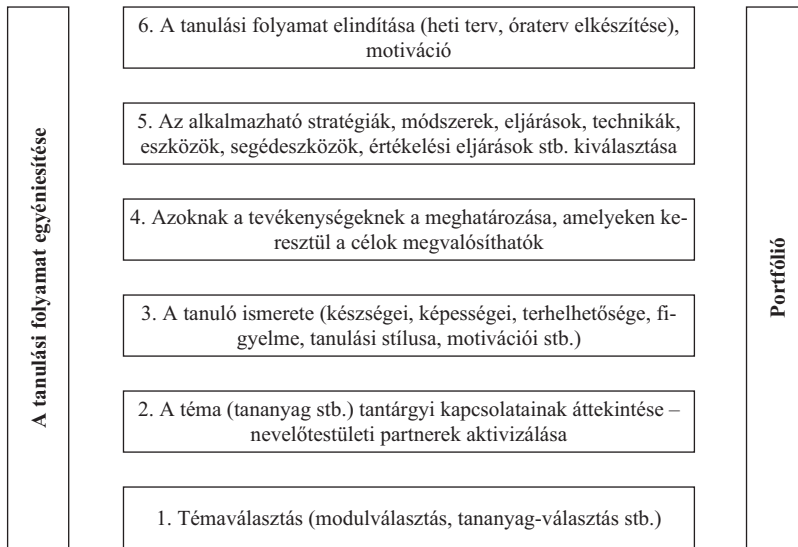
A befogadó szemlélet, az egyénítés középpontba állítása a pedagógiai gyakorlatban szemléletváltással, az eltérő képességek szakszerű fejlesztésével és a tudás megszerzéséhez szükséges kulcskompetenciák kialakításával válik megoldhatóvá.

Feladatlap

Az eredményes tanulásszervezés kulcseleme: a tanítás-tanulás folyamatának tudatos megtervezése.

A tervezési algoritmus előnye:

- a) Megkönnyíti a tanítási folyamat tervezését.
- b) Lehetővé teszi a tanár különböző előzetes tudásának alkalmazását, aktivizálását, ezzel növeli involváltságát a folyamatban (2., 3., 4., 5. lépés).
- c) Kezelhetővé teszi a kompetenciaalapú programcsomag tartalmait, adekvát felhasználását (1. táblától a 6. tábláig).
- d) Lehetővé teszi a reflektivitást a tanulói portfólió segítségével.

Felkészülés az érettségire

1. A szövegértelmezés

Minden érettségi írásbeli dolgozat előtt található írásos utasítás. Fontos, hogy elolvassuk és helyesen értelmezzük, mert ez már fél siker.

A 2006-os matematika középszintű érettségi vizsgalapjának első oldalán a következő szöveget találtuk:

a) Fontos tudnivalók:

A matematika írásbeli vizsgára a hallgatónak három óra, azaz 180 perc áll a rendelkezésére, az idő leteltével a munkát be kell fejeznie.

A vizsga két szakaszban zajlik.

Első szakasz:

45 perc alatt kell megoldania a vizsgázónak 7-12 feladatot.

Második szakasz

A többi feladat megoldásához 125 perc áll rendelkezésre.

b) Eligazítás, amelynek a szövege általában a következő:

1. A megoldások sorrendje tetszőleges.
2. A feladatok megoldásához szöveges adatok tárolására és megjelenítésére nem alkalmas zsebszámológépet és bármelyik négyjegyű függvénytáblázatot használhatja, más elektronikus vagy írásos segédeszköz használata tilos!
3. A feladatok végeredményét az erre a célra szolgáló keretbe írja, a megoldást csak akkor kell részleteznie, ha erre a feladat szövege utasítást ad!
4. A dolgozatot tollal írja, az ábrákat ceruzával is rajzolhatja. Az ábrán kívül ceruzával írt részeket a javító tanár nem értékelheti. Ha valamilyen megoldást vagy megoldásrészletet áthúz, akkor az nem értékelhető.
5. Minden feladatnál csak egy megoldás értékelhető.
6. Kérjük, hogy a szürkített téglalapokba semmit ne írjon!

c) Formai előírások:

A dolgozatot a vizsgázó által használt színűtől **eltérő színű tollal** kell javítani, és a tanári gyakorlatnak megfelelően jelölni a hibákat, hiányokat stb.

A feladatok mellett található szürke téglalapok közül az elsőben a feladatra adható maximális pontszám van, a javító által adott **pontszám a** mellette levő **téglalapba** kerül.

Kifogástalan megoldás esetén elég a maximális pontszám beírása a megfelelő téglalapokba.

Hiányos/hibás megoldás esetén kérjük, hogy az egyes **részpontszámokat** is írja rá a dolgozatra.

Az ábrán kívül ceruzával írt részeket a javító tanár nem értékelheti.

A pontozás

Azok a tartalmi kérések, amelyek az érettségi dolgozattal kapcsolatosak, már általában a dolgozatot javító tanárnak szólnak, akinek – legyen bármely részében az országnak – ugyanazon pontozási útmutató alapján kell a dolgozatot javítania, mint a többi tanárnak a többi érettségiző esetében. Ez nem titok, és jó, ha mi is tudjuk:

- a) A pontozási útmutató pontjai tovább bonthatók. Az adható pontszámok azonban csak egész pontok lehetnek.

- b) Nyilvánvalóan helyes gondolatmenet és végeredmény esetén maximális pontszám adható akkor is, ha a leírás az útmutatóban szereplőnél kevésbé részletezett.
- c) Ha a megoldásban számolási hiba, pontatlanság van, akkor csak arra a részre nem jár pont, ahol a tanuló a hibát elkövette. Ha a hibás rész-eredménnyel helyes gondolatmenet alapján tovább dolgozik, és a megoldandó probléma lényegében nem változik meg, akkor a következő részpontszámokat meg kell adni.
- d) Elvi hibát követően egy gondolati egységen belül (ezeket az útmutatóban kettős vonal jelzi) a formálisan helyes matematikai lépésekre sem jár pont. Ha azonban a tanuló az elvi hibával kapott rossz eredménnyel mint kiinduló adattal helyesen számol tovább a következő gondolati egységben vagy részkérdésben, akkor erre a részre kapja meg a maximális pontot, ha a megoldandó probléma lényegében nem változott meg.
- e) Ha a megoldási útmutatóban zárójelben szerepel egy mértékegység, akkor ennek hiánya esetén is teljes értékű a megoldás.
- f) Egy feladatra adott többféle megoldási próbálkozás közül csak egy (a magasabb pontszámú) értékelhető.
- g) A megoldásokért jutalompont (az adott feladatra vagy feladatrészre előírt maximális pontszámot meghaladó pont) nem adható.
- h) Az olyan részsámításokért, részlépésekért nem jár pontlevonás, melyek hibásak, de amelyeket a feladat megoldásához a vizsgázó ténylegesen nem használ fel.

Hogyan lesz a pontokból osztályzat?

0–17 pont: elégtelen

Legalább 18 pont kell az elégségeshez, és 31 pont még erre az osztályzatra váltható át.

32–45 pont: közepes

46–59 pont: jó

60 ponttól: jeles

A feladatok általában 8–16 pontot érnek, de a 14-16 pontos feladatok a leggyakoribbak. A megfelelő levezetés, az indoklás, a kikötések, az ellenőrzés nagyon fontos – sok-sok pont kapható rá, még akkor is, ha a számításban valahol hibázunk.

Az adott ponthatároktól kivételes esetben ± 3 ponttal el lehet térni. A tanárnak az át nem húzott megoldásokat kell értékelnie.

2. Az érettségi feladatok

Mik lesznek az érettségi feladatok?

Ezt persze sohasem lehet pontosan előre tudni, de jó, ha felkészülünk néhány olyan témából, amelyek csaknem minden évben előfordultak.

- A tananyagban szereplő tételek, fogalmak
- Trigonometria
- Térfogat- és felszínszámítás
- Függvények értelmezése, ábrázolása
- Geometriai bizonyítások, számítások
- Elsőfokú egyenletek és egyenletrendszerek
- Exponenciális és logaritmikus egyenletek és egyenletrendszerek
- Egyenlettel vagy egyenletrendszerrel megoldható szöveges feladatok
- Számtani és mértani sorozatok

Tehát ezek. És természetesen bármi más is!

3. A kikötések

Biztosak lehetünk benne, hogy az érettségin lesz olyan részfeladat, amelyben kikötésekkel kell foglalkozni. Ha egyetlen kikötést sem tesz valaki a dolgozat során, akkor biztosan elfelejtett valamit, és ez pontvesztést is okoz majd.

Szerencsére azoknak a helyzeteknek a köre, ahol kikötést kell tenni, elég szűk, könnyen megjegyezhető! De az biztos, hogy meg kell jegyezni mind-egyiket! Ott már nem érünk rá arra, hogy előkeressük az emlékezetünkéből, vagy reménykedjünk a függvény táblázatban, amelyet esetleg akkor használunk először.

Első kikötés: a 0-val való osztás tilalma

Szinte az egyik legismertebb tilalom, hogy 0-val tilos osztani. Ez csak látványosan ilyen egyszerű. Egy kicsit elbújik a feladatokban, de ha ismerjük a leglényegesebb trükköket, nem fogunk zavarba jönni.

1. *trükk:* Ha egy feladatban tört szerepel, akkor a nevező nem lehet 0,

és nekünk ezt ki kell kötni. Ez formailag is minden esetben könnyen észrevehető.

2. *trükk*: Ahol nem látszik az osztás, ott is résen kell lennünk. Ilyenek azok a kifejezések, amelyekben tangens vagy cotangens szerepel. Pedig ott van az osztás, hiszen egy szög tangensét a szög sinusának és cosinusának hányadosaként ($\operatorname{tg}\alpha = \sin\alpha/\cos\alpha$) lehet felírni. Tehát a tangens függvény 90 fok + $k \cdot 180$ foknál nem értelmezett, és ezt ugyancsak ki kell kötnünk. Az sem maradhat le, hogy $k \in \mathbb{Z}$.

A cotangenst a cosinus és a sinus hányadosaként definiáljuk.

Írja le a kifejezést!

Tegye meg a szükséges kikötést ebben az esetben!

3. *trükk*: Ettől lényegesen eltérő helyzet, ha egy egyenlet levezetése során mi szeretnénk osztani az egyenlet mindkét oldalát egy olyan kifejezéssel, amely változót (ismeretlent) is tartalmaz. Ekkor a változó bizonyos értékei mellett a kifejezés helyettesítési értéke akár 0 is lehet. Csakhogy nem köthetjük ki, hogy a kifejezés ne legyen 0, mivel ezt semmi más nem indokolja, kivéve, hogy osztani szeretnénk vele, s 0-val tilos osztani.

Megfelelő eljárás ilyenkor az esetszétválasztás.

- Egyik esetként meg kell vizsgálni, hogy ha a kifejezés értéke 0, akkor az osztás előtti sor mit jelent. Legtöbbször ilyenkor rögtön kapunk egy jó megoldást.
- Másik esetben, ha a kifejezés nem 0, akkor oszthatunk, s folytathatjuk az egyenlet megoldását.

Második kikötés: a gyökvonás esetei

Négyzetgyök alatt nem szerepelhet negatív szám!

Harmadik kikötés: a logaritmussal kapcsolatban

A $\log_a^b$ kifejezésben a -nak és b -nek pozitívnak kell lennie, és $a \neq 1$.

Negyedik: az egyéb kikötések

A matematikában egyéb algebrai jellegű kikötések nincsenek, ugyanakkor a konkrét feladat további kikötéseket tartalmazhat.

Pl. *Oldd meg a negatív számok halmazán!*

Oldd meg az egész számok halmazán!

Ezekben az esetekben a megoldások közül csak az jöhet szóba, amelyik a feltételt teljesíti – vagyis az első esetben csakis negatív szám, a második esetben csakis egész szám fogadható el megoldásként.

Az is gyakori, hogy ez a további kikötés nincs szó szerint megfogalmazva, de a feladat értelme szerint mégsem lehet minden megkapott eredmény jó megoldás. *Például egy geometriai távolság nem lehet negatív szám, az osztály létszáma nem lehet tizedes tört.*

4. Négy állítás, melyek nélkül nem érhetünk el sikert

Aki nem érti a következő négy állítást, az kérdezze meg a mentorától, hogy is van ez, mert egyébként bajba kerül! Ha megértette, **feltétlenül** tanulja meg, hogy szükség esetén könnyen felidézhesse!

<p>1. $(\text{gyök}x)^2 = x$, ahol $x \in \mathbb{R} + 0$ Ez a négyzetgyökvonás definíciója. Az x nemnegatív szám négyzetgyöke az az y nemnegatív szám, amelynek négyzete az x. Az x azért nem lehet negatív, mert nincs olyan szám, amelynek a négyzete negatív lenne. Az y-től azért kérjük, hogy ne legyen negatív, hogy a négyzetgyökvonás eredménye egyértelmű legyen.</p>	<p>2. Gyök $x^2 = x$, $x \in \mathbb{R}$ Bármely szám négyzete nemnegatív, ebből lehet gyököt vonni, az eredmény az eredeti szám abszolútértéke lesz. Gyök $9 = 3$ Persze, mert $3^2 = 9$ Lásd a négyzetgyökvonás definícióját. $x^2 = 9$, akkor $x = 3$, azaz $x = \pm 3$ Persze, hiszen lásd, amit a 2. pontban mondtunk. Negyedik, hatodik, nyolcadik, általában „párosadik” gyökvonásnál ugyanez a helyzet. „Páratlanadik” gyökvonásnál nincsenek kikötések. Nemnegatív számnak is lehet gyöke, az eredmény mindig egyértelmű.</p>
---	--

<p>3. Pitagorasz-tétel Ugye, ezt ismeri? Tudja azt is, mit állít? Alkalmazni is tudja? Ismeri a megfordítását is?</p> <p>Próbálkozzon a leírással önállóan. Ha semmiképpen nem megy, akkor a függvénytáblázattól kérjen tanácsot!</p> <p>..... ....</p>	<p>4. Azonosságok $(a + b)^2 = a^2 + 2ab + b^2$ $(a - b)^2 = a^2 - 2ab + b^2$ $(a + b)(a - b) = a^2 - b^2$</p>
---	--

Biztosak lehetünk benne, hogy a hatványozás, a gyökvonás, a logaritmus vagy a trigonometria azonosságai szerepelni fognak az érettségi dolgozatban. Mindenképpen tanulja meg valamennyit!

5. Pontszerzés egyszerűen

Ha egy feladatban mindössze az eredményt közöljük, az keveset ér! A dolgozatnál – természetesen a kikötések mellett – használja sűrűn a következő szavakat, félmondatokat, kifejezéseket!

- a) Ebből következik, hogy...
- b) Tudjuk, hogy...
- c) Felhasználva a ... tételt, ...
- d) Felhasználva a függvénytáblázatban szereplő... összefüggést, ...
- e) Az exponenciális függvény monotonitása miatt ...
- f) A logaritmusfüggvény kölcsönösen egyértelmű volta miatt ...
- g) Jelöljük x -szel a ...
- h) Felhasználva az ábra jelölését, ...
- i) Kiemelve, helyettesítve, elosztva, egyszerűsítve, átalakítva ...
- j) És persze az örökzöld sláger: Tehát ...

6. Ami nélkül nem tudunk létezni: előzetes tudás

Exponenciális egyenletek

Ahhoz, hogy exponenciális egyenletekkel foglalkozhassunk, alapvető feltétel, hogy megismerkedjünk a hatványozás azonosságaiival. Ha ezeket ismerjük, akkor tudjuk értelmezni a feladatmegoldási stratégiánk célját, vagyis azt, hogy addig alakítsuk az exponenciális egyenletet, amíg az *vagy* azonos alapú, *vagy* azonos kitevőjű lesz.

Például: $3^{2x-3} = 3^{x+3}$ esetében az alap azonos, tehát innen már mindössze a következő egyenletet kell megoldanunk: $2x - 3 = x + 3$.

Az azonosságok

$$\sin^2\alpha + \cos^2\alpha = 1$$

$$\operatorname{ctg}\alpha = 1/\operatorname{tg}\alpha$$

$$\operatorname{tg}\alpha = \sin\alpha/\cos\alpha$$

A logaritmussal kapcsolatos feladatok

Megoldásuk alapja a logaritmus azonosságainak az ismerete. Keressük meg a függvénytáblázatban, jegyezzük le, és tanuljuk meg!

$$\log_2 8 = \dots$$

$$\log_3 1 = \dots$$

7. Gyakorlás

Az alábbi feladatokhoz hasonlók előfordulhatnak az érettségien.

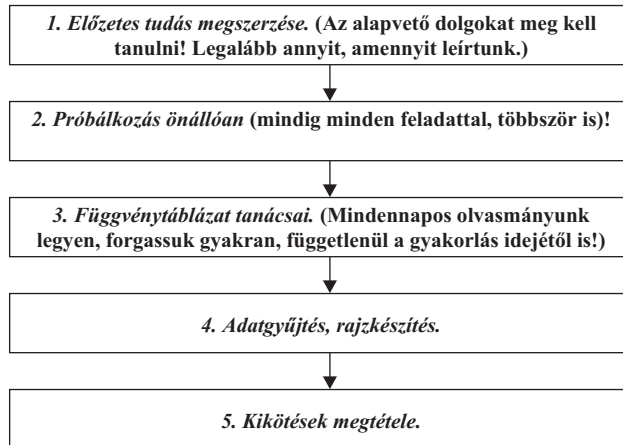
Kérjük, ne kapkodjon, hanem fogadja meg a tanácsainkat.

Csakis akkor kezdjen a megoldáshoz, ha már az előző oldalakon ajánlott alapvető dolgokat megtanulta. Ha ezt nem teszi meg, akkor feladatmodelleket fog bemagolni, és az nem tudja segíteni Önt az érettségien.

A megoldással próbálkozzon önállóan! Ha semmiképp nem megy, a függvénytáblázatból kérjen segítséget! Ha lehet, készítsen rajzot, gyűjtse ki az adatokat, használja az ajánlott kifejezéseket. Tegye meg a kikötéseket!

Csakis akkor nézze meg a megoldást vagy kérjen együttműködést a mentorától, ha ezután sem tud továbbjutni.

Az öt kötelező pont az eredményes gyakorlás érdekében:

A gyakorlásra alkalmas feladatok

Az alábbiakban összegyűjtöttünk néhány feladatot. Ezek nemcsak a gyakorlásra adnak lehetőséget, hanem típusát tekintve mindegyik előfordulhat az érettségien is. Természetesen nem biztos, hogy éppen ebben a formában, éppen ugyanígy, de a gyakorlás azokat a tudásokat aktivizálja, azokat a rutínokat építi be, amelyek később hasznosak lesznek.

1. feladat	Értékelés
Egy háromszög belső szögeinek aránya 2 : 5 : 11. Hány fokos a legkisebb szög? A legkisebb szög: 2 pont	A legkisebb szög: 20°. 2 pont A szögösszeg megjelenítéséért már jár 1 pont.
Megoldás	
A háromszög belső szögeinek összege 180 fok. Ezt kell elosztani 2 : 5 : 11 arányban. Az egységet akkor kapom meg, ha a 180/18 hányadost kiszámítom. Ez 10 fok lesz. A legkisebb szög kétegységnyinek felel meg, ezért 10×2 , azaz 20 fok lesz a legkisebb szög.	

2. feladat	Értékelés
Egy számtani sorozat első eleme 8, differenciája 3. Mekkora a sorozat negyedik eleme?	A sorozat negyedik eleme: 6. 2 pont A megfelelő képlet felírása 1 pontot ér.
Megoldás	

3. feladat	Értékelés
A pozitív egészeket növekvő sorrendbe állítjuk. Melyik szám nagyobb: a hetedik 13-mal osztható pozitív egész vagy a tizenharmadik 7-tel osztható pozitív egész? Válasz: 2 pont	A két szám egyenlő ($91 \cdot 13 = 7 \cdot \dots$). 2 pont
Megoldás	

4. feladat	Értékelés
Az alábbi adatok március első hetében mért napi hőmérsékleti maximumok (az adatokat °C-ban mérték): hétfő kedd szerda csütörtök péntek szombat vasárnap 5,2 1,6 3,1 -0,6 -1,1 1,6 0 Mennyi volt ezen a héten a hőmérsékleti maximumok átlaga?	A fogalom helyes használata mellett számolási hiba esetén 1 pont. A helyes megoldás esetén 2 pont.
Megoldás	

7. feladat	Értékelés
Péter lekötött egy bankban 150 000 forintot egy évre, évi 4%-os kamatra. Mennyi pénzt vehet fel egy év elteltével, ha év közben nem változtatott a lekötésen? A felvehető pénz: 2 pont	156 000 forintot vehet fel Péter egy év elteltével. 2 pont
Megoldás	
Nem adunk megoldást! Próbálkozzon teljesen önállóan!	

8. feladat	Értékelés
Egy négytagú társaság e-mail kapcsolatban van egymással. Bármelyikük egy-egy társának legfeljebb egy levelet ír hetente. Válassza ki a felsorolt lehetőségek közül, hogy maximum hány levelet írhatott összesen egymásnak a társaság 4 tagja 1 hét alatt? Válaszát indokolja!	Mind a négy ember maximum három levelet írhatott egy héten: $(4 \cdot 3) = 12$. 2 pont Vagy ha csak <i>b</i>), akkor 1 pont.
Megoldás	
<i>a</i>) $4 \cdot 4 = 16$ <i>b</i>) $4 \cdot 3 = 12$ <i>c</i>) 6	

9. feladat	Értékelés
Egy 10 tagú csoportban mindenki beszél az angol és a német nyelv valamelyikét. Hatan beszélnek közülük németül, nyolcan angolul. Hányan beszélnek mindkét nyelvet? Válaszát indokolja számítással, vagy szemléltesse Venn-diagrammal!	Mindkét nyelvet 4 fő beszél: 1 pont. Indokolás Venn-diagrammal: 2 pont.
Megoldás	
Nem adunk megoldást! Próbálkozzon teljesen önállóan!	

10. feladat	Értékelés
Egy cég csökkentett alkoholtartalmú sörkészítményét félliteres üvegben forgalmazza. Hány dl alkohol van egy ilyen üvegben, ha felirata szerint a benne lévő sör 2,8%-os alkoholtartalmú? Megoldását indokolja!	0,014 liter 1 pont 0,14 dl 1 pont
Megoldás	
0,5 l $\times$ 0,028 = 0,014 liter 0,014 liter = 0,14 dl	

11. feladat	Értékelés
Mennyi a $\log_{232}$ pontos értéke?	2 pont
Megoldás	
5, mert $2^5 = 32$	

12. feladat	Értékelés
Egy számtani sorozat hatodik tagja 17, második tagja 5. Mekkora a sorozat első tagja és differenciája? Válaszát indokolja!	2 pont A sorozat első tagja: 1 pont. A sorozat differenciája: 1 pont. Összesen: 4 pont.
Megoldás	
17 = $a_1 + 5d$ 5 = $a_1 + d$ d = 3 $a_1 = 2$	

13. feladat	Értékelés
Júniusban a 30 napból 12 olyan nap volt, amikor 3 mm-nél több és 25 olyan, amikor 7 mm-nél kevesebb csapadék esett. a) Hány olyan nap volt, amelyen 7 mm vagy annál több csapadék esett? A napok száma: 2 pont b) Hány olyan nap volt, amikor 3 mm-nél több, de 7 mm-nél kevesebb csapadék esett?	a) 2 pont b) 7 nap 2 pont Mértékegység nélkül is jár a pont. Összesen: 4 pont.
Megoldás	
a) $30 - 25 = 5$ 5 nap b) $12 + 25 - x = 30$ $x = 7$ 7 nap	

14. feladat	Értékelés
Állapítsa meg a valós számok halmazán értelmezett $f(x) = x^2 - 2x - 8$ függvény zérushelyeit!	A függvény zérushelyei: 2 pont.
Megoldás	
Az $x^2 - 2x - 8 = 0$ egyenlet gyökei lesznek a zérushelyek. $x_1 = -2$ $x_2 = 4$	

15. feladat	Értékelés
Oldja meg a következő egyenleteket a valós számok halmazán! a) $2\cos x - 1 = 0$ $\cos x = \frac{1}{2}$ $x_1 = \pi/3 + 2k\pi \quad k \in \mathbb{Z}$ (ez egy kikötés) $x_2 = 5\pi/3 + 2l\pi \quad l \in \mathbb{Z}$ (ez egy kikötés) b) gyök $3x + 1 =$ gyök $5 - x^2$	a) 6 pont b) 6 pont
Megoldás	
a) $\cos x = \frac{1}{2}$ $x_1 = \pi/3 + 2k\pi \quad k \in \mathbb{Z}$ (ez egy kikötés) $x_2 = 5\pi/3 + 2l\pi \quad l \in \mathbb{Z}$ (ez is egy kikötés) b) $3x + 1 =$ gyök $5 - x^2$ $x^2 + 3x + 4 = 0$ $x_1 = 1$ $x_2 = -4$ A -4 hamis gyök. $x = 1$ a megoldás.	

16. feladat	Értékelés
Egy pohár kihűlő tea pillanatnyi hőmérsékletét közelítőleg a következő összefüggés adja meg: $T(t) = 90 \cdot 10^{-0,038t}$, ahol t az eltelt idő percben kifejezve, T pedig a hőmérséklet °C-ban megadva. Tudjuk, hogy a környezet hőmérséklete 0°C . a) Számolja ki az alábbi táblázat hiányzó értékeit: Eltelt idő (perc) 0 5 10 20 25 A tea hőmérséklete (°C) 58,1 24,2 15,6	a) Egy-egy jól kiszámolt érték 1-1 pont (összesen 4 pont). b) Ha a pontokat nem köti össze egy exponenciális görbével, akkor 1 pont jár (összesen 2 pont). c) 6 pont.

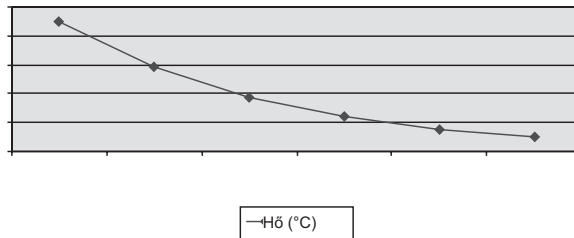
b) Ábrázolja koordináta-rendszerben a tea hűlésének folyamatát!
 c) Tudjuk, hogy a kezdetben forró kávé esetében is a hőmérséklet exponenciálisan csökken és pillanatnyi értékét közelítőleg a $T(t) = a \cdot 10^{-bt}$ összefüggés adja meg, ahol a és b adott állandók, t az eltelt idő percben.
 Megmértük, hogy kezdetben ($t = 0$) 75 °C-os, 5 perc múlva 70 °C-os a kávé hőmérséklete.
 Adja meg az adatok alapján a és b értékét!

Megoldás

a)

t (perc)	0	5	10	15	20	25
T (°C)	90	58,1	37,5	24,2	15,6	10,1

b)

c)

$$T = a \cdot 10^{-bt}$$

Az első értékpárt behelyettesítve

$$75 = a \cdot 10^{-b \cdot 0}$$

$$a = 75$$

A másik értékpárt behelyettesítve

$$\frac{14}{15} = 10^{-5 \cdot b}$$

$$-5b = \lg \frac{14}{15}$$

$$b \approx 0,006$$

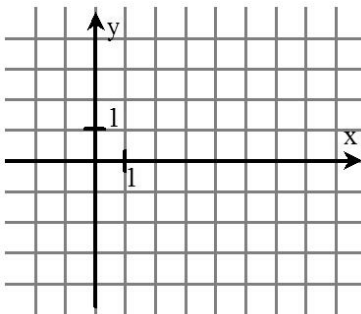
17. feladat	Értékelés
<p>Az f függvényt a $[-2; 6]$ intervallumon a grafikonjával értelmeztük. Mekkora f legkisebb, illetve legnagyobb értéke? Milyen x értékekhez tartoznak ezek a szélsőértékek?</p>	<p>f legkisebb értéke: ... 1 pont ez az $x = \dots$ értékhez tartozik. 1 pont f legnagyobb értéke: ... 1 pont ez az $x = \dots$ értékhez tartozik. 1 pont</p>
Megoldás	
<p>f legkisebb értéke: -3, ez az $x = 2$ f legnagyobb értéke: 7 ez az $x = 6$</p>	

18. feladat	Értékelés
<p>Oldja meg a következő egyenletet! $4^{2x^2 - 26x + 75} = 4^3$</p>	<p>5 pont Ha azt mutatja meg, hogy ezek jó gyökök, de azt nem, hogy más megoldás nincs, akkor két pont adható.</p>
Megoldás	
<p>$2x^2 - 26x + 75 = 3$ $x^1 = 9$ $x^2 = 4$</p>	

Néhány feladat még, ha megjött a kedvünk!

1. feladat

A következő pontok egy négyszög csúcsai: $A(-1; -3)$ $B(1; 1)$ $C(5; 3)$ $D(3; -1)$.
Mi a négyszög neve? Mely pontban metszik egymást az átlók? Készítsen ábrát, arról olvassa le a megoldást!

Írja fel a kérdéseket! Kövesse az alábbi lépéseket!

Ábrázolja mind a négy pontot a koordinátarendszerben!

Kösse össze a pontokat egyenes vonallal!

Milyen négyszöget kapott?

Rajzolja be a négyszög átlóit!

A metszéspontot jelölje M-mel!

Az M pontból húzzon merőleges vonalat az x tengelyre!

Hol metszi a vonal az x tengelyt? Ez lesz a metszéspont (M) első, x koordinátája.

Az M pontból húzzon vonalat az y tengelyhez!

Hol metszi a vonal az y tengelyt? Ez lesz a metszéspont (M) második, y koordinátája.

2. feladat

Egy 41 méter magas toronytól 1,2 km távolságra áll egy repülő. Legalább hány fokos szögben kell emelkednie, hogy ne ütközzön a toronnyal?

Mit jelent az a kifejezés, hogy „legalább hány fokos szögben”?

Rajzolja le azt a háromszöget, amelyiknek egyik csúcspontja a repülőgép, a másik a torony alja, a harmadik a torony teteje!

Milyen háromszöget kapott?

Írja be az ábrába a repülőgép és a torony távolságát (ez lesz a háromszög egyik befogója)! Váltsa át méterre!

Írja be az ábrába a torony magasságát!

Ez lesz a háromszög másik befogója!

3. feladat

Egy szabályos háromszög alapú egyenes hasáb alapéle 8 cm hosszú, palástjának területe (az oldallapok területösszege) hatszorosa az egyik alaplap területének.

Mekkora a hasáb felszíne és térfogata?

Ö.: 12 pont

4. feladat

Adott a következő egyenletrendszer:

$$(1) 2 \lg(y + 1) = \lg(x + 11)$$

$$(2) y = 2x$$

- a) Ábrázolja derékszögű koordinátarendszerben azokat a $P(x; y)$ pontokat, amelyeknek koordinátái kielégítik a (2) egyenletet!
- b) Milyen x , illetve y valós számokra értelmezhető mindkét egyenlet?
- c) Oldja meg az egyenletrendszert a valós számpárok halmazán!
- d) Jelölje meg az egyenletrendszer megoldáshalmazát az a) kérdéshez használt derékszögű koordinátarendszerben!

5. feladat

Egy televíziós játékban 5 kérdést tehet fel a játékvezető. A játék során a versenyző, ha az első kérdésre jól válaszol, 40 000 forintot nyer. Minden további kérdés esetén döntenie kell, hogy a játékban addig megszerzett pénzének 50, 75 vagy 100 százalékát teszi-e fel. Ha jól válaszol, feltett pénzének kétszeresét kapja vissza, ha hibázik, abba kell hagynia a játékot, és a fel nem tett pénzt viheti haza.

- a) Mennyi pénzt visz haza az a játékos, aki mind az öt feltett kérdésre jól válaszol, s bátran kockáztatva mindig a legnagyobb tétet teszi meg?
- b) Hány forintot visz haza az a játékos, aki mindig helyesen válaszol, de óvatos, és a négy utolsó fordulóban pénzének csak 50%-át teszi fel?
- c) A vetélkedő során az egyik versenyző az első négy kérdésre jól válaszolt. A második kérdésnél a pénzének 100%-át, a 3., 4. és 5. kérdés esetén pénzének 75%-át tette fel. Az 5. kérdésre sajnos rosszul válaszolt. Hány forintot vihetett haza ez a játékos?
- d) Egy versenyző mind az 5 fordulóban jól válaszol, és közben minden fordulóban azonos eséllyel teszi meg a játékban megengedett lehetőségek valamelyikét. Mennyi annak a valószínűsége, hogy az elnyerhető maximális pénzt viheti haza?

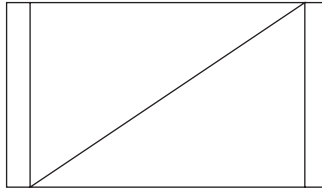
6. feladat

Egy függőleges tartórúdra a talajtól 4 m magasan mozgásérzékelőt szereltek, a hozzákapcsolt lámpa 140° -os nyílásszögű forgáskúpban világít függőlegesen lefelé.

- a) Készítsen vázlatrajzot az adatok feltüntetésével!
- b) Milyen messze van a lámpától a legtávolabbi megvilágított pont?
- c) Megvilágítja-e az érzékelő lámpája azt a tárgyat, amelyik a talajon a tartórúd aljától 15 m távolságra van?
- d) A tartórúdon méterenként kampókat helyeztünk el, amelyekre fel tudjuk akasztani a mozgásérzékelő lámpáját. Alulról számítva hányadik kampót használjuk, ha azt akarjuk, hogy a vízszintes talajon ne világítson meg a lámpa 100 m^2 -nél nagyobb területet?

7. feladat

Televíziót szeretnénk vásárolni. Egy 48 cm magas, 73 cm-es képátmérőjű, síkképernyős, sztereo tv-t választottunk. A vásárlás után hazaérve nem tudjuk a régi polcon elhelyezni a készüléket. Hány cm szélesnek kell lennie az új tv-állványnak, ha a sztereo hangfalak a képernyő jobb és bal oldalán vannak, és szélességük egyenként 12 cm?

8. feladat

Egy 2,2 m magas és 1,2 m széles vaskapura átlóvasakat erősítenek. Mekkora az átlóvasak együttes hossza?

9. feladat

Egy ház homlokzatát szeretnénk bevakolni. A ház magassága 6,5 méter, a fal magassága 3,5 méter, a ház szélessége 8 méter. Hány négyzetméterre való nemes vakolatot kell vásárolnunk?

10. feladat

Olvasóink figyelmébe! Autóvásárlás!

Extra kedvezménnyel vásárolhatja meg a Rover 75 Crown modellt.

Ára: 9 715 000 forint. Most akcióban csak 8 531 000 forintért elvihető!

Mennyivel lett olcsóbb a jármű?

Hány százalék a kedvezmény?

(1 184 000 Ft, illetve 12,2%)

11. feladat

A havi telefondíjat (D) a telefontársaság a következő képlet alapján számítja ki: $D = A + t \times P$, ahol A a havi alapidő, P a beszélgetés percdíja, t pedig a beszélgetés ideje percekben.

Fejezze ki a képletből a beszélgetés idejét!

8. Végül: tíz jó tanács az érettségi napjára

1. A saját nyugalma érdekében érkezzen legalább 20 perccel hamarabb, mint a kezdés!
2. A feladatok kidolgozására három óra van, a már ismerős felbontásban: 45 perc és 135 perc. Az érettségien az Összefoglaló feladatgyűjtemény matematikából c. (zöld) könyv feladatai közül egy bizottság által kiválasztott feladatsort kell megoldani.
3. A feladatok megoldásához kizárólag függvénytáblázat és zsebszámológép használható segédeszközként. *Ezek csak akkor hasznos segítőik, ha ismerőseink. Nem lehet úgy nekilátni az érettséginek, hogy majdcsak talállok képletet a függvénytáblázatban! A zsebszámológépet is ismerje meg! Az alapvető beállításait (pl. INV, DEG, RAD, M, K stb.) mindenképpen.*
4. Minden feladattal foglalkozni kell. Akkor is fogjon hozzá, térjen vissza rá többször, ha úgy érzi, úgysem tudja megoldani. Egy jó rajz, egy odaillő képlet, egy átalakítás mind-mind pontot ér.
5. Akkor is nézze át figyelmesen a feladatot, ha úgy érzi, biztosan hibátlanul oldotta meg. Egy hiányzó kikötés, egy véletlen elírás pontvesztést okozhat.
6. Teljes egészében használja ki a dolgozat megoldására adott időt. Ne sajnálja az intenzív munkát, a fárasztó percek – egyszer érettségizik matematikából! Adja meg a módját!

7. Ha semmiképpen nem megy valamelyik feladat, akkor se menjen ki a teremből. Ha nem adja fel hosszú percek után, egyszer csak bevillan a megoldás. Türelem.
8. Ne puskázzon! Egyrészt, mert úgyis észreveszik. Másrészt, mert a puskázás kapkodással jár, kapkodva és többféle dologra figyelve pedig nem lehet a matematikafeladatokat valóban eredményesen megoldani.
9. Jobb segítséget a függvénytáblázatnál úgysem találhat!
10. Végül és nem utolsósorban: Bízzon magában!!!!